भाग : १

परिचय (Introduction)

१.१ बार्षिक रणनीतिक कार्यान्वयन योजना निर्माणको आवश्यकता र विकासक्रम

विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमअनुसार नेपाल सरकार, शिक्षा मन्त्रालयद्वारा निर्धारित गरिएका आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षाका लक्ष्य तथा उद्देश्यहरू हासिल गर्नका लागि आ.व. २०७१/७२ मा यस दाङ जिल्लामा आवश्यक पर्ने विभिन्न शैक्षिक कार्यक्रमहरु र कार्यान्वयन प्रक्रिया तथा बजेटसहित तयार गरिएको यो वार्षिक रणनीतिक कार्यान्वयन योजना हो । यसै योजनालाई आधार मानेर शिक्षा विभागले यस जिल्लाको लागि आगामी आर्थिक बर्षमा के कस्ता कार्यक्रमहरुमा के कति बजेट उपलब्ध गराउनुपर्ने हो साथै जिल्लाबाट कस्ता कार्यक्रमहरु थप भएर आएका छन् तिनीहरुको औचित्यता कत्तिको छ आदि पक्षमा निर्णय गर्न साथै दातृ निकाय तथा शिक्षा विभागभन्दा माथिल्ला निकायमा कार्यक्रम तथा बजेटका सवालमा जवाफ दिनसमेत आधार प्रदान गर्दछ ।

शैक्षिक विकासका लागि बार्षिक रणनीतिक कार्यान्वयन योजना निर्माण गर्ने अभ्यासको थालनी सबैका लागि शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालनकै अबधिदेखि भएको देखिन्छ । योभन्दा अगाडि विभागबाट सिधै कार्यक्रम तथा बजेट जिल्ला शिक्षा कार्यालयहरुलाई उपलब्ध गराइन्थ्यो । जिल्ला शिक्षा योजना निर्माण गर्न लगाइएता पनि त्यसमा उल्लेख गरिएका कार्यक्रम तथा बजेटलाई शिक्षा विभागबाट खासै आधार लिइने गरिएको थिएन । तर ASIP को निर्माण पछि भने यसमा उल्लेख गरिएका कार्यक्रमलाई जिल्लामा कार्यक्रम उपलब्ध गराउँदा आधार लिने गरेको पाइन्छ । जिल्ला शिक्षा कार्यालयहरुले पनि ASIP निर्माण गर्दा जिल्ला शिक्षा योजनालाई आधार लिने गरेका छन् । जिल्ला शिक्षा योजना निर्माणको क्रममा जिल्ला शिक्षा कार्यालयले विद्यालय सुधार योजना तथा गाउँ शिक्षा योजनालाई आधार लिएर निर्माण गर्दछ । तसर्थ यस ASIP तथा AWPB मा जिल्लाको वास्तविक अवस्था तथा आवश्यकतालाई जोड दिइएको छ । यसको बिगतको राम्रो प्रभावका कारणले विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रममा पनि यसलाई निरन्तरता दिइएको छ । वास्तवमा यस्ता योजना निर्माणबाट सम्बन्धित जिल्ला शिक्षा कार्यालयका कर्मचारीहरुमा क्षमता बढ्नुका साथै जिल्लामा कार्यक्रम तथा बजेट प्रस्ताव गर्दा बढी यथार्थपरक हुने परिपाटीको विकास भएको पाइन्छ । शिक्षा विभागको ASIP तथा AWPB को अध्ययन मनन तथा त्यसलाई विश्वास मान्ने कारणले पनि जिल्ला शिक्षा कार्यालयहरुले गम्भीरतापूर्वक लिएको पाइन्छ ।

विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमले स्थानीय निकायलाई योजना निर्माणदेखि कार्यान्वयनमा जिम्मेवार बनाउने रणनीति लिएको छ । यसका लागि तथ्यमा आधारित भई योजना निर्माण गर्न स्थानीय सरोकारवालाहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरिने कुरा विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रममा उल्लेख गरिएको छ । यसको प्रमुख उद्देश्य शिक्षामा विकेन्द्रीकृत सुशासन तथा व्यवस्थापन पद्धतिलाई संस्थागत गर्ने कुरामा जोड दिनु हो । विकेन्द्रित व्यवस्थापन कार्यलाई सफलतापूर्वक अघि बढाउन विव्यस, प्रअ तथा अभिभावक शिक्षक सङ्घलाई लक्षित गरी स्थानीय सरकार तथा विद्यालयको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने नीति लिएको छ । विद्यालय व्यवस्थापनमा विद्यालय, समुदाय र स्थानीय सरकारको साझा जिम्मेवारी तथा शिक्षा प्रशासनमा विव्यस, स्थानीय र केन्द्र सरकारको साझा जिम्मेवारी हुने करामा विक्षेसु योजनाले स्पष्ट पारेको छ ।

सरकारले विद्यालय सुधार योजनामा आधारित रकम विद्यालयलाई प्रदान गर्ने र विद्यालयले स्थानीय स्रोतको परिचालन गर्ने जस्ता महत्वपूर्ण कुरा विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रममा राखिनुले विद्यालयले निर्माण गर्ने SIP र त्यसैको आधारमा बनिने VEP र DEP तथा ASIP बढी यथार्थपरक तथा विश्वसनीय हुने कुरामा दुई मत छैन । शिक्षाको गुणस्तर सुधार, सक्षमता अभिवृद्धि र सेवा प्रवाहमा प्रभावकारिता ल्याउन केन्द्रित विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना यस क्षेत्रका नयाँ चुनौति, माग तथा अपेक्षालाई सम्बोधन गर्ने प्रमुख माध्यम बन्न गएको छ । विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना सबैका लागि शिक्षा, राष्ट्रिय कार्ययोजना सन् २००१-२०१५, त्रिवर्षीय अन्तरिम योजना तथा विद्यालय क्षेत्र सुधार योजनाको मूल दस्तावेजलाई आधार मानी विकास गरिएको हो । यस योजनाले वार्षिक रणनीतिक कार्यान्वयन योजना (ASIP) तथा वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेट (AWPB) का रणनीतिक रूपरेखा प्रदान गरेको छ । केन्द्रदेखि स्थानीय तहसम्म संस्थागत क्षमता तथा सहयोग पद्धतिको व्यवस्था छ । जसले केन्द्रीय स्तरमा वार्षिक रणनीतिक कार्यान्वयन योजना (ASIP) को प्रक्रियामार्फत् र

स्थानीय स्तरमा विद्यालय सुधार योजना, गाउँ शिक्षा योजना र जिल्ला शिक्षा योजनामार्फत योजना, कार्यान्वयन, प्रतिवेदन, अनुगमन संयन्त्रको स्थापना गरेको छ । नेपालको शिक्षा क्षेत्र गतिशील र सुधारोन्मुख भइरहेको परिप्रेक्ष्यमा स्रोतको व्यवस्था गर्न र कार्यक्रमलाई सुदृढ गर्न मार्गदर्शन गर्ने प्रभावकारी योजना-साधनका रूपमा वार्षिक रणनीतिक कार्यान्वयन योजना (ASIP) प्रमाणित भएको कुरा विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रममा उल्लेख गरिएकाले पनि यसलाई बढी गम्भीर भएर जिल्ला शिक्षा कार्यालयले निर्माणदेखि कार्यान्वयन तहमा लाग्नु जरुरी छ ।

विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रममा उल्लेख गरिएको "विकास साझेदारहरूले वैदेशिक सहायताको पूर्ण सदुपयोगको सुनिश्चितता गर्न सरकारलाई अनुरोध गरेका छन् । उनीहरूको चाहना के हो भने नियम कानुनले खर्चका प्रतिबद्धताहरूलाई वार्षिक रणनीतिक कार्यान्वयन योजना, वार्षिक कार्ययोजना तथा बजेटमा समावेश गर्ने कुराको सुनिश्चितता गरुन् ताकि सरकार नतिजा प्रदर्शन गर्न उत्तरदायी बनोस् ।" कुराले केन्द्रीय सरकारमात्र होइन वैदेशिक दातृ संस्थाहरुले पनि ASIP लाई बढी जोड दिएको पाइन्छ ।

समग्रमा विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रममा विद्यालयलाई विद्यालयको सेवा क्षेत्रभित्र, स्थानीय निकाय गाउँ विकास समितिलाई गाउँ विकास समितिभित्र र जिल्ला विकास समितिलाई जिल्लाभित्र निर्धारित ढाँचामा शिक्षासम्बन्धी योजना निर्माण गर्न, कार्यान्वयन तथा अनुगमन गर्न, माथिल्लो निकायमा प्रतिवेदन पेश गर्न, स्थानीय स्रोतको पहिचान तथा अधिकतम परिचालन गर्न बढी जिम्मेवार तथा उत्तरदायी बनाइएको छ । विद्यालय सुधार योजना निर्माणमा विद्यालयको भूमिका, गाउँ शिक्षा योजना निर्माणमा गाउँ विकास समितिको भूमिका तथा जिल्ला शिक्षा योजना निर्माण गर्न जिल्ला विकास समितिको भूमिकालाई अहम् मानेको छ भने जिल्ला शिक्षा कार्यालयलाई यी सबै योजना निर्माणमा बढी समन्वयकारी भूमिका निर्वाह गर्ने तथा प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराउने कुराको व्यवस्था गरिएको छ भने जिल्ला शिक्षा योजनाको आधारमा ASIP निर्माण गर्न जिल्ला शिक्षा कार्यालयको प्रमुख जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व छ ।

यसरी जिल्लामा निर्माण गरिने ASIP लाई प्रभावकारी योजनाको रुपमा लिइएको परिप्रेक्ष्यमा जिल्ला शिक्षा कार्यालय, दाङले त्रिवर्षीय जिल्ला शिक्षा योजना (२०७०/०७१ देखि ०७२/०७३ त्रिवर्षीय अन्तरिम योजना , विद्यालय सुधार क्षेत्र कार्यक्रम गाउ शिक्षा योजना विद्यालय सुधार योजना र शिक्षाका सम्वद्ध सरोकारवालाहरुको सुझावहरु समेतको आधार लिई आ.ब. २०७०/०७१ को लागि यो ASIP निर्माण गर्ने कार्य भएको छ ।

१.२ दाङ जिल्लाको परिचय

१.२.१ जिल्लाको भौगोलिक परिचय

दाङ्ग जिल्ला मध्यपश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रमा पर्ने राप्ती अञ्चलका ५ जिल्ला मध्येको एक जिल्ला हो । यस जिल्लाको दक्षिणमा भारतको उत्तर प्रदेश, पूर्वमा प्यूठान, अर्घाखाँची र कपिलवस्तु जिल्ला, उत्तरमा सल्यान, प्यूठान, रोल्पा जिल्ला र पश्चिममा बाँके र सल्यान जिल्लाहरु पर्दछन् । अक्षांसको दृष्टिले यो जिल्ला २७° ३७' उत्तर देखि २८° २९' उत्तरसम्म फैलिएर्को छ भने देशान्तरको दृष्टिले ८२° २' पूर्व देखि ८२° ५४' पूर्वसम्म फैलिएको छ । विविध भौगोलिक धरातल भएको यो जिल्ला समुद्र सतहदेखि २१३ मीटर उचाइबाट शुरु भई २०५८ मीटरको उचाइसम्म फैलिएको छ । यस जिल्लाको कूल क्षेत्रफल २९५५ वर्ग किलोमीटर रहेको छ भने यसको पूर्व पश्चिम लम्बाई ९० कि.मी. र उत्तर दक्षिण चौडाइ ७२ कि.मी.छ । यस जिल्लामा कूल ३९ गाउँ विकास समिति र २ नगरपालिका छन् । जिल्लाको सबै भन्दा कम उचाइ भएको ठाउँ सिसहनिया गा.वि.स.अन्तरगत पर्ने भानपुर हो, जुन समुद्र सतहदेखि २१३ मीटरको उचाइमा रहेको छ भने सबैभन्दा अग्लो उचाइमा रहेको ठाउँ हांसीपुर गा.वि.स.अन्तर्गत पर्ने अर्खले हो, जुन समुद्र सतहदेखि २०५८ मीटरको उचाइमा रहेको छ । यस जिल्लाबाट राजधानी (काठमाण्डौं) सम्मको दूरी ४१२ कि.मी. रहेको छ ।

दाङको कूल भूभागको ६५.०२ प्रतिसत अर्थात १,९२९ बर्ग कि.मी. वन क्षेत्रले ढाकेको देखिन्छ भने करिव २३.६७ प्रतिशत भु-भाग अर्थात ६९९ बर्ग कि.मी. क्षेत्रफलमात्र कृषि क्षेत्रले ओगटेको छ । त्यस्तै १२९ बर्ग कि.मी. क्षेत्रफल अर्थात ४.३८ प्रतिसत भूभाग चरिचरण क्षेत्रको रुपमा रहेको देखिन्छ भने करीव २०४ बर्ग कि.मी. क्षेत्रफल अर्थात ६.९२ प्रतिसत भूभाग अनुत्पादक क्षेत्रको रुपमा रहेको देखिन्छ ।

१.२.२ जिल्लाको ऐतिहासिक पृष्ठभूमि

पश्चिम-दक्षिण क्षेत्रबाट यस जिल्लामा सबैभन्दा पहिले थारु जातिका मानिसहरु बसाइ सराई गरी आएका थिए । त्यसपछि बाहुन र अरु जातिका मानिसहरु पहाडबाट यहाँ आई बसेको बुझिन्छ । वि.सं. २०१४ सालसम्म यहाँ सबैभन्दा बढी सङ्ख्या थारुको, दोस्रो बाहुनको र अनि अरु जातजातिको थियो । नयाँ जमिन आवाद गर्न पाइने व्यवस्थाले बढी सङ्ख्यामा थारुहरु नयाँ मुलुकतर्फ सर्न लागे । बिर्ता उन्मुलन तथा भूमि सुधार थोरै समयका अन्तरालमा भएको हुनाले थारुहरुले बाहुनलाई धमाधम जमिन बेच्न लागे । त्यसैबेला दाङबाट औलो उन्मूलन भयो । औलोको डर रहेकोले थारुले छाडेको जमिनमा पहाडबाट बसाई सर्नेहरुको ओइरो लाग्यो । फलस्वरुप कुल जनसङ्ख्यामा थारुहरुको अनुपात क्रमशः घट्दै गयो ।

दाङ जिल्लाको उत्तरी काँठ क्षेत्र पहाडी राजाहरुका अधिनमा र दक्षिणको मैदानीभाग थारु राजाको अधिनमा थियो । बिक्रमको चौधौँ शताब्दीको आखिरीतिर यो जुम्लाको अधिनमा थियो । वि.सं.१४८० तिर सवारी कोटका राजा रतन पाण्डेले थारु राज्यलाई आफ्नो राज्यमा मिलाएर रत्न परिक्षित नामका व्यक्ति दाङका राजा भए । केही समयपछि उनले बझाङबाट राजकुमार झिकाई आफ्ना ठाँउमा राजाकोरुपमा स्थापित गरी दाङ छाडे । रतननाथले छाड्दा दाङ राज्यको विस्तार शिवराज इलाकाको अर्रासोता देखि पश्चिम राप्तीसम्मको तुलसीपुर भनिने इलाकासम्म थियो । नेपालको एकिकरणका बेला सम्वत् १८४३ मा दाङका राजा नवल सिंहले तापाको लडाईमा विरगति प्राप्त गरे ।

पछि उनका राजकुमार दिलेर सिंहले पूरा दाङको रक्षा गर्न सकेनन् । आफ्नो आधा राज्य तल्सीपुरको तराई मात्र बचाई त्यहीको मात्र राजा भै बसे । गोर्खालीले जितेको दाङको देउखुरी पृथ्वीनारायण शाहकी छोरी सल्यानकी युवराज्ञीलाई विर्ता भनी दिए । वि.सं.१८६५ मा सल्यानको राज्य नेपालमा मिल्दा दाङ पनि नेपालमा मिल्यो । वि.सं. १८९४ सालमा दरबारका कुनै कुमारीको विवाह गरिदिंदा सल्यानी राजा बंशज तेजबहादुर शाहलाई राजा पद र पश्चिम दाङ फलाबाङ राजाका नामले प्रदान गरियो र दाङ खण्डीत भयो ।

नेपालको एकिकरण पश्चात् दाङ सल्यान गौंडाका मातहतमा थियो । वि.सं. १९३८ सालमा दाङको मैदानी भागलाई तौलिहवा गोश्वाराका मातहतमा, वि.सं. १९९६ सालमा भैरहवा गोश्वाराका मातहतमा र वि.सं. २००३ सालमा नेपालगंज गोश्वाराका मातहतमा गराइएको थियो । वि.सं. २००७ सालसम्म यहाँ माल, अदालत, हुलाक र इन्सपेक्टर अफिस मात्र थिए । वि.सं. २००८ साल जेठ ३ गतेदेखि यसलाई छुट्टै जिल्ला मानियो र यहाँ वडाहाकिम रहन थाले । वि.सं. २०१८ सालमा राप्ती अञ्चलको सदरमुकाम दाङ जिल्लाको तुलसीपुरलाई मानिएपछि यहाँ अञ्चलाधिश रहन थाले ।

वि.सं. २०१८ मा फलावाङ राज्य नरहने भएपछि दाङको पश्चिमी भाग र अघिदेखि सल्यानतर्फ रहेको दाङको उत्तरी पानी ढली २०३० सालतिर दाङमा मिलेपछि दाङ आजको अवस्थामा आयो । हाल दाङ जिल्ला भनेर चिनिने यस जिल्ला दाङ र देउखुरी नामक दुईवटा उपत्यकाहरुका साथै यी उपत्यकाका वरिपरि रहेका पहाडी वस्ती तथा क्षेत्रका साथै तिनीहरुको पानी ढलीलाई बुझिन्छ । पहाडहरुका वीचमा रहेको मैदानी भू-भागलाई बुझाउने संस्कृतको "द्रोण" शब्दबाट "दाङ" शव्दको उत्पत्ति भएको र पहिलो बस्ती "देवपुर" शव्दबाट "देवपुरी" र सो शब्दवाट अपभ्रंश भै "देउखुरी" शब्दको नाम बनेको मानिन्छ ।

१.२.३. दाङको हावापानी, जलाधार र सिमसार क्षेत्र

यस जिल्लाको हावापानीलाई तीन प्रकारमा वाङ्न सकिन्छ । जिल्लाको देउखुरी क्षेत्रमा उष्ण किसिमको जलवायु रहेको छ भने दाङ उपत्यका क्षेत्रमा केही शितल अर्थात उपोष्ण किसिमको र जिल्लाको सवैभन्दा उत्तरी अर्थात महाभारत क्षेत्रमा केही चिसो अर्थात शितोष्ण प्रकारको जलवायु रहेको छ ।
दाङ जिल्लाको न्युनतम तापक्रम ० डिग्री देखि अधिकतम ४१ डिग्री सेल्सीयस सम्म पुग्ने गरेको छ । पछिल्लो दश बर्षमा भएको बर्षा विबरणमा बार्षिक १२६६ मी.मी. देखि १७८० मि.मी. सम्म हुने गरेको छ । २०५५ साल जेठ २४ गते दाङको तापक्रम ४०.५ डिग्री पुगेकोमा त्यसको १२ बर्ष पछि त्यो रेकर्ड तोड्दै दाङको तापक्रम २०६९ जेठ ३२ गते ४१ डिग्री पुगेको छ । न्युनतम तापक्रम २०५७ बैसाख १९ गते ० डिग्रीमा झरेको भएपनि त्यो भन्दा कम भएको अवस्था भने छैन ।

दाङ जिल्लामा राप्ती र बबई गरी दुई बटा जलाधार क्षेत्रहरु छन् । यी जलाधार क्षेत्रका ८६ बटा उपजलाधार क्षेत्रहरु छन् । उपजलाधार क्षेत्रहरुमा धानखोला, मलमला, बहुवा खालो, भौरी ताल, सुपैला खोला, गौल नदि, कक्राहा खोला कोइलाबास सोता, खग्री नदि, सुक्ली खोला, गुरुङ खोला, पाटुली खोला, रसरी खोला, फोरी खोला, महन्ती खोला, खग्रा नदि, हरैया खोला, रीउ खोला, डगमारा नाका, सोनपथ्री नाका, गोथुवा भैसाही खोला, भैसेही खोला, करौदी खोला, दोलै खोला, कालापानी खोला, भुल्कीया खोला, कौडिया खोला, नाथुरी खोला, अर्जुन खोला, चप्पर खोला, भौकहवा खोला, बाघ खोला, धवरी खोला, सिमलसोता खोला, जलकुण्डी खोला, बंद्रीपुर खोला, तुई खोला, मसोट खोला, चाक्लीघाट खोला, टिसुवा खोला, घोस खोला, मासीताल खोला, गनहा खोला, उपल्लो अर्जुन खोला, सुका खोला, बालीम खोला, दाबाङ खोला, रुप्ला खोला, सैघा खोला, सिसनिया खोला, कटुवा खोला, धारापानी खोला, सौडियार खोला, ढिकपुर खोला, मसीना खोला, सेवार खोला, हापुर खोला, खारा खोला, बास गजेरी खोला, बनकट्टा खोला, चहुवा खोला, धम्कापुर उपल्लो ग्वारखोला, सग्राम खोला, लामी दमार तल्लो ग्वार खोला, पातुखोला, कमङ खोला, अम्वापुर हेकुली गते खोला, उपल्लो पातुखोला, कालाखोला, दुबीचौर बौलाहा खोला, तीलकन्या च्याटी खोला, कृष्णपुर मलै खोला, रामपुर ट्वाङ खोला आदि रहेका छन् ।

१.२.४. खनिज सम्पदा तथा खानी उत्खनन

दाङ जिल्ला खनिज पदार्थको लागी देशमै ज्यादै महत्वपूर्ण जिल्ला मानिन्छ । यो जिल्ला विशेष गरी चुन ढुङ्गा, कोइला, तामा, खनिज तेल, नुन र विभिन्न प्रकारका चट्टानहरुको लागि प्रख्यात छ । यो जिल्लामा अपार मात्रामा रहेको चुन ढुङ्गा र कोइलाको उत्खनन र ती पदार्थमा आधारित उद्योगहरुको निमार्ण तथा उत्पादीत वस्तुहरुको यथोचित प्रयोग गर्न सकेमा जिल्ला तथा जिल्लावासीहरुले फाइदा पाउने देखिन्छ । यस जिल्लामा चुन ढुङ्गाको प्रचुरता भएकोले सोमा आधारित घोराही, सोनापुर र दाङ सिमेन्टले ढुङ्गा उत्खनन गरी क्लीकर तथा सिमेन्ट उत्पादनको काम शुरु गरिसकेका छन् । त्यसैगरी कोइलाको उत्खननका लागी नौ वटा उद्योगहरुले विगत १०/१२ वर्षदेखी कोइला उत्खनन गरिरहेका छन् भने २० बटा उद्योगले खानी तथा भुगर्भ विभागबाट स्विकृति लिएका छन् ।

दाङमा कोल उद्योगहरुको विवरण

सि.नं.	उद्योग प्रतिष्ठानको नाम	ठेगाना	उत्खनन स्थान	कैफियत
१.	कञ्चन कोल कम्पनी प्रा.लि.	घोराही-११, दाङ	लोहारपानी, दाङ	
२	मारुती कोल उद्योग प्रा.लि.	घोराही - ११	सैघा गाविस	
३	मनकामना कोल उद्योग प्रा.लि.	घोराही - ११	स्यूजा गाविस	
४	किरण कोल उद्योग प्रा.लि.	घोराही - ११	सैघा गाविस	
५	प्रेम कोल उद्योग प्रा.लि.	घोराही - ११	काभ्रे गाविस	
६	ऋषि कोल उद्योग प्रा.लि.	घोराही - १०	सैघा गाविस	
७	सत्यसाई कोल उद्योग प्रा.लि.	घोराही - ११	सैघा गाविस	
८	राप्ती कोल उद्योग प्रा.लि.	घोराही - ११	सैघा गाविस	
९	बागेश्वरी कोल उद्योग प्रा.लि.	घोराही - ११	पवननगर गाविस	

१.२.५. दाङमा बनजङ्गलको अवस्था

दाङमा बनजङ्गलको अवस्था र विकासको स्थिति देहायको तालिकामा दिइएको छ ।

दाङमा बनजङ्गलको अवस्थिति

जिल्लाको जम्मा क्षेत्रफल	२,९५,५०० हेक्टर
बन जंगलले ढाकेको क्षेत्र	१,९२,१५५ हेक्टर ६५ प्रतिशत
हस्तान्तरण गरिएको सामुदायिक बन क्षेत्र	९९५६५.८९ हेक्टर ५१.८१ प्रतिशत
सरकारले व्यबस्थीत गरेको बन क्षेत्र	९२५८९.११ हेक्टर ४८.१८ प्रतिशत
दर्ता भएका सामुदायिक बन संख्या	४८५ बटा

सामुदायिक बन बाट लाभान्वीत घरधुरी	९३७०३ घर (दोहोरिएका समेत)
औषत सामुदायिक बन क्षेत्र प्रति समुह	२०५.२९ हेक्टर
औषत घरधुरी प्रति समुह	१९३ घर
औषत बन क्षेत्र प्रति घरधुरी	१.०६ हेक्टर
सामुदायिक बनबाट लाभान्वित गाविस नपा	२ नपा ३९ गाविस
सवैभन्दा पहिले हस्तान्तरण भएको सा.ब.	आनन्दबाग सावउस उरहरी १,२, ३ २०४०-२-१७ मा पञ्चायती बनको रुपमा
सबैभन्दा सानो सामुदायिक बन	श्री बहुउदेश्यीय पशुपति महिला सा.व.घोराही १० घरधुरी संख्या १४ मात्र
सबैभन्दा ठुलो सामुदायिक बन	श्री शान्ति सामुदायिक बन लालमटिया क्षेत्रफल १४८६ हेक्टर
सबैभन्दा ठुलो सा.ब.उ.स.	श्री राजा जनभावना सा.ब.उ.स. सौडियार घरधुरी १७१७
सबैभन्दा धेरै सामुदायिक बन भएको नपा	घोराही ३५ बटा
सबैभन्दा धेरै सामुदायिक बन भएको गाविस	राजपुर २६ बटा
सबैभन्दा कम सामुदायिक बन भएको गाविस	कोइलाबास २ बटा
दर्ता भएका धार्मीक बन समुह संख्या	३ बटा (क्षेत्रफल६४.३५ हेक्टर)
दर्ता भएका निजी बन संख्या	२६४ (क्षेत्रफल १३७.३६ हेक्टर)
महिला सा.ब.उ.स. संख्या	६४ (क्षेत्रफल २९९३.७४ हेक्टर)

श्रोतः जिल्ला बन कार्यालय दाङ

१.२.६. प्रमुख नदी, खोला र ताल तलैयाहरु

यस जिल्लामा पर्ने प्रमुख नदिहरुमा राप्ती र बबई पर्दछन् । यसका साथै यस जिल्ला भएर वग्ने थुप्रै स-साना खोला नालाहरु छन् । तिनीहरुमा कटुवा खोला, बालिम खोला, सिस्ने खोला, सेवार खोला, गुर्जे खोला, हापुर खोला, पत्रे खोला, संग्राम खोला, ग्वार खोला, पातु खोला, गहते खोला, गनाह खोला, अर्जुन खोला, कौडिया खोला, रङसिङ खोला, ककरहवाखोला लगायत अन्य थुप्रै खोलाहरु छन् ।

यसैगरी यस जिल्लामा पर्ने ताल, तलाउ तथा दहहरुमा घोराही-७ मा पर्ने बाह्रकुने दह, रामपुर-७ मा पर्ने चरिङ्गे दह र भोटे दह, रामपुर-८ मा पर्ने किचेनी दह, घोराही-८ मा पर्ने ज्यामिरे दह, सतवरिया-८ रिहार क्षेत्रमा पर्ने तप्त कुण्ड, सोनपुर-५ मा पर्ने जखेरा ताल, टरीगाउँ-५ मा पर्ने गौरीगाउँ ताल, ढीकपुर-४ मा पर्ने नरैना ताल, लक्ष्मीपुर-४ मा पर्ने सिम्रेनी तलाउ हुन् ।

१.२.७. प्रमुख धार्मिक तथा पर्यटकीय क्षेत्र

दाङ जिल्लामा धेरै पहिलेदेखी नै हिन्दुहरुको वाहुल्यता रहेका हुनाले यहांका धार्मिक स्थलहरुमा हिन्दु धर्मसंग सम्वन्धित निकै पुराना ऐतिहासिक दृष्टिकोणले समेत महत्वपूर्ण धार्मिक संस्था तथा तथा मठ मन्दिरहरु रहेको पाइन्छ । यसका अलावा यहा वसोवास गर्ने वौद्ध, इस्लाम तथा क्रिश्चियन धर्मावलम्वीहरुले आ-आफ्ना धर्म प्रतिको आस्थाका केन्द्रहरु क्रमशः गुम्वा, मस्जिद तथा चर्चहरु निर्माण गर्न थालेका पाइएको छ ।
यहांका प्रमुख धार्मिक स्थलहरुको रुपमा अम्विकेश्वरी मन्दिर (घोराही ५ नवलपुर), ॐ शिरडी साई मन्दिर (घोराही ११ ट्राफिक टोल), कालिका भगवती मन्दिर (घोराही- ६), गढीटाकुरा देवस्थल (हापुर -९), थारु समुदायको धार्मिक स्थल-बाघनाथ बाबा (गोवरडिहा), देवीकोट मन्दिर(हाँसीपुर- ४), नम छुः बौद्ध गुम्वा (: घोराही -६) पाण्डवेश्वर शिव मन्दिर (धर्ना -१), बगारवावा धार्मिक स्थल (सत्वरिया, रिहार), बराहक्षेत्र वासुदेव स्थान नरैना (ढिकपुर ४), बागेश्वरी मन्दिर (स्यूजा ८), वराहक्षेत्र (घोराही -७), राधाकृष्ण मन्दिर (: तुल्सीपुर -९), रामजानकी मन्दिर (कोइलावास -२), समयठान (वेला- ५),सिद्धेश्वर शिव मन्दिर (उरहरी -२), सुन्दरादेवी भगवती मन्दिर (शान्तीनगर- ५), त्रिसिद्धेश्वरी मन्दिर (तुल्सीपुर -६) आदि रहेका छन् ।

यस जिल्लाका प्रमुख पुरातात्विक, ऐतिहासिक तथा धार्मिक पर्यटकीय क्षेत्रहरुमा जिल्लाका प्रथम वासिन्दा थारु र अन्य जातजातिका शासक तथा हिन्दु धर्म संग सम्वन्धित क्षेत्रहरु पर्दछन् । यिनीहरु मध्ये प्रमुख पुरातात्विक, ऐतिहासिक तथा धार्मिक पर्यटकीय स्थलहरुको रुपमा गढीलेक (रामपुर-५ तथा काभ्रे-३ विच), छिल्लीकोट (वजौरी

-९), जुम्लीकोट/विगुलेढुङ्गा (फूलवारी), धौलुबगिया (हापुर -४), वाह्रवर्डिउन्हक लठ्ठा (गोल्टाकुरी -३), बाँसगढी (विजौरी -८), बुलबुल्या (हेकुली -८), मन्ठोर्चा मन्दिर (नारायणपुर -८), सवारीकोट (लक्ष्मीपुर-५), सिद्धभवन्तनाथ समाधि (श्रीगाउँ -९), सिद्धरत्ननाथ पीठ (घोराही- ४), सुकौराकोट (उरहरी-९) आदि रहेका छन् ।

त्यसैगरी दाङ जिल्लाका अन्य पर्यटकीय स्थलहरुमध्ये चमेरे गुफा (हलवार-५, तुलसीपुर मानव निर्मित गुफा, (तुल्सीपुर -६), धिमधिमे लेक (स्यूजा-४), बंगलाचुली लेक (लोहारपानी -४), पुरन्धारा छहरा (पुरन्धारा -८), राप्ती शान्ति उद्यान (तुल्सीपुर -३),. घागे झरना (वाघमारे) छरछरे झरना (रामपुर) आदिलाई पनि विर्सन मिल्दैन । यसका अलावा टग्नैहिया गुफा (सत्वरिया-४), नरैना तलाउ (ढीकपुर-४), सिम्रेनी तलाउ (लक्ष्मीपुर-४), भिम वाँध (राजपुर), सुन छहरा (राजपुर), हरिकिसे पहरो (घोराही-५), सुकीदह (लक्ष्मीपुर-७), रोहीणी दह (लक्ष्मीपुर-७), मौवालेक (रामपुर-५), काठीखोली झरना (पवननगर), धानखोला गुफा (गोवरडिहा), केराघारी गुफा (शान्तीनगर), डोटे गुफा (काभ्रे-४), शिद्धगुफा (स्युजा) आदि पनि यस जिल्लाका महत्वपूर्ण ऐतिहासिक, धार्मिक तथा पर्यटकीय क्षेत्र मानिन्छन् ।.

१.२.८. दाङको जनसंख्याको तुलनात्मक स्थितिं

दाङ जिल्लाको जनसंख्याको विवरण अध्ययन गर्दा वि.सं. २०१८ सालवाट मात्र अध्ययन गर्न सकिने स्थिति छ । नेपालमा जनगणना वि.सं. १९६८ सालवाट लिइएता पनि राणाकालिन समयमा जिल्ला अनुसारका जनसांख्यिक विवरणहरु संकलन तथा उत्पादन गरिएको थिएन् । राणाशासन अन्त पछी मात्र वैज्ञानिक तवरबाट गणना गर्न थालिएको हो । तर त्यस वेला दाङ जिल्लाको क्षेत्रफल अहिलेको अवस्थामा रहको थिएन । वि.सं. २०३० सालमा मात्र दाङ जिल्ला अहिलेको स्वरुपमा आएको थियो । तैपनि त्यसवेला देखी दाङ भनेर चिनिने क्षेत्रको जनसंख्या, जनसंख्या वृद्धिदर र नेपालको दाँजोमा यस जिल्लाको जनसंख्याको अंश तलको तालिकामा दिईएको छ ।

दाङको जनसङ्ख्याको तुलनात्मक स्थिति

गणना वर्ष	नेपालको जनसंख्या	दाङको जनसंख्या	दाङको जनसंख्याको अंश (नेपालको दाँजोमा)	जनसंख्या वृद्धिदर प्रति वर्ष
२००९/११	८२५६६२५	८९३१५	१.०८ %	
२०१८	९,४१२,९९६	९८,६०७	१.०५ %	१.४१ %
२०२८	११,५५५,९८३	१६७८२०	१.४५ %	५.३२ %
२०३८	१,५०२२,८३९	२६६३९३	१.७७ %	४.६२ %
२०४८	१८,४९१,०९७	३५४४१३	१.९२ %	२.८५ %
२०५८	२३,१५१,४२३	४६२३८०	२.०० %	२.६६ %
२०६८	२६६२०८०९	५५७८५२	२.०९ %	२.०६ %

स्रोत : केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, काठमाडौ ।

माथिको तालिका बमोजिम वि.सं. २००९/११ सालमा ८९३१५ जना मात्र मानिसहरुको वसोवास भएको दाङ जिल्लामा २०५८ साल सम्म आइपुग्दा ४,६२,३८० जना मानिसहरुको बसोबास भएको देखिन्छ भने २०६७ सालमा आइपुग्दा करीव ५८७४०८ जना मानिसको वसोवास भएको अनुमान गरिएको छ । त्यसैगरी वि.सं. २००९/११ सालमा नेपालको कुल जनसंख्याको १.०८ प्रतिशत मात्र जनसंख्या रहेको दाङमा वि.सं. २०५८ साल सम्ममा कुल जनसंख्याको २ प्रतिशत जनसंख्या रहनुका साथै वार्षिक जनसंख्या वृद्धिदर पनि वि.सं. २०१८ सालमा १.४१ प्रतिशत प्रतिवर्ष रहेकोमा जनसंख्या बृद्धिदर बृद्धि भई वि.सं. २०५८ साल प्रतिवर्ष २.६६ प्रतिशत भन्दा बढी हुनुले यस जिल्लाको जनसाङ्ख्यिक चाप समग्र नेपालकै तुलनामा उच्च रहेको कुरालाई पुष्टि गर्दछ । २०६८ सालको प्रारम्भीक नतिजा अनुसार पनि दाङ जिल्लाको जनसंख्या बृद्धिदर २.०६ प्रतिशतको हाराहारीमा छ । जुन नेपालको जनसंख्या बृद्धिदर भन्दा ०.६ प्रतिशतले बढी हो । यसर्थ दाङ नेपालकै उच्च जनसाङ्ख्यिक बृद्धि भइरहेको तथा जनसंख्याको चाप वढी हुदै गएको जिल्लाहरु मध्येमा पर्दछ ।

१.२.९. दाङमा भाषाभाषी, जातजाति र धर्मको अवस्था

यस जिल्लामा राष्ट्रिय जनणना २०५८ का आधारमा भन्नुपर्दा यस जिल्लामा सबैभन्दा बढी मानिसहरु (६४.५) ले नेपाली भाषालाई मातृभाषाको रुपमा प्रयोग गर्दै आएका छन् भने त्यसपछि दोस्रो स्थानमा थारु भाषा (३०.१) रहेको छ । यस जिल्लामा मगर भाषालाई मातृभाषाको रुपमा बोलचाल गर्दै आएको जनसङ्ख्या तेस्रो स्थानमा छ । यस जिल्लामा मैथली, नेवारी तथा उर्दूलाई मातृभाषाको रुपमा प्रयोग गर्ने जनसङ्ख्या ज्यादै न्यून छ ।

राष्ट्रिय जनगणना २०५८ कै आधारमा भन्नुपर्दा यस जिल्लामा थारु जातिको जनसङ्ख्याको बाहुल्यता भएको देखिन्छ । यस जिल्लाको कुल जनसङ्ख्याको करीव एकतिहाइ (३१.८) जनसङ्ख्या थारुहरुको रहेको छ । जनसाङ्ख्यिक दृष्टिकोणले यस जिल्लामा थारुपछि क्षेत्री, मगर र पहाडी बाहुनको जनसंख्या रहेको देखिन्छ उनीहरुको जनसंख्या क्रमशः २२.७, १२.०, १०.८ प्रतिशत रहेको छ ।
यस जिल्लाको जनसङ्ख्याको अधिकांश हिस्सा हिन्दू धर्मावलम्वीहरु (९६.४८) ले ओगटेको छ । यस जिल्लामा हिन्दू धर्मपछि दोस्रो र तेस्रो क्रमशः इश्लाम र बौद्ध धर्म मान्नेहरुको जनसङ्ख्या रहेको छ । यस जिल्लामा क्रिश्चियनहरुको जनसङ्ख्या सबैभन्दा न्यून (०.१४%) रहेको छ ।

१.२.१०. दाङ जिल्लाका विकासका अन्य अवस्थाहरु

- जम्मा घरधुरी- ११६४१५
- आफ्नै घर भएका घर धुरी -८९.१८%
- सरदर परिवारको आकार-४.७५
- लिङ्ग अनुपात-८९.५
- जनघनत्व १८७ प्रतिवर्ग कि.मी
- वाल जनसंख्या (०–१४ बर्ष -३६.०९%
- आर्थिक रुपले सक्रिय जनसंख्या (१५–५९ बर्ष) -५७.२२%
- बृद्ध जनसंख्या (६० र सो भन्दा माथि)-६.६९%
- अनुपस्थित जनसंख्या ७.८१% (कुल जनसंख्याको)
- १० बर्ष मुनिको विवाहित जनसंख्या-११७० (महिला-१०२१, पुरुष -१४९
- धर्म अनुसारको जनसंख्या (हिन्दु -९६.४५% , क्रिष्चीयन-१.३४%, बौद्ध-१.१६%, इस्लाम -०.८५%)
- कुनै न कुनै प्रकारको अपाङ्गता भएको जनसंख्या-२.३३%
- घोराही न.पा.को जनसंख्या -६५१०७
- तुल्सीपुर न.पा.को जनसंख्या -५२२२४
- आधुनिक घर (RCC/ **पिलर**) -१३.७२%
- पाइपको पानी वितरण भएका घरधुरी -४०.८९%
- खाना पकाउने इन्धन अनुसार घरधुरीको बर्गिकरण : (दाउरा -७६.३५%, गुइठा -३.४७%, वायो ग्यास -५.२८%)
- साक्षरता दर -७१.६४% (महिला -६३.९६%, पुरुष -८०.३६%)
- विद्युत प्रयोग गर्ने घरधुरी -६२.६२%
- सौर्य उर्जा प्रयोग गर्ने घरधुरी -४.१८%
- सौचालय नभएका घरधुरी -३९.१८%
- कुनै पनि सुविधा (सञ्चार तथा गाडिको) उपलव्ध नभएका घरधुरी -१०.९%
- महिलाको नाममा घर तथा जग्गाको स्वामित्व नभएका घरधुरी -७६.४८%

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना २०६८

१.२.११ शैक्षिक अवस्थिति

जिल्लामा रहेका स्रोतकेन्द्र, स्रोतकेन्द्र अन्तर्गत पर्ने गाविसहरु र तहगत रुपमा सञ्चालित सामुदायिक विद्यालयहरुको सङ्ख्या विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

स्रोतकेन्द्रगत र गा.वि.सगत विद्यालय विवरण : २०७०

क.स.	स्रोतकेन्द्र	गा.वि.स.	प्रा.वि. (१-५)	नि.मा.वि.(६-८)	मा.वि. (९-१०)	उ.मा.वि. (११-१२)	जम्मा
		गोवरडिहा	७	३	१	२	१३
		गंगापरस्पुर	४	२	०	१	७
		कोइलावास	३	१	०	०	४
१	गोवरडिहा	जम्मा	१४	६	१	३	२४
		लालमटिया	८	५	१	२	१६
		हाँसीपुर	१३	३	१	०	१७
		सिसहनियाँ	५	४	०	१	१०
२	लालमटिया	जम्मा	२६	१२	२	३	४३
		चैलाही	३	३	१	२	९
		सोनपुर	५	२	२	१	१०
		गढवा	५	३	०	१	९
३	बनगाउँ	जम्मा	१३	८	३	४	२८
		सतवरिया	४	३	३	०	१०
		बेला	९	२	०	१	१२
		राजपुर	११	६	१	१	१९
४	उचानिम्बु	जम्मा	२४	११	४	२	४१
		रामपुर	७	२	२	१	१२
		लक्ष्मीपुर	५	२	१	१	९
५	रामपुर	जम्मा	१२	४	३	२	२१
		घोराही नपा.	१५	४	४	२	२५
		सैघा	९	२	१	०	१२
६	रझेना	जम्मा	२४	६	५	२	३७
		नारायणपुर	४	१	१	१	७
		सौडियार	५	१	३	०	९
		हापुर	९	१	१	२	१३
७	नारायणपुर	जम्मा	१८	३	५	३	२९
		मानपुर	५	१	१	०	७
		विजौरी	६	१	२	२	११
		हलवार	६	१	०	२	९
८	मानपुर	जम्मा	१७	३	३	४	२७
९	तेघरा	धर्ना	६	१	१	०	८

		ढिकपुर	३	१	२	०	६
		डुरुवा	६	३	०	१	१०
		जम्मा	१५	५	३	१	२४
१०	रक्षाचौर	तुनपा.	१२	४	२	३	२१
		जम्मा	१२	४	२	३	२१
११	श्रीगाउ	श्रीगाउ	३	०	१	१	५
		धनौरी	४	२	२	०	८
		हेकुली	३	२	०	१	६
		जम्मा	१०	४	३	२	१९
१२	श्रीगवारी	लोहरपानी	११	०	१	०	१२
		स्युजा	७	०	१	०	८
		काभ्रे	४	२	२	०	८
		जम्मा	२२	२	४	०	२८
१३	उरहरी	उरहरी	४	१	०	१	६
		फुलवारी	१	१	२	०	४
		गोल्टाकुरी	१	२	१	०	४
		टरीगाउँ	३	०	२	०	५
		जम्मा	९	४	५	१	१९
१४	बयाले	शन्तिनगर	३	२	१	१	७
		पवननगर	७	१	१	१	१०
		बाघमारे	५	५	१	१	१२
		जम्मा	१५	८	३	३	२९
१५	हंसपुर	पंचकुले	५	३	१	१	१०
		पुरन्धारा	१७	४	२	१	२४
		जम्मा	२२	७	३	२	३४
	कुल जम्मा		२५३	८७	४९	३५	४२४

जिल्लामा शैक्षिक सत्र २०७० सम्म आइपुग्दा ४२४ वटा सामुदायिक विद्यालयहरु सञ्चालन भइरहेका छन् जसमा प्राथमिक तह, निम्न माध्यमिक तह, माध्यमिक तह र उच्च माध्यमिक तहको सङ्ख्या क्रमशः २५३ ८७, ४९, र ३५ रहेको छ ।

१.२.१२ संस्थागत विद्यालयहरुको विवरण शैक्षिक सत्र २०७०

क्र.सं.	प्राथमिक विद्यालय	निम्न माध्यमिक विद्यालय	माध्यमिक विद्यालय	उच्च माध्यमिक विद्यालय	जम्मा
१	५२	४६	५९	२१	१७८

यस जिल्लामा संस्थागत विद्यालय जम्मा १७८ वटा रहेको जसमध्येबाट प्रा.वि. ५२, नि.मा.वि. ४६ गरी जम्मा आधारभुत तहको ९८ र मा.वि ५९ , उ.मा.वि. २१ रहेको छन् ।

१.२.१३.कुल विद्यार्थी सङ्ख्या विवरण

सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयको कुल विद्यार्थी विवरण:

कक्षा				दालित			जनजाति		
	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
ECED	११२०९	१२०२६	२३२३५	१८२२	१८७०	३६९२	५१५५	५४११	१०५६६
१	८९३८	९३८८	८९३८	१७६५	१८१९	४६०४	४३४२	४६०४	८९४६
२	८१२०	७८२७	८१२०	१४६५	१३५२	२८१७	३९३१	३७२२	७६५३
३	७९३८	७९८४	१५९२२	१६४२	१३००	२९४२	३८०४	३८४२	७६४६
४	७९१२	७९४२	१५८५४	१३०३	१२१६	२५१९	३९१४	३८५०	७७६४
५	७७४१	७३५५	१५०९६	१२२४	११००	२३२४	३७८८	३६३९	७४२७
१ -५	४०६४९	४०४९६	८११४५	७३९९	६७८७	१५२०६	१९७७९	१९६५७	३९४३६
६	७६५७	७१२१	१४७७८	१०९०	१००२	२०९२	३८१९	३२६३	७०८२
७	७२४५	६३८७	१३६३२	९०२	७६३	१६६५	३६४९	३०४८	६६९७
८	८४३४	६८३७	१५२७१	९३४	६९१	१६२५	४४६४	३४४८	७९१२
६- ८	२३३३६	२०३४५	४३६८१	२९२६	२४५६	५३८२	११९३२	९७५९	२१६९१
१ - ८	६३९८५	६०८४१	१२४८२६	१०३२५	९२४३	२०५८८	३१७११	२९४१६	६११२७
९	५९०३	५११२	११०१५	५७३	४२०	९९३	२९१९	२३४८	५२६७
१०	४८३०	४१८४	९०१४	३९२	३०५	६९७	२३११	१८७२	४१८३
९ -१०	१०७३३	९२९६	२००२९	९६५	७२५	१६९०	५२३०	४२२०	९४५०
१ १०	७४७१८	७०१३७	१४४८५५	११२९०	९९६८	२२२७८	३६९४१	३३६३६	७०५७७
११	१६८२	१६००	३२८२	११२	१२२	२३४	६६२	६२१	१२८३
१२	१७३८	१७३८	३४७६	१२२	१२२	२४४	८७०	६२९	१४९९
११- १२	३४२०	३३३८	६७५८	२३४	२४४	४७८	१५३२	१२५०	२७८२
१ -१२	७८१३८	७३४७५	१५१६१३	११५२४	१०२१२	२२७५६	३८४७३	३४८८६	७३३५९
ECED-12	८९३४७	८५५०१	१७४८४८	१३३४६	१२०८२	२६४४८	४३६२८	४०२९७	८३९२५

शैक्षिक सत्र २०७० मा फ्ल्यास रिपोर्टलाई आधार मान्दा दाङ जिल्लामा सामुदायिक रसंस्थागतविद्यालयहरुमा पूर्व प्राथमिकदेखि उच्च माध्यमिक विद्यालयसम्म गरी जम्मा १७४८४८ विद्यार्थीहरु विद्यालयमा भर्ना भइ अध्ययन गरिहेका छन् । यसमध्ये छात्राको सङ्ख्या ८९३४७ र छात्रको सङ्ख्या ८५५०१ रहेको छ । माथि उल्लिखित तालिकको आधारमा प्राथमिक तह (कक्षा १-५) मा छात्राको भर्ना सङ्ख्या ४०६४९ (५०.८%) रहेको देखिन्छ भने छात्रको भर्ना सङ्ख्या ४०४९६, (५० %) देखिन्छ । त्यसभन्दा माथिका तह नि.मा.वि.५३.४२ %, ५३.५८मा.वि. र उ.मा.वि.दुवै तह ५०.६० % छात्राहरुको भर्ना रहेको देखिन्छ । लैगिंक अनुपातको दृष्टिकोणले प्रा.वि. तह १:०४ , निम्न माध्यमिक तह १:१४, आधारभुत तह (१ -८)मा १:०५ माध्यमिक तह (९ -१०),र (९ -१२) क्रमश:दुवैमा १:०६ , १.०२अनुपात रहेको देखिन्छ । प्राथमिक तह देखि उच्चमाध्यमिक तह सम्म कुल विद्यार्थी मध्ये दालित विद्यार्थीको ७.०७ र जनजाति विद्यार्थीको ४१.१६ प्रतिशत रहेका छन् ।

१.२.१४ सामूदायिक विद्यालयका तहगत विद्यार्थी विवरण : २०७०

सामूदायिक विद्यालय विद्यार्थी विवरण : २०७०

कक्षा				दालित			जानजाति		
	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
ECED	५७६४	५२८१	११०४५	१२३४	११४९	२३८३	३१०८	२७८८	५८९६
१	६६४२	६३२४	१२९६६	१५६४	१५५६	३१२०	३४४८	३३०६	६७५४
२	५९९८	५२०४	११२०२	१२७३	११५३	२४२६	३१२९	२७६५	५८९४
३	५८३७	५३६७	११२०४	१२७८	१०९४	२३७२	३०३५	२८७०	५९०५
४	६०२५	५३९२	११४१७	११७१	१०२९	२२००	३२४६	२९१५	६१६१
५	६०४१	५१७३	११२१४	११०२	९५७	२०५९	३२०८	२८६६	६०७४
१ - ५	३०५४३	२७४६०	५८००३	६३८८	५७८९	१२१७७	१६०६६	१४७२२	३०७८८
६	६१५६	५१८९	११३४५	९७६	८५३	१८२९	३३६३	२७२४	६०८७
७	५९८२	४७६७	१०७४९	८१५	६७५	१४९०	३२९९	२५६७	५८६६
८	७२९२	५३९३	१२६८५	८७०	६०५	१४७५	४१२३	३०१९	७१४२
६-८	१९४३०	१५३४९	३४७७९	२६६१	२१३३	४७९४	१०७८५	८३१०	१९०९५
१ - ८	४९९७३	४२८०९	९२७८२	९०४९	७९२२	१६९७१	२६८५१	२३०३२	४९८८३
९	५०२८	३७८८	८८१६	५३१	३५६	८८७	२६७५	१९८३	४६५८
१०	४०४९	३०९७	७१४६	३४७	२६१	६०८	२१२२	१६०१	३७२३
९ -१०	९०७७	६८८५	१५९६२	८७८	६१७	१४९५	४७९७	३५८४	८३८१
१ १०	५९०५०	४९६९४	१०८७४४	९९२७	८५३९	१८४६६	३१६४८	२६६१६	५८२६४
११	१२४०	१०३५	२२७५	७७	७४	१५१	४६९	४१४	८८३
१२	१५९३	११८४	२७७७	९१	६८	१५९	६९५	४२९	११२४
११- १२	२८३३	२२१९	५०५२	१६८	१४२	३१०	११६४	८४३	२००७
१ -१२	६१८८३	५१९१३	११३७९६	१००९५	८६८१	१८७७६	३२८१२	२७४५९	६०२७१
ECD - 12	६७६४७	५७१९४	१२४८४१	११३२९	९८३०	२११५९	३५९२०	३०२४७	६६१६७

शैक्षिक सत्र २०७० मा फ्ल्यास रिपोर्टलाई आधार मान्दा दाङ जिल्लामा सामुदायिक विद्यालयहरुमा पूर्व प्राथमिकदेखि उच्च माध्यमिक विद्यालयसम्म गरी जम्मा ११३७९६ विद्यार्थीहरु विद्यालयमा भर्ना भइ अध्ययन गरिहेका छन् । यसमध्ये छात्राको सङ्ख्या ६१८८३ र छात्रको सङ्ख्या ५१९१३ रहेको छ । माथि उल्लिखित तालिकको आधारमा प्राथमिक तह (कक्षा १-५) मा छात्राको भर्ना सङ्ख्या ३०५४३ (५२.६९%) रहेको देखिन्छ भने छात्रको भर्ना सङ्ख्या २७४६०, (४७.३१ %) देखिन्छ । त्यसभन्दा माथिका तह नि.मा.वि.५५.६९ %, ५६.८४मा.वि. र उ.मा.वि.दुवै तह ५७.०७ % छात्राहरुको भर्ना रहेको देखिन्छ । लैगिंक अनुपातको दृष्टिकोणले प्रा.वि. तह १:११ , निम्न माध्यमिक तह १:२६, आधारभुत तह (१ -८)मा १:१६ माध्यमिक तह (९ -१०),र (९ - १२) कमश:दुवैमा १:३१ , १.२७ अनुपात रहेको देखिन्छ । प्राथमिक तह देखि उच्चमाध्यमिक तह सम्म कुल विद्यार्थी मध्ये दालित विद्यार्थीको १६.४९ र जनजाति विद्यार्थीको ५२.९० प्रतिशत रहेका छन् ।

संस्थागत विद्यालय विद्यार्थी विवरण : २०७०

				दालित			जानजाति		
कक्षा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
ECED	५४४५	६७४५	१२१९०	५८८	७२१	१३०९	२०४७	२६२३	४६७०
१	२२९६	३०६४	५३६०	२०१	२६३	४६४	८९४	१२९८	२१९२
२	२१२२	२६२३	४७४५	१९२	१९९	३९१	८०२	९५७	१७५९
३	२१०१	२६१७	४७१८	३६४	२०६	५७०	७६९	९७२	१७४१
४	१८८७	२५५०	४४३७	१३२	१८७	३१९	६६८	९३५	१६०३
५	१७००	२१८२	३८८२	१२२	१४३	२६५	५८०	७७३	१३५३
१ -५	१०१०६	१३०३६	२३१४२	१०११	९९८	२००९	३७१३	४९३५	८६४८
६	१५०१	१९३२	३४३३	११४	१४९	२६३	४५६	५३९	९९५
७	१२६३	१६२०	२८८३	८७	८८	१७५	३५०	४८१	८३१
८	११४२	१४४४	२५८६	६४	८६	१५०	३४१	४२९	७७०
६-८	३९०६	४९९६	८९०२	२६५	३२३	५८८	११४७	१४४९	२५९६
१ - ८	१४०१२	१८०३२	३२०४४	१२७६	१३२१	२५९७	४८६०	६३८४	११२४४
९	८७५	१३२४	२१९९	४२	६४	१०६	२४४	३६५	६०९
१०	७८१	१०८७	१८६८	४५	४४	८९	१८९	२७१	४६०
९ -१०	१६५६	२४११	४०६७	८७	१०८	१९५	४३३	६३६	१०६९
१ १०	१५६६८	२०४४३	३६१११	१३६३	१४२९	२७९२	५२९३	७०२०	१२३१३
११	४४२	५६५	१००७	३५	४८	८३	१९३	२०७	४००
१२	१४५	५५४	६९९	३१	५४	८५	१७५	२००	३७५
११- १२	५८७	१११९	१७०६	६६	१०२	१६८	३६८	४०७	७७५
१ -१२	१६२५५	२१५६२	३७८१७	१४२९	१५३१	२९६०	५६६१	७४२७	१३०८८
ECD - 12	२१७००	२८३०७	५०००७	२०१७	२२५२	४२६९	७७०८	१००५०	१७७५८

शैक्षिक सत्र २०७० मा फ्ल्यास रिपोर्टलाई आधार मान्दा दाङ जिल्लामा संस्थागत विद्यालयहरुमा प्राथमिकदेखि उच्च माध्यमिक विद्यालयसम्म गरी जम्मा ३७८१७ विद्यार्थीहरु विद्यालयमा भर्ना भइ अध्ययन गरिहेका छन् । यसमध्ये छात्राको सङ्ख्या १६२५५ र छात्रको सङ्ख्या २१५६२ रहेको छ । माथि उल्लिखित तालिकको आधारमा प्राथमिक तह (कक्षा १-५) मा छात्राको भर्ना सङ्ख्या १०१०६ (४३.६७%) रहेको देखिन्छ भने छात्रको भर्ना सङ्ख्या १३०३६, ५६.३३ %) देखिन्छ । त्यसभन्दा माथिका तह नि.मा.वि.४३.८७ %, ४०.७०मा.वि. र उ.मा.वि.दुवै तह ३४.४० % छात्राहरुको भर्ना रहेको देखिन्छ । लैगिंक अनुपातको दृष्टिकोणले प्रा.वि. तह ०:७७ , निम्न माध्यमिक तह ०:७८, आधारभुत तह (१ -८)मा ०:७७ माध्यमिक तह (९ -१०),र (९ -१२) क्रमश:दुवैमा ०:६९ , ०.५२अनुपात रहेको देखिन्छ । प्राथमिक तह देखि उच्चमाध्यमिक तह सम्म कुल विद्यार्थी मध्ये दालित विद्यार्थीको ७.८३ र जनजाति विद्यार्थीको ३४.६० प्रतिशत रहेका छन् ।

१.१५ शिक्षक दरबन्दी र कार्यरत शिक्षकहरुको विवरण

शैक्षिक सत्र २०७० सम्म आइपुग्दा यस जिल्लाका सामुदायिक विद्यालयहरुमा १७४० स्वीकृत दरबन्दी र ६४५ वटा शिक्षक अनुदान कोटा गरी जम्मा २३८५ र उच्च माध्यमिक तहका शिक्षक अनुदानकोटा ४१ रहेका छन् । प्राथमिक तह, निम्न माध्यमिक तह र माध्यमिक तहमा क्रमशः १२४०, २७८ र २२२ स्वीकृत दरबन्दी रहेका छन् भने ४५५, १३४ र ५६ शिक्षक अनुदान कोटा रहेका छन् । यसरी स्वीकृत र शिक्षक अनुदान कोटा गरी हाल २३८५ जना शिक्षकहरु कार्यरत रहेका छन् । निजीस्रोतबाट पारिश्रमिक पाउने गरी सामुदायिक विद्यालयहरुमा १०८० जना (प्राथमिक तह-३९६, निम्न माध्यमिक तह-२६४ र माध्यमिक तह-१८८) शिक्षकहरु कार्यरत रहेका छन् जुन कुल शिक्षकको ३३.६५ % हुन आउँछ । यसरी निजीस्रोतबाट नियुक्त शिक्षकहरुले विद्यालयहरुको आफ्नो आम्दानी, अभिभावकहरुले गरेको चन्दा सहयोग र विभिन्न संघसंस्था एवम् स्थानीय निकायहरुले प्रदान गरेको अनुदान सहयोगबाट प्राप्त रकमबाट पारिश्रमिक प्राप्त गरिरहेका छन् भने अन्य शिक्षकहरुले शिक्षा विभाग मार्फत जिल्ला शिक्षा कार्यालयले प्रदान गरेको अनुदानबाट पारिश्रमिक र अन्य सुविधाहरु पाउने गर्दछन् ।,

स्वीकृत दरबन्दीमा कार्यरत शिक्षकहरुमध्ये स्थायी शिक्षकहरुको सङ्ख्या (प्राथमिक -९६५, निम्न माध्यमिक-१७६ र माध्यमिक- १५७) र अस्थायी शिक्षकहरुको सङ्ख्या ४४२ (प्राथमिक- २७५, निम्न माध्यमिक- १०२ र माध्यमिक -६५) रहेको छ ।

१.२.१६ स्वीकृत एवम् शिक्षक अनुदान कोटामा कार्यरत शिक्षकहरुको विवरण २०७०

क्र.सं.	विवरण	प्राथमिक	नि.माध्यमिक	माध्यमिक	जम्मा	कैफियत
१	दरबन्दी विवरण					
	१.१ स्वीकृत	१२४०	२७८	२२२	१७४०	
	१.२ राहत	४५५	१३४	५६	६४५	
	जम्मा	१६९५	४१२	२७८	२३८५	
२	नियुक्तिका आधारमा कार्यरत शिक्षक विवरण					
	२.१ स्थायी	९६५	१७६	१५७	१२९६	
	२.२ अस्थायी	२७५	१०२	६५	४१२	
	जम्मा	१२४०	२७८	२२२	१७४०	
	२.५ निजी	३९६	२६४	१८८	१०८०	
३	लिङ्गको आधारमा शिक्षक विवरण					
	३.१ महिला	३४२	२४	६	३७२	
	३.२ पुरुष	८९८	२५४	२१६	१३६८	
	राहत तर्फ	१२४०	२७८	२२२	१७४०	
	३.१ महिला	२८७	४२	७	३३६	
	३.२ पुरुष	१६८	९२	४९	३०९	
	जम्मा	४५५	१३४	५६	६४५	
४	श्रेणीको आधारमा शिक्षक विवरण					
	४.१ प्रथम	३६	४	३	४३	
	४.२ द्वितीय	७६३	९४	५३	९१०	
	४.३ तृतीय	८९६	३१४	२२२	१४३१	
	जम्मा (राहत समेत)	१६९५	४१२	२७८	२३८५	

५	जातीगत आधारमा शिक्षक विवरण					
	५.१ दलित	९	१०	२	२१	
	५.२ जनजाति	८८	६६	७२	२२६	
	अपाङ्ग	८	६	२	१६	

त्यसैगरी स्वीकृत दरबन्दीमा कार्यरत शिक्षकहरुमध्ये महिला शिक्षकहरुको सङ्ख्या ३७२ (प्राथमिक -३४२, निम्न माध्यमिक -२४ , माध्यमिक -६) र शिक्षक अनुदान कोटामा ३३६ जना (प्राथमिक -२८७, निम्न माध्यमिक -४२ ,माध्यमिक -७) मा (रहेको छ । महिला शिक्षकहरुको यो अनुपात प्राथमिक तहमा शिक्षक अनुदान कोटा समेत गरी ३७.१० % त्यसै गरी निम्न माध्यमिक तहमा १६.०१ % र माध्यमिक तहमा ४.६७ % रहेको छ । स्वीकृत दरबन्दीमा कार्यरत शिक्षकहरु मध्ये तीनै तहमा गरी प्रथम श्रेणीमा ४३ जना, द्वितीय श्रेणीमा ९१० जना र तृतीय श्रेणीमा १४३१ जना शिक्षकहरु कार्यरत छन् । दाङ जिलामा समुदायिक विद्यालयमा दलित र जनजातिको सहभागिता न्युन रहेको देखिन्छ । प्राथमिक , निम्न माध्यमिक र माध्यमिक तहमा क्रमशः ९, १० र २ जना गरी २१ दालित शिक्षक रहेको देखिन्छ भने जनजाति शिक्षक तीनै तहमा गरी २२६ जना रहेको देखिन्छ । अपांग शिक्षक जम्मा १६ जना कार्यरत रहेका देखिन्छन् ।

१.२.१७ विद्यालय र शिक्षक एवम् शिक्षक र विद्यार्थी अनुपात

यस जिल्लामा आधारभुत तह(प्रा.वि.)मा माथिको तालिक लाई अध्ययन गर्ने हो भने प्राथमिक तहको हकमा राहत शिक्षक समेतको हिसाव गर्दा पनि एउटा प्राथमिक विद्यालयको भागमा ४ जना मात्र शिक्षकहरु पर्दा रहेछन् । त्यसरी नै शिक्षक र विद्यार्थीहरुको अनुपात हेर्दा एउटा शिक्षकले प्राथमिक तहमा ३६.१९ जना विद्यार्थीहरुलाई सहजीकरण गर्नु पर्ने स्थिति छ । भने महिला शिक्षकको अनुपात हेर्दा त झनै असहज देखिन्छ । दाङ जिल्लामा ९८ जना विद्यार्थीहरुको निम्ति एउटा महिला शिक्षक उपलब्ध भएको देखिन्छ ।

विद्यालय, शिक्षक एवम् विद्यार्थी अनुपात

क्र.सं.	विवरण	आधारभूत तह (कक्षा १-५)	आधारभूत तह (कक्षा ६-८)	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०)
१	विद्यालय सङ्ख्या	२५७	८३	८४
२	शिक्षक सङ्ख्या (राहत सहित)	१६९५	४१२	२७८
३	महिला शिक्षक	६२९	६६	१३
४	विद्यार्थी सङ्ख्या	८०००३	३४७७९	१५९६२
५	विद्यालय शिक्षक अनुपात	१:४	१:२	१:३
६	शिक्षक विद्यार्थी अनुपात	१:३४	१:८४	१:५७
७	महिला शिक्षक र विद्यार्थी अनुपात	१:९२	१:५२७	१:१२२८

माथिको तालिकाकै आधारमा भन्नुपर्दा, निम्न माध्यमिक तह (कक्षा ६-८) मा शिक्षक र विद्यार्थीको अनुपात राष्ट्रिय मापदण्ड भन्दा अत्यन्त उच्च रहेको छ । भने यस तहमा एउटा निम्न माध्यमिक विद्यालयमा २ जना शिक्षकको व्यवस्था भएको देखिछ । एउटा शिक्षकले ८४ जना विद्यार्थीहरुलाई सहजीकरण गर्नु पर्ने अवस्था रहेको तथ्यांकले देखाउँछ । निम्न माध्यमिक तहमा महिला शिक्षकको सङ्ख्या ६६ जना रहेको छ । यो सङ्ख्यालाई विद्यार्थीको सङ्ख्यासँग दाँजेर हेर्दा एउटा महिला शिक्षकले ५२७ जना विद्यार्थीहरुलाई सहजीकरण गर्नु पर्ने अवस्था देखिन्छ । त्यसरी नै माध्यमिक तहको कुरा गर्दा एउटा विद्यालयमा ३ जना शिक्षकहरुको व्यवस्था गर्न सकेको देखिन्छ भने एउटा माध्यमिक शिक्षकले ५७ जना विद्यार्थीहरुलाई अध्यापन गर्नु पर्ने स्थिति देखिन्छ । माध्यमिक तहमा १ जना महिला शिक्षकले १२२८ जना विद्यार्थीलाई सहजीकरण गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

१.२.१८. दाङ जिल्लाको कुल जनसङ्ख्या र साक्षरताको स्थिति

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को आधारमा भन्नुपर्दा दाङमा ५ वर्ष वा सोभन्दा माथिको कुल जनसङ्ख्या ४,९९,१०९ देखिन्छ जसमध्ये महिलाको सङ्ख्या २,६५,३८८ र पुरुषको जनसङ्ख्या २,३३,७२१ रहेको देखिन्छ । त्यसरी नै ५ वर्ष र सोभन्दा माथिका साक्षर जनसङ्ख्या ३,५७,५६३ रहेको देखिन्छ । यसमध्ये महिलाको जनसङ्ख्या १,६९,७५४

र पुरुषको जनसङ्ख्या १,८७८०९ रहेको देखिन्छ । यसरी आँकलन गर्दा दाङको कुल साक्षरता दर ७१.६४ प्रतिसत देखिन्छ जसमा पुरुषहरुको प्रतिसत ८०.३६ प्रतिसत र महिलाहरुको प्रतिसत ६३.९६ प्रतिसत रहेको देखिन्छ । साक्षर जनसङ्ख्यामध्ये कक्षा १-५ सम्म अध्ययन गरेको जनसङ्ख्या १,४६,०९२ (पुरुष-७५६८८, महिला ७०४०४) देखिन्छ भने निम्न माध्यमिक तहसम्म अध्ययन गरेको जनसङ्ख्या ८०,४४५ (पुरुष-४०,३९२, महिला-४०,०५३) रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी कक्षा ९-१० सम्म अध्ययन गरेको जनसङ्ख्या ३९,५५९ (पुरुष-२१,००८, महिला-१८,४५३), एस.एल.सी. सम्म अध्ययन गरेको जनसङ्ख्या २९,९४९ (पुरुष-१६,७८५, महिला-१३,१६४), प्रमाणपत्र तह वा सोसरह अध्ययन गरेको जनसङ्ख्या १६,६०५ (पुरुष-९७७८, महिला-६८२५), स्नातक वा सोसरह अध्ययन गरेको जनसङ्ख्या-६००५ (पुरुष-४३१०, महिला-१६९५), स्नातकोत्तर वा सोभन्दा माथि अध्ययन गरेको जनसङ्ख्या १९०८ (पुरुष-१४९४, महिला-४१६), र अनौपचारिक शिक्षा अध्ययन गरेर साक्षर भएको जनसङ्ख्या १७५३१ (पुरुष-७८३८, महिला- ९६९ँ३) रहेको देखिन्छ । वि.सं.२०६७ सालमा सबै जिल्लामा गरिएको घरधुरी सर्वेक्षणको विवरणले १५ वर्ष र सो भन्दा माथिका निरक्षरहरुको संख्या ५१,७३,९७९ रहेको देखाएको छ । जसमध्ये महिलाको संख्या ३४,३५,३९६ र पुरुषको संख्या १७,३८,६४३ देखिन्छ । आ.व.२०६७/०६८ मा सञ्चालन भएको साक्षरता कार्यक्रमवाट ३,४९,९६३ जना निरक्षरहरु साक्षर भएका र आ.व.२०६८/०६९ मा १०,३५,१५० जना निरक्षरहरुलाई साक्षर वनाउने लक्षित संख्या घटाउदा ३७,८८,८६६ जना निरक्षरहरु साक्षर हुन वाँकी देखिन्छन्, जसलाई हाम्रो देशले प्रतिवद्धता गरे अनुरुप सन् २०१५ मित्र साक्षर वनाउनु पर्ने छ । यसै परिप्रेक्षमा वि.सं.२०६७ सालको दाङमा भएको घरधुरी सर्वेक्षणले ९१६४८ जना निरक्षर रहेको देखाएको छ । आगामि ३ वर्ष भित्र वाँकी सवै निरक्षरहरुलाई साक्षर नेपाल अभियान मार्फत साक्षर बनाउने जिम्मेवारी हामी सवैका काँधमा आएको छ जसलाई गम्भीर रुपमा लिनु र लाग्नु जरुरी हुन्छ ।

ख) योजनाको तयारी प्रक्रिया

कुनै पनि योजना निमार्ण गर्दा सरोरकारवालाहरुको सहभागीतामा निमार्ण गरेमा यथार्थ योजना बनाउनमा सहयोग पुग्नुका साथै कार्यान्यवनमा समेत सहजता हुन्छ । निर्धारित लक्ष्य तथा उद्धेश्य हासिल गर्न ँसघाउ पुग्दछ । उक्त तथ्यलाई दृष्टिगत गरी आ.व.२०७१/०७०को बार्षिक रणनीति योजना निर्माणको क्रममा स्रोतव्यक्ति, विद्यालय निरीक्षक, प्र.अ, शिक्षकको पेशागत संघसंगठनका पदाधिकारी, गैरसरकारी संघसंस्थासंग छलफल , अन्तरक्रिया गरी प्राप्त सुझाव सोतका आधारमा र जिल्ला शिक्षा कार्यालयका अन्य कर्मचारीहरुसंगको सहभागिता निमार्ण गरिएको हो । यो योजना निमार्ण गर्दा तपसिलका आधारमा तयार गरिएको छ ।

- जिल्लास्तरमा संचालन गरिएका विभिन्न बैठक, तथा छलफलहरु
- स्रोतकेन्द्र स्तरीय प्र.अ. वैठकबाट प्राप्त सुझावहरु
- कार्यक्रम कार्यान्वयन निर्देशिका र तालुक निकायबाट प्राप्त परिपत्र तथा निर्देशनहरु,
- कार्यक्रम कार्यान्वयनसँग सम्बन्धित सरोकारवालाहरुसँग छलफल तथा अन्तक्रिया
- अनुगमन तथा निरीक्षणका क्रममा शैक्षिक सरोकारवालहरुबाट प्राप्त सुझाव तथा पृष्ठपोषणहरु

ग) विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमको सुचक सहित समग्र प्रगाति स्थित (जिल्लाको तुलनात्मक अवस्था)

वर्तमान अवस्थाको राष्ट्रिय अवस्थासंगको तुलनात्मक चित्रण तालिका प्रस्तुत गरिएको छ ।

सूचकहरु	एकाइ	२०६९।०७०को उपलब्धी		०७०।०७१	२०७१।०७२	०७२।०७३	राष्ट्रिय ०७२।०७३
१.)कक्षा १ नया भर्ना		राष्ट्रिय	जिल्ला				
प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा विकास माफर्त नयाँ भर्ना	%	५६.९	७६.१	६८	७७	८०	८०
खुद प्रवेश दर	%	९१.२	९१.६	९५	९८	१००	१००
सहजै देखिने प्रवेश दर	%	१४१	११९	११७	११५	११२	१२३
२) सहजै देखिने भर्ना दर							
प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा	%	७६.७	७५.६२	८५	९०	९६	९९
आधारभूत शिक्षा(१ देखि ८)	%	११५.७	१०२.२	१०१	१०१	१००	१३१
माध्यमिक शिक्षा (९ देखि १२)	%	५०.४	५२.६	६५	७५	८३	८३

३) खुद भर्ना दर							
प्राथमिक शिक्षा	%	९५.६	९६.७	९८	९९.५	१००	१००
आधारभूत शिक्षा (१ देखि ८)	%	८६.३	८९.६	९०	९२	९५	९०
माध्यमिक शिक्षा	%	३३.२	३१.६	३३	३४	३१	३१
४) आवश्यक योग्यता तथा तालिम प्राप्त शिक्षक							
आधारभूत शिक्षा	%	८५.५०	८७.८५	९०	९४	१००	१००
माध्यमिक शिक्षा	%	८८.४	८९.३	९४	९७	१००	१००
५) प्रमाणीकरण तालिम प्राप्त शिक्षक							
आधारभूत शिक्षा	%	८६.७	८२.५	९३	९५	१००	१००
माध्यमिक शिक्षा	%	८७.३	८३.४	९०	९६	१००	१००
६) विद्यार्थी शिक्षक अनुपात							
आधारभुत शिक्षा	अनुपात	३०	४४.	४२	३८	३४	३४
माध्यमिक शिक्षा,	अनुपात	४०	५७	६८	६५	६०	२५
७) कक्षा दोहोन्याउने दर							
कक्षा १		१७. ५	१९.१	१४	८	५	१
कक्षा ८		५.	४.५	३	२.५	२	२
८) टिकाउ दर							
कक्षा ५		८५. ४	७४	७९	८५	९०	९०
कक्षा ८		७२ .१	६१	६५	७०	८०	८०
९) सक्षमताको गुणांक							
आधारभूत शिक्षा	अनुपात	०.६०	०.५८	०.६४	०.७०	०.७५	०.७५
माध्यमिक शिक्षा	अनुपात	०.४२	०.४०	०.४५	०.५०	०.६०	.०६०
१०)सिकाइ उपलब्धि कक्षा ५ र ८ का मुख्य विषयमा विद्यार्थीको औषत प्राप्तांङ्क							
कक्षा ५			४४.३२	५०	६०	७०	८०
कक्षा ८			४१.५३	४६	५३	६०	६०
११) एस.एल.सी. उत्तीर्णदर		**४३.**	**३५.९०**	**४५**	**५५**	**६०**	**७५**
१२).साक्षरता दरउमेर समूह ६+ बर्ष		६५.९	७१.६४	७९	८६	९५	९०
१३) लैंगिक समता सुचकाङक +१५		०.९५	०.९६	०.९७	०.९८	१.००	१.००

घ) गत आ.व.को प्रगतिको समष्टिगत सारांश (भौतिक तथा वितीय)

क्र. सं.	कार्यक्रमको नाम	बजेट नं.	जम्मा बजेट	खर्च	प्रगति प्रतिशत
१	विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम	३५०८०३४	२५००००।००	२५००००।००	१००।००
२	विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम	३५०८०३३	२८९१६७९२३।००	२८१४७२७८३।७८	९७।३४
३	सामुदायिक विद्यालय क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	३५०१०५३	१२८७८१०।००	१२८७८१०।००	१००।००
४	दोश्रो उच्च शिक्षा परियोजना	३५०११६४	८००००।००	८००००।००	१००।००
५	दोश्रो उच्च शिक्षा परियोजना	३५०११६३	१८०००।००	१८०००।००	१००।००
६	उच्च माध्यमिक शिक्षा	३५०८०८३	१०२६५५८०।००	१०२६५५८०।००	१००।००
७	चालु खर्च प.नि.का.	३५००१५३	४३४९६७६।००	४३४९६७६।००	१००।००
८	चालु खर्च मा.वि./नि.मा.वि.	३५०११७३	१७७८४५७६१।००	१६५६७२६०५।३०	९३।१६

९	सवैका लागि शिक्षा (प्राथमिक शिक्षा)	३५००१६३	३६२१७९५९९।००	३६२१७९५९९।००	१००।००
१०	चालु खर्च विद्यालय शिक्षक किताव खाना	३५००२२३	१९९०९८८०।००	१९९०९८८०।००	१००।००
११	अनौपचारिक शिक्षा तथा राष्ट्रिय साक्षरता कार्यक्रम	३५०११२३	९८८७६७०।००	९८५६२०४।९०	९९।६८
१२	चालु खर्च जिल्ला शिक्षा कार्यालय (तलव भत्ता र कार्यालय संचालन)	३५००१४३	६९९९५००।००	६९९२३०१।५५	९९।९०
	जम्मा :		८८२२४१३९९।००	८६२३३४४४०।५३	९७।७४

तुलनात्मक रुपमा भौतिक र आर्थिक प्रगति विष्लेषण (विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम)

सि.नं.	कार्यक्रमको नाम	वार्षिक बजेट रकम	कुल खर्च भएको रकम	भौतिक प्रगति	वित्तिय प्रगति	कैफियत
१	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा	१९१७४	१८९५९।०३	१००	९८।८७	
२	विद्यालय शिक्षामा पहूचको सूनिश्चितता	५१८१२।००	४९३४१।१५	९४	९५।२३	
३	साक्षरता तथा निरन्तर शिक्षा	३३०११।००	३३००।५०	१००	१००	
४	शैक्षिक गूणस्तर अभिबृद्धि	१००९४५।००	१००७५७।५००	९९	९९।८१	
५	शिक्षक शिक्षा तथा विकास	१६४७।००	१६४५।००	१००	९९।८७	
६	सेवा प्रवाहका लागि क्षमता अभिवृद्धि	१९७६।००	१९५९।८०	१००	९९।१३	
७	विद्यालय व्यवस्थापन तथा अनूगमन	८३२६।००	६३८७।००	८०	७६	
८	प्रोत्साहन तथा सहयोग	४३३५२।००	४१०४८।५००	९३	९४।६८	भौतिक: ९७
९	विद्यालय संचालन व्यवस्थापन र तथा विद्यालय कर्मचारीका लागि अनूदान	५८६३५।००	५८०७३।१०	९८।	९९।०४	वितीय : ९७ ।०३

ड.) विगतका कार्यक्रम कार्यान्वयनबाट सिकिएका पाठहरु

क्र.सं.	कार्यक्रम	सिकिएका पाठहरु
१	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा	▪ कक्षा १ मा विद्यार्थीलाई सिक्न तथा शिक्षकलाई सिकाउन सजिलो भएको ▪ कक्षा दोहोऱ्याउने तथा अनुत्तीर्ण हुने दरमा कमी आएको

		▪ स.का.को. न्यून पारिश्रमिकको कारणले उनीहरुमा उत्साह नभएको ▪ तालिम अप्राप्त स.का.लाई तालिमको व्यवस्था नहुँदा बाविकेको मर्मअनुसार कक्षा सञ्चालन हुन नसकेको ▪ समुदायको सक्रिय सहभागिताको अभाव र केन्द्रबाट न्यून बजेटको कारणले बालबालिकालाई पर्याप्त सामग्री नहुँदा सिकाइ प्रक्रियामा कठिनाइ भएको ▪ विद्यालयले बालविकास कक्षालाई दरबन्दीको रुपमा प्रयोग गरेको
२	विद्यालय शिक्षामा पहुँचको सुनिश्चितता	▪ विद्यालय जानबाट बञ्चित बालबालिकालाई शिक्षामा पहुँच पुगेको ▪ नियमित विद्यालय जान नसक्ने, विभिन्न कारणले विद्यालय छाडेका विद्यार्थीहरुले खुला विद्यालयबाट पुनः पढ्न पाएका ▪ शारीरिकरुपले अशक्त बालबालिकाले विशेष शिक्षाका स्रोत कक्षाबाट शिक्षा प्राप्त गर्न सकेका ▪ विद्यालय स्वागत कार्यक्रमबाट विद्यार्थी भर्ना सङ्ख्यामा वृद्धि भएको ▪ छात्रवृत्तिको व्यवस्थाले विद्यार्थी भर्ना, नियमितता तथा सिकाइ उपलब्धि हासिल गर्न प्रोत्साहन मिलेको ▪ विद्यालयको भौतिक व्यवस्थापनमा सुधार भएको ▪ खानेपानी, सौचालय जस्ता कार्यक्रमबाट छात्रा भर्ना दरमा वृद्धि भएको, वातावरणमा सधार आएको
३	साक्षरता तथा निरन्तरता शिक्षा	▪ सामुदायिक अध्ययन केन्द्रहरु साक्षरता कार्यक्रममा सहभागी भएका, आयआर्जनमा सहयोग पुगेको साधारण सदस्यता वितरण गरी जनसहभागिता बढेको, ▪ साक्षरता दरमा वृद्धि भएको ▪ स्थानीय निकाय गैरसकाररीसंघस, सामुदायिक अध्ययन केन्द्र , विद्यालयलाई सका तथा स्थानीय निरीक्षकको नियुक्ति गर्ने, सामग्री व्यवस्था, पा.पु.व्यवस्था गर्ने लगायतका कार्य गर्ने अधिकार दिँदा स्थानीय सरोकारवालाहरुको निकायको उत्तरदायी र जवाफदेहिता बढेको ▪ माग र आवश्यकतामा आधारित कार्यक्रम हुनुपर्नेमा त्यसो नभई केन्द्रबाट हचुवाको भरमा कार्यक्रम प्राप्त हुने गरेको ▪ तथ्याङ्कमा निरक्षरहरुको सङ्ख्या घट्दो क्रममा भएता

		पनि यथार्थ त्यस्तो नभएको ▪ साक्षरता कार्यक्रमको मोडालिटी नै प्रभावकारी भएको
४	शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि	▪ विद्यार्थी मूल्याङ्कन तथा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन कार्य सुदृढीकरणका लागी शिक्षकहरुलाई थप क्षमता वृद्धि गर्नुपर्ने र प्रणालीको रुपमा विकास गर्नुपर्ने ▪ स्थानीय पाठ्यक्रम विद्यालयमा प्रभावकारीरुपमा लागू हुन नसकेको ▪ निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन विद्यालयमा उपलब्धिमूलक किसिमले लागू हुन नसकेको तर गर्नु पर्छ भन्ने सोच देखिएका ▪ कार्यमूलक अनसुन्धान सुधारमुखी नभई नामको लागि मात्र भएको ▪ समग्रमा सिकाइ उपलब्धि दर बढाउन अझै धेरै गर्न बाँकी रहेको ▪ खाजा कार्यक्रमबाट विद्यार्थीको भर्ना र टिकाउ दरमा सुधार आएको तर सबै विद्यालयलाई समेटन नसकिएको हुदाँ विद्यार्थी प्रवाहमा समस्तर नभएको ।
५	शिक्षक शिक्षा तथा विकास	▪ शिक्षकहरुमा पेसागत दक्षता वृद्धि भएता पनि अपेक्षितरुपमा कक्षा कोठामा तालिमका सीपहरु स्थानान्तरण हुन नसकेको ▪ प्रअहरुमा व्यवस्थापकीय दक्षता वृद्धि भएता पनि विद्यालयको व्यवस्थापनमा अझै सुधार हुन बाँकी रहेको ▪ मागमा आधारित तालिम TNA को आधारमा नगर्दा शिक्षकको वास्तविक समस्यालाई कमै मात्र सहयोग गरेको, तालिम सञ्चालनको लागि प्याकेज तयार गर्ने तथा TNA को प्रक्रिया अपनाउने विज्ञ व्यक्तिको अभाव भएकाले मर्मअनुसार हुन नसकेको ▪ शिक्षकहरुले तालिमलाई पेसागत विकासभन्दा वृत्ति विकासमा बढी जोड दिएको
६	विद्यालय व्यवस्थापन तथा अनुगमन	▪ अनुगमन गर्दा कार्यान्वयनमा सहयोग तथा पृष्ठपोषण प्राप्त भएको ▪ जिल्लामा तयार गरिने विभिन्न योजना ASIP, DEP, SIP तथा VEP बाट विद्यालयदेखि जिल्ला तहसम्मको क्षमता अभिवृद्धि तथा कार्यक्रम कार्यान्वयनमा मार्गदर्शन, पृष्ठपोषण जवाफदेहिता तथा उत्तरदायीत्वको वृद्धि भएको ▪ जिशिकामा इन्टरनेट सुविधाबाट विभिन्न निकायमा आवश्यक सूचना तथा दस्तावेज द्रुतगतिमा पठाउन तथा प्राप्त गर्न सकिएको

		▪ स्रोतव्यक्तिबाट जिशिकाका कार्यक्रम कार्यान्वयनमा ठूलो सहयोग पुगेतापनि अझै प्रभावकारीरुपले सिकाइउपलब्धि वृद्धि गर्न पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ । ▪ विद्यालयको व्यवस्थापनको जिम्मा समुदायलाई दिने कुरामा अझै समुदायलाई विश्वस्त दिलाउन सकिएको छैन । ▪ लेखापरिक्षणको अनुदानले प्राथमिक विद्यालयको लेखा दुरुस्त राख्न, लेखा प्रणालीमा सुधार गर्न सहयोग पुगेको पाईन्छ ।
७	प्रोत्साहन तथा सहयोग	▪ विद्यालयमा दिइने विभिन्न प्रकारका छात्रवृत्तिहरुबाट लक्षित समूहका लागि शिक्षामा पहुँच वृद्धि, नियमितता तथा सिकाइ उपलब्धिमा समेत सहयोग पुगेको पाईन्छ । ▪ शिक्षामा समानता कायम गर्न, सबैका लागि शिक्षा भन्ने अभियानमा सरकारी प्रतिबद्धता पूरा गर्नमा सहयोग पुऱ्याउन सम्भावना देखिएको छ । ▪ विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा छात्रवृत्ति कम हुँदा वितरणमा समस्या भएको
८	विद्यालयहरुलाई PCF का आधारमा Non-Salary अनुदान सहयोग	▪ विद्यालयका व्यवस्थापकीय समस्याहरु हल गर्न, निःशुल्क शिक्षा लागू गर्न सहयोग पुगेको ▪ विद्यालयमा शैक्षिक समाग्री व्यवस्थापनमा सुधार भएका ▪ विद्यालय कमर्च्चारीको व्यवस्थापनका लागि कार्यविधि तयार भएको । ▪ विद्यालयदेखि जिशिकासम्मको शैक्षिक सूचनालाई व्यवस्थित गरी यस कार्यक्रमको उपलब्धिलाई हेर्नु जरुरी छ ।
९	कार्यसम्पादनको सन्दर्भमा सिकाइका अन्य पाठहरु	● शिक्षा सम्बन्धी प्राविधिक क्षमताको विकास नगरी करार शिक्षक नियुक्ति सम्बन्धी अधिकार वि.व्य. स. .लाई प्रदान गर्दा उक्त अधिकारको दुरुपयोग हुँदो रहेछ । ● कतिपय बजेट, कार्यक्रम र निर्देशनहरु आर्थिक वर्षको अन्तमा जिल्लालाई प्रदान गरिंदा त्यसको अभिमुखीकरण प्रभावकारी रुपमा हुन नसकी कार्यक्रमको प्रभावकारितामा समेत नकारात्मक असर पर्दो रहेछ । ● शैक्षिक विकास भन्ने कुरा हामी बैतनिक कर्मचारीहरुबाट मात्र सम्भव रहेनछ । यसका लागि सिंगो समाज जुटेर यसलाई अभियानको रुपमा अगाडि बढाउनु पर्ने रहेछ । ● हामी शिक्षामा काम गर्ने कर्मचारीहरुले आफूलाई हरहिसावले अद्यावधिक गर्न सकेनौं भने कार्यालयको अपेक्षित उपलब्धि पुरा हुन मुश्किल पर्दो रहेछ । ● कानूनी प्रक्रियामा आउन चाहनेहरुलाई कानूनी बाटो

		बन्द गरिदिंदा समस्या समाधान हुनुको सट्टा झन समस्या बल्झिदो रहेछ । ▪ शिक्षाको माथिल्लो निकायहरुले आफूलाई समस्या पर्दा मात्र जिल्लालाई सम्झने र जिल्लालाई समस्या परेको अवस्थामा त्यति ध्यान नदिने अवस्थामा जिल्लामा काम गर्न असहज हुँदो रह

च) कार्यक्रमको कार्यान्वयनमा मुख्य रणनीतिहरु तथा रणनीतिक क्रियाकलापहरु

- जोखिममा परेका र सुविधाविहीन बालबालिकालाई केन्द्रित गरी समुदाय र विद्यालयमा आधारित प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरूको विस्तार गरी ३-४ वर्ष उमेर समूहका बालबालिकाहरूको सर्वाङ्गीण विकास गर्ने ।
- गुणस्तरीय आधारभूत शिक्षामा ५-१२ वर्ष उमेर समूहका सबै बालबालिकाहरूको समतामूलक पहुँचको सुनिश्चितता गर्ने ।
- माध्यमिक शिक्षामा पहुँच, समता, समानता, गुणस्तर तथा सान्दर्भिकतामा सुधार ल्याउने ।
- शिक्षकले सामना गर्नु परेका तत्कालिन शिक्षण सिकाई सम्बन्धी समस्या समधान गरी शिक्षण कार्यमा उत्कृष्टता निश्चित गर्न शिक्षकको निरन्तर पेशागत दक्षता अभिवृद्धि गर्ने ।
- युवा तथा प्रौढहरूमा कार्यमूलक साक्षरता तथा निरन्तर शिक्षामा जोड दिई सक्षमताको विकास गर्ने
- कार्यक्रमको साधन, प्रक्रिया र परिणामको अनुगमन गर्ने र योजनाको प्रभाव मूल्याङ्कन गर्ने ।
- त्रिवार्षिय जिल्ला शिक्षा योजना कायार्न्वयन गर्ने।
- दाङ जिल्लाको विद्यालय शिक्षा सम्वन्धी शैक्षिक प्रतिबद्धता २०६९ लाई उच्च प्राथमिकताका साथ कार्यान्वयन गर्ने ।
- शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीलाई सुदृढ गर्ने ।
- औपचारिक तथा अनौपचारिक शिक्षाको माध्यमबाट महिलाहरुको शैक्षिक सहभागिता वृद्धिमा जोड दिइने छ ।
- विपन्न वर्गको शिक्षामा सहभागीता बृद्धि गर्न प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रमहरु सञ्चालनमा जोड दिइनेछ ।
- रोचक शिक्षण सिकाई वातावरणको सिर्जनाको लागि अतिरिक्त तथा सह क्रियाकलापहरुलाई शिक्षण सिकाई क्रियाकलापहरुको विभिन्न अङ्गको रुपमा सञ्चालन गरिने छ ।
- आवश्यकताको आधारमा शिक्षकहरुको पेशागत विकासको लागि छोटो अवधिको तालिमा संचालन गरिनेछ ।
- जनचेतना अभिवृद्धि गर्न सामुदायिक चेतनामूलक कार्यक्रमहरु सञ्चालनमा जोड दिइने छ।
- विद्यालय शिक्षाको पहुँचबाट वाहिर रहेको वालवालिकाहरुलाई विद्यालय शिक्षामा सहभागी गराउन प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रमहरु संचालन गरिने छ ।
- वर्तमान अवस्थामा देखिएको वढ्दो कक्षा दोहोऱ्याउने दर र सहजै देखिने भर्ना दरमा कमी ल्याउन समुदाय र विद्यालयमा आधारित ३-५ वर्षका वालवालिकाहरुका लागि वाल विकास केन्द्र एवं पूर्व प्राथमिक कक्षाहरु संचालनमा जोड दिइने छ ।
- गाउँ विकास समिति भित्र रहेका विद्यालयहरुको व्यवस्थापन, रेखदेख र संचालन गर्न गाउँ शिक्षा समितिहरु गठन गरी उक्त समिति मार्फत गाउँ शिक्षा योजना निर्माण र कार्यान्वयनमा जोड दिइने छ ।
- विद्यालय उमेरका सम्पूर्ण वालवालिकाहरुलाई विद्यालय शिक्षामा सहभागिता गराउन गाउँ विकास समिति, स्थानीय संघ संस्थाहरुसँग साझेदारी गरी कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्न जोड दिइने छ ।
- सामान्य अपाङ्ग वालवालिकाहरु विद्यालय शिक्षामा सहभागिता गराउन समाहित शिक्षा (Inclusive Education) सम्वन्धी कार्यक्रमहरु संचालनमा जोड दिइने छ ।

- प्राथमिक शिक्षामा सहभागी भई प्राथमिक शिक्षा पुरा नगरी विभिन्न कारणले वाहिरिएका वालवालिकाहरुलाई पुनः विद्यालय शिक्षामा सहभागी गराउन Out of School जस्ता कार्यक्रमहरु सञ्चालनमा जोड दिइने छ ।
- विद्यालय छाड्ने दरमा कमी ल्याउन वालरोचक शिक्षण सिकाई क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नुका साथै छात्रवृत्तिका कार्यक्रमहरु संचालनमा समेत जोड दिइने छ ।
- प्राथमिक तहको शिक्षामा समावेश हुने सम्पूर्ण वालवालिकाहरुलाई शैक्षिक सत्र शुरु भएको पहिलो हप्ताभित्र सहज र सुलभ रुपमा पाठ्यपुस्तकहरु निःशुल्क उपलव्ध गराउने व्यवस्थालाई अझ प्रभावकारी वनाइने छ ।
- विद्यालयमा विद्यालय सुधार योजना निमार्ण र कार्यान्वयन तथा अध्यावधिकमा जोड दिइने छ ।
- प्रत्येक विद्यालयका आधारभूत सिकाई सामग्रीहरु अनिवार्य रुपमा हुनुपर्ने व्यवस्थामा जोड दिइने छ ।
- विद्यालयको आय-व्यय विवरणको लेखा परीक्षणका साथै सामाजिक परीक्षणमा जोड दिइने छ ।
- सेवा सुविधाहरु समानुपाति एवम् न्यायोचित रुपमा वितरण गर्न विद्यार्थी संख्याको आधारमा शिक्षक दरवन्दी मिलानको कार्यमा जोड दिइने छ ।
- उत्कृष्ठ शिक्षण गर्ने शिक्षक, उत्कृष्ठ व्यवस्थापन गर्ने व्यवस्थापन समितिलाई पारदर्शी रुपमा मूल्याङ्कनका आधारमा पुरस्कृत गरी सकारात्मक विभेदको राणनीति अपनाइने छ ।
- सरकारी एवम् गैह्र सरकारी संघ संस्था शिक्षाप्रेमीहरुबाट विद्यालयको विकासको लागि विभिन्न पक्षमा लगानी गराउन उत्प्रेरित गर्ने खालको कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिने छ ।
- सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी वनाउन स्रोतकेन्द्रगतरुपमा सरोकारवाला वीच सार्वजनिक सुनुवाई कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।
- शिक्षक सहयोग र सेवा प्रवाह दुवैलाई प्रभावकारी वनाउन नागरिक समाजका प्रतिनिधि र पत्रकार समेतको सहभागीता हुने गरी अनुगमन टोली गठन गरी परिचालन गरिनेछ ।
- सन् २०१५ सम्म दाङलाई निरक्षरमुक्त जिल्लाको रुपमा घोषण गर्नेगरी साक्षर नेपाल अभियानलाई सञ्चालन गरिनेछ ।
- संस्थागत विद्यालयको नियमन र स्तरीकरण गर्ने कार्यलाई प्राथमिकताका साथ लागू गरिनेछ ।
- अंग्रेजी माध्यमबाट शिक्षण गर्ने विद्यालयलाई थप प्रभावकारी बनाईनुका साथै यसको विस्तारमा प्राथमिकता दिइनेछ ।
- एउटा शिक्षकले एक शैक्षिकसत्रमा शिक्षण क्रियाकलापसंग संम्वन्धित कम्तीमा एउटा कार्यमुलक अनुसन्धान गरी शिक्षण सुधार योजना निमार्ण गरी उक्त योजनाको कार्यान्वयनमा जोड दिइनेछ ।
- विद्यालयको शिक्षण सिकाई क्रियाकालपलाई थप प्रभावकारी बनाउन एकीकृत सूचना प्रणालीको प्रयोगमा जोड दिदै सोको विस्तारमा प्राथमिकता दिइनेछ ।
- शैक्षिक उपलब्धिका सुधार गर्नका लागि माध्यमिक र उच्च माध्यमिक विद्यालयकाप्र.अ.वि.व्य.स.का पदाधिकारीहरुसँग छलफल र अन्तरक्रिया गरी कमीकमजोरी महसुस गर्ने अवसर प्रदान गर्दै सुधारका लागि प्रोत्साहित गर्ने र सो का लागि सोही प्रक्रिया आधारभुत तहमा समेत कार्यान्वयन गरिने छ ।
- बेरुजुको परिमाणलाई उल्लेख्य रुपमा सम्परीक्षण गर्नका लागि आवश्यक कागजातहरु जुटाइ आवश्यक प्रक्रिया अगडि बढाईने छ ।
- विद्यालय तहको शिक्षामा समतामूलक पँहूच सुनिश्चित गर्न नक्साङ्कनको आधारमा मात्र विद्यालय विस्तार गरिनेछ।
- माध्यमिक तहदेखि साधारण र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाका दुई धारका कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
- निःशुल्क तथा अनिवार्य आधारभूत शिक्षालाई आवश्यक नीतिगत र कानूनी व्यबस्थाका आधारमा स्पष्ट कार्ययोजनासहित लागू गर्न जोड दिइने छ ।

- शिक्षा मन्त्रालयबाट संस्थागत विद्यालयको सन्दर्भमा भएको छात्रवृति तथा सामुदायिक विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक गुणस्तर सुधारका लागि गरिने सहयोग सम्वन्धी प्रावधानलाईउच्चप्राथमिकताका साथ कार्यान्वयन गरिने छ ।
- शैक्षिक क्यालेण्डरको प्रकाशन र वितरण गरी विद्यालयहरुले गर्ने शैक्षिक क्रियाकलापहरुलाई मार्गनिर्देशन गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइने छ ।
- विद्यार्थीहरुबाट सिकाइ उपलब्धिमा सुधारसम्बन्धी योजना (PLAS=Planning for Learning Achievement by Student) निर्माण गरी गराइ कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- निरक्षर अभिभावक र निरक्षर आफन्त भएका विद्यार्थीहरुलाई गृहकार्य र परियोजना कार्यको रुपमा साक्षर बनाउने जिम्मेवारी दिने र विद्यालयमा कुनै पनि अभिभावकले कुनै पनि प्रकारको सहीछाप गर्नुपर्ने अवस्थामा ल्याप्चेलाई निषेध गरिनेछ । ।
- गाविस र वडाहरुलाई पूर्ण साक्षर बनाउनका लागि स्थानीय निकायसंग सहकार्य गरिनेछ ।
- टिम सुपरीवेक्षण र स्थलगत रुपमा समस्या समाधान गर्ने कार्यलाई प्राथमिकता दिएर कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- शिक्षा दिवस लगायत विभिन्न कार्यक्रमहरुको अवसर पारेर राम्रो काम गर्ने शिक्षक, कर्मचारी र शिक्षाका सरोकारवालाहरुलाई सम्मान र पुरष्कार प्रदान गरेर प्रोत्साहित गरिनेछ ।
- कर्मचारीहरुलाई लिखित रुपमा मासिक, अर्धवार्षिक र वार्षिक रुपले कार्यजिम्मेवारी (TOR) प्रदान गरी सोको नियमित अनुगमन गरिनेछ ।
- लेखा लगायत विभिन्न कार्यसम्पादनको सिलसिलामा कामको गुणस्तर र गतिमा सुधार गर्नका लागि सफ्टवेयरको प्रयोग गरिनेछ ।
- शैक्षिक गुणस्तरमा सुधार र शैक्षिक सुशासनमा प्रबर्द्धन गर्नका लागि स्थानीय निकाय, संघसंस्था र मिडियासंगको सहकार्यलाई थप प्रभावकारी बनाइनेछ ।
- विद्यार्थी, शिक्षक र अभिभावकहरुलाई संगै राखी शैक्षिक गुणस्तर सुधारका लागि अन्तरक्रिया र अभिमुखीकरण सञ्चालन गरिनेछ ।
- एक विद्यालय एक बगैचाको अभियानलाई सम्पुर्ण विद्यालयमा उच्च प्राथमिकतासाथ कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- अभिभावक शिक्षालाई सरकारी गैरसरकारी संघसस्थाको समन्वयमा कार्यान्वयन गर्न जोड दिइनेछ ।

छ) अगामी आ.व.को लागि बजेट शीर्षगतरुपमा कुल नुमानित खर्च

क्र. सं.	कार्यक्रमको नाम	बजेट नं.	जम्मा बजेट	खर्च	कैफियत
१	विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम	३५०८०३४	५०१०००।००	५०१०००।००	
२	विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम	३५०८०३३	४६१३८१०००।	४६१३८१०००।	
३	सामुदायिक विद्यालय क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	३५०१०५३	१५२७०२०।००	१५२७०२०।	
४	उच्च माध्यमिक शिक्षा	३५०८०८३	२१६८९४६०।००	२१६८९४६०।	
५	चालु खर्च प.नि.का.	३५००१५३	४६४९६७६।००	४६४९६७६।००	
६	चालु खर्च मा.वि./नि.मा.वि.	३५०११७३	२१६४४५८२३।००	२१६४४५८२३।३०	
७	सवैका लागि शिक्षा (प्राथमिक शिक्षा)	३५००१६३	४२९९२०६३१।००	४२९९२०६३१।००	

८	चालु खर्च विद्यालय शिक्षक किताव खाना	३५००२२३	२१९०९८८०।००	२१९०९८८०।००	
९	अनौपचारिक शिक्षा तथा राष्ट्रिय साक्षरता कार्यक्रम	३५०११२३	१६०५९१६०।००	१६०५९१६०।००	
१०	चालु खर्च जिल्ला शिक्षा कार्यालय (तलव भत्ता र कार्यालय संचालन)	३५००१४३	९१८९९९०।००	९१८९९९०।	
	जम्मा :		११७५५१६६४०।००	११७५५१६६४०	

ज) अगामी आ.व.को उपलब्धी सुचकहरु तथा लक्ष्य निर्धारण

जिल्लाको आगामी आ.वको उलब्धी सुचकहरु तथा लक्ष्य निर्धारण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

सूचकहरु	एकाइ	२०७१।०७२	०७२।०७३	राष्ट्रिय ०७२।०७३
१.)कक्षा १ नया भर्ना				
प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा विकास माफर्त नयाँ भर्ना	%	७८	७०	८०
खुद प्रवेश दर	%	९५	९८	१००
सहजै देखिने प्रवेश दर	%	११७	११५	११२
२) सहजै देखिने भर्ना दर				
प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा	%	८५	९०	९६
आधारभूत शिक्षा(१ देखि ८)	%	१०१	१००	१००
माध्यमिक शिक्षा (९ देखि १२)	%	६५	७५	८३
३) खुद भर्ना दर				
प्राथमिक शिक्षा	%	९८	९९.५	१००
आधारभूत शिक्षा (१ देखि ८)	%	९०	९२	९५
माध्यमिक शिक्षा	%	५१	३४	३१
४) आवश्यक योग्यता तथा तालिम प्राप्त शिक्षक				
आधारभूत शिक्षा	%	९०	९४	१००
माध्यमिक शिक्षा	%	९४	९७	१००
५) प्रमाणीकरण तालिम प्राप्त शिक्षक				
आधारभूत शिक्षा	%	९३	९५	१००
माध्यमिक शिक्षा	%	९०	९६	१००
६) विद्यार्थी शिक्षक अनुपात				
आधारभुत शिक्षा	अनुपात	४२	३८	३४
माध्यमिक शिक्षा,	अनुपात	५५	६५	६०
७) कक्षा दोहोन्याउने दर				
कक्षा १		१४	८	५
कक्षा ८		३	२.५	२
८) टिकाउ दर				

कक्षा ५		७९	८५	९०
कक्षा ८		६५	७०	८०
९) सक्षमताको गुणांक				
आधारभूत शिक्षा	अनुपात	०.७०	०.७५	०.७५
माध्यमिक शिक्षा	अनुपात	०.५०	०.६०	.०६०
१०)सिकाइ उपलब्धि कक्षा ५ र ८ का मुख्य विषयमा विद्यार्थीको औषत प्राप्तांङ्क				
कक्षा ५		५५	७०	८०
कक्षा ८		५३	६०	६०
११) एस.एल.सी. उत्तीर्णदर		**४५**	**६०**	**७५**
१२).साक्षरता दरउमेर समूह ६+ बर्ष		८६	९५	९०
१३) लैंगिक समता सुचकाङ्क +१५		०.९८	१.००	१.००

झ) चुनौती तथा अवसरहरु

चूनौतिहरु

वर्तमानमा नेपाल चुनौतिहरुको थुप्रो हो भने शिक्षा क्षेत्रमा पनि चुनौतिहरुका पहाड लाग्नु कति अनौठो होला र ? भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक विविधतायुक्त जिल्ला भएकाले पनि तिनीहरुको सामन्जस्यता नै चुनौतिहरुको केन्द्र हो । यिनै कुराहरुलाई मनन गर्दै यस जिल्लाका चुनौतिहरुलाई सरसर्ती केलाएर हेर्दा निम्न बुँदाहरुलाई प्रमुख रुपमा उल्लेख गर्न सकिन्छ ।

- प्रारम्भिक बालविकास विभिन्न मन्त्रालयको एकीकृत कार्यक्रमका रुपमा सञ्चालन हुनु पर्नेमा शिक्षा मन्त्रालय र शिक्षासँग मात्र बढी सम्बन्धित हुनु,
- प्राथमिक स्तरमा प्रदान गरिने छात्रवृत्ति, दिवा खाजा, प्रति विद्यार्थी लागतले प्रारम्भिक बालविकासलाई प्रभावकारी रुपमा समेट्न नसक्नु,
- हाल सहयोगी कार्यकर्तालाई प्रदान गरिएको तालिम र पारिश्रमिक अपर्याप्त हुनु,
- प्रारम्भिक बालविकासका लागि पर्याप्त भौतिक सुविधा तथा बालमैत्री वातावरण नहुनु,
- समुदायमा आधारित बालबिकास केन्द्रहरु तुलनात्मक रुपमा त्यति प्रभावकारी नदेखिनु,
- जिल्लामा कार्यरत सरकारी तथा गैर सरकारी निकायहरु बीच कार्यक्रमको समन्वय प्रभावकारीरुपमा नहुनु,
- अभिभावक शिक्षाको अभावले गर्दा उनीहरु आफ्ना बालबालिकाहरुको सर्वाङ्गीण विकासका लागि आवश्यक व्यवस्थापन गर्न तयार नदेखिनु,
- सहयोगी कार्यकर्ताले बीचैमा काम छाडेर अन्यत्र जाने प्रवृत्ति हावी हुनु,
- वर्तमान परिस्थितिमा प्रारम्भिक बाल शिक्षा र विकास कार्यक्रमले किताबी ज्ञानलाई प्रश्रय दिएको हुँदा बालबालिकाको सामाजिक क्षमता र संवेगात्मक विकासलाई कम महत्व दिनु,,
- कक्षा १ देखि कक्षा ३ सम्मलाई बहुकक्षा शिक्षणको रुपमा शिक्षण क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने नीतिलाई गुणस्तरसँग सम्झौता नगरी कार्यान्वयन गर्न चुनौतिपूर्ण भएको छ ।
- विकेन्द्रित व्यवस्थापन कार्यलाई सफलतापूर्वक अघि बढाउन विव्यस, शिक्षकका पेशागत संगठन, प्रअ तथा अभिभावक शिक्षक सङ्घलाई लक्षित गरी स्थानीय सरकार तथा विद्यालयको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने काम चुनौतिपूर्ण भएको छ ।
- शिक्षकहरुलाई इमान्दारीपूर्वक पेशाप्रति प्रतिबद्ध गराउनु चूनौतिपूर्ण देखिएको छ ।
- अङ्ग्रेजी माध्यमबाट पठनपाठन शुरु गरेका सामुदायिक विद्यालयको शिक्षणसिकाई क्रियाकलापहरुलाई अपेक्षाकृत प्रभावकारी बनाउन सकिएको छैन ।
- कम विद्यार्थी सङ्ख्या भएका विद्यालयहरुबाट बढि भएका शिक्षकहरुको दरबन्दी कटौति गरी बढि विद्यार्थी सङ्ख्या भएका विद्यालयहरुमा त्यस्ता शिक्षक दरबन्दी थप गरी शिक्षक दरबन्दी मिलान गर्न कार्य चूनौतिपूर्ण देखिएको छ ।
- नि.मा.तहको शिक्षक विद्यार्थी अनुपात ८४.७६ रहेको छ जसमा अपेक्षाकृत सुधार गर्नका लागि चुनौतिपूर्ण देखिएको छ ।
- विद्यालय क्षेत्र सुधार योजनाले कक्षा १-८ लाई आधारभूत तहको शिक्षा भनेर सम्बोधन गरेको भए तापनि शिक्षा ऐननियममा संशोधन हुन नसकेको कारण द्विविधा उत्पन्न भएको अवस्था छ ।
- कतिपय छात्रवृति नर्म्स अनुसार प्राप्त नहुदा दामासहीले वितरण गर्नु पर्ने वाध्यता ।
- विद्यालय व्यवस्थापन समितिलाई ऐननियमले तोकेको अधिकार र जिम्मेवारीअनुसार इमान्दारीपूर्वक भूमिका निर्वाह गर्न/गराउन चुनौतिपूर्ण भएको छ ।
- भौतिक र वित्तिय लक्ष्य बीच तथा कार्यक्रम र बजेट बीचमा तालमेल नमिल्दा कतिपय कार्यक्रमहरु संचालन गर्न कठिनाई उत्पन्न हुने गरेको,

- भौगोलिक विकटता तथा दुर्गम क्षेत्रको कारणले विद्यालय भौतिक सुधार कार्यक्रम लगायतका कार्यक्रम कार्यान्यन गर्दा स्वीकृत नर्म्सले तोकिएको मापदण्ड अनुसारको काम गर्न गाह्रो भएको ।
- विद्यालय व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारीहरु, गाउं शिक्षा समिति, जनप्रतिनिधि, प्र.अ. शिक्षक तथा गैरसरकारी संस्थाका पदाधिकारीहरुको लागि १-२ दिनको क्षमता अभिवृद्धिका कार्यक्रमहरु अपर्याप्त रहेको ।
- केन्द्रवाट जिल्लामा प्राप्त हुने बजेट, अख्तियारी तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन सम्बन्धी निर्देशन समयमा नै जिल्लामा उपलव्ध हुन नसकेको
- तालिम प्राप्त बालविकास केन्द्रको सकाहरु न्यून सुविधाको कारण अन्यत्र पलायन हुने गरेको समस्या आईपरेको ।
- नियमित अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण हुन नसकेको,
- माग अनुसारको कार्यक्रम तथा बजेट जिल्लामा प्राप्त नहुनु,
- छात्रवृत्ति, पाठ्यपुस्तक, विद्यालय संचालन मसलन्द, कर्मचारी व्यवस्थापन खर्च जस्ता अति संवेदनशील विषयका रकमहरु समेत नर्म्स भन्दा कम उपलव्ध हुँदा समस्या आई परेको,
- सामाजिक परीक्षण समयमा हुन नसकेको, औपचारिकतामा मात्र सिमित रहेको,
- शिक्षा ऐन तथा नियमावलीमा तोकिए बमोजिम सवै विद्यालयमा प्र.अ.हरुको व्यवस्थापन हुन नसकेको,
- पाठ्यपुस्तकहरु समयमै उपलव्ध हुन नसक्नु,
- अग्रेजी माध्यमबाट पठन पाठन भएको विद्यालयका शिक्षकहरुको क्षमता विकास कार्यक्रम पर्याप्त मात्रामा हुन नसकेको ।
- सरकारी तथा गैर सरकारी क्षेत्रबाट संचालन हुने विभिन्न शिक्षक तालिम कार्यक्रमले विद्यालयमा पठनपाठन हुने दिनमा कमी आएको तर तालिममा सिकेका सीपहरु कक्षाकोठामा प्रयोगमा पूर्ण रुपमा हुन नसकेको ।
- दरवन्दी मिलान कार्यको मर्म अनुरुप कार्यसम्पादन गर्न सरोकारवालाहरुमा सकरात्मक सोचको विकास हुन नसकेको ।

अवसरहरु

- बालविकास केन्द्रबाट कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिकाहरुमा सिकाइ उपलब्धि दर सिधै भर्ना भएका बालबालिकाहरुको भन्दा राम्रो पाइएको छ ।
- कक्षा १ मा कम उमेरका बालबालिकाहरु भर्ना हुने र कक्षा १ मै अनुत्तीर्ण हुने र कक्षा दोहोऱ्याउने दरमा कमी भएको छ ।
- अन्तर्राष्ट्रिय, राष्ट्रिय एवम् स्थानीय गैर-सरकारी संस्थाहरुले बालविकासकेन्द्रको व्यवस्थापनका पक्षमा विभिन्न किसिमले सहयोग गरेको अवस्था छ ।
- बालविकासका कक्षाहरु सञ्चालन गर्नका लागि आवश्यक पर्ने भौतिक पूर्वाधारको विकास एवम् विस्तारका लागि स्थानीय निकाय- जिल्ला विकास समिति, गाउ विकास समिति, गैर-सरकारी संस्थाहरु र समूदायको तर्फबाट सहयोग भइरहेको अवस्था छ ।
- साक्षरता कार्यक्रमले निरन्तरता पाएकै कारणले प्रति वर्ष साक्षरता प्रतिशतमा वृद्धि भएको छ ।
- अनौपचारिक शिक्षा तथा अन्य वैकल्पिक शैक्षिक अवसरवाट वञ्चित रहेको समूह वर्ग तथा समूदायलाई सशक्तिकरण गर्ने काम भएको छ ।

- अनौपचारिक एवम् अन्य वैकल्पिक कक्षामा सहभागि भई साक्षर भएका महिला तथा पिछडिएका वर्गका व्यक्तिहरुलाई विभिन्न काम गर्नका लागि सशक्तिकरण गर्ने काम भएको छ ।
- आय आर्जन समूह गठन र परिचालनवाट समुदायका महिलाहरुमा वचत गर्ने र वचत रकमवाट समस्या परेका व्यक्तिलाई ऋण दिई सहयोग गर्ने काम भएको छ ।
- साक्षर नेपाल अभियान सञ्चालन गरी सरकारी तथा गैर सरकारी सवै सरोकारवालाहरुसँगको समन्वय तथा साझेदारीमा २ वर्ष भित्र जिल्लाका सवै निरक्षरहरुलाई साक्षर गराउने कार्यको थालनी भएको छ ।
- नेपाल सरकारको साक्षर नेपाल अभियान कार्यक्रमअन्तर्गत हामीले हाम्रा घरपरिवारका सदस्य र आफन्तहरु निरक्षर रहेको अवस्थामा आफ्ना घरपरिवारका त्यस्ता निरक्षर सदस्य र आफन्तहरुलाई आगामी २ वर्षभित्रमा साक्षर बनाउने छौं भन्ने प्रतिबद्धता शिक्षाका सरोकारवालाहरुबाट जाहेर गरिएको छ ।
- केन्द्रदेखि स्थानीय तहसम्म संस्थागत क्षमता तथा सहयोग पद्धतिको व्यवस्था छ । जसले केन्द्रीय स्तरमा वार्षिक रणनीतिक कार्यान्वयन योजना (ASIP) को प्रक्रियामार्फत् र स्थानीय स्तरमा विद्यालय सुधार योजना, गाउँ शिक्षा योजना र जिल्ला शिक्षा योजनामार्फत योजना, कार्यान्वयन, प्रतिवेदन, अनुगमन संयन्त्रको स्थापना गरेको छ ।
- पहुँच र गुणस्तरका लागि साझेदारी र सहकार्य : पहुँचको अभिबृद्धि, बालमैत्री शिक्षण सिकाइ एवम् गुणस्तरीय शिक्षाका लागि स्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन एवम् विद्यालयको समग्र विकासमा जिविस, नपा, गाविस, गैसस र समुदायको सहभागिता तथा स्वामित्वले सकारात्मक नतिजा देखिएको छ ।
- शिक्षण सिकाईको क्रममा शिक्षकहरुलाई आईपरेका कक्षाकोठा भित्रका वास्तविक समस्याहरुको समाधानका लागि मागमा आधारित छोटो समयावधिमा शैक्षिक समस्या समाधान गर्न सकिने विभिन्न मोड्यूलको तालिमको व्यवस्था गरिएको छ ।
- शिक्षकहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्नका लागि स्थानीयस्तरमा समस्याको सङ्कलन र त्यसकै आधारमा तालिम मोड्यूल तयार गरी स्थानीयस्तरमै समाधान गर्न सकिने प्रावधान राखिएको छ ।
- शिक्षकको पेशागत विकासमा कार्यक्षेत्रमा आधारित कार्यमूलक सीपको विकास हुनुका साथै पेशागत विकासमा समुदाय र विद्यालय व्यवस्थापन समितिको संलग्नता र साझेदारीले उपयुक्त वातावरणको सिर्जना गरिएको छ ।
- जिल्ला शिक्षा अधिकारी, सहायक जिल्ला शिक्षा अधिकारी, शाखा अधिकृत, वि.नि., जिल्ला शिक्षा समितिका पदाधिकारीहरु र लेखाका कर्मचारीहरुबाट पनि समूह सुपरीवेक्षण (Team Supervision) गर्ने परिपाटीको थालनी गरिएको छ ।
- जिल्ला शिक्षा कार्यालयबाट प्रवाह हुने सेवा र अन्य कुराहरुको बारेमा सरोकारवालाहरुलाई समयमै जानकारी दिनका लागि कार्यालयको अधिकृत स्तरको कर्मचारीलाई सूचना अधिकारी तोकिएको

परिच्छेद-२
विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम

१. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा

२.१.१ परिचय : सबैका लागि शिक्षा २०१५ डकार कार्यढाँचामा उल्लेख भएअनुसार विशेष गरी अति संवेदनशील तथा सुविधाविमुख बालबालिकाहरुका लागि बाल विकासका कार्यक्रम सहज रुपमा उपलव्ध गराउने उद्देश्यका साथ सबैका लागि शिक्षा कार्यक्रम २००४-२००९ अन्तर्गत बाल विकास कार्यक्रमहरु सञ्चालनमा ल्याईएकोमा हाल संचालनमा रहेको विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रममा पनि निरन्तरता दिईएको छ । समुदायमा आधारित र विद्यालयमा आधारित गरी दुई भिन्नाभिन्नै कार्यक्रमको रुपमा बाल विकास कार्यक्रमहरु सञ्चालन भईरहेका छन् । ३-४ वर्ष उमेर समुहका बालबालिकाहरुको शारीरिक, सामाजिक, संवेगात्मक र बौद्धिक विकास लगायत सर्वाङ्गीण विकासका लागि बालविकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिन्छ ।

(क) विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमको उपलब्धी विश्लेषण तालिका

(अ) वर्तमान अवस्था तथा समस्याहरु

कम्पोनेन्ट	उद्देश्य	प्रावधान	अपेक्षित मुख्य मुख्य नतिजाहरु	प्राप्त उपलब्धीहरु	समस्या र चुनौतीहरु	समस्या समाधानका लागि गरिएका प्रयासहरु
बालविकास	चार वर्षका बालबालिकाका लागि आधारभूत शिक्षाको तयारीका निम्ति बाल विकास सेवामा पहुँच बढाउने	१. चार वर्षका बालबालिकाका लागि सरकारले एक वर्षको प्रारम्भिक बालशिक्षा तथा विकास कार्यक्रमका लागि खर्च बेहोर्नेछ । तर तोकिएको भन्दा कम उमेरका बालबालिकाका लागि समुदायले आफ्नै स्रोतको परिचालन गरी बालविकास कार्यक्रम संचालन गर्न सक्नेछन् । २. गुणस्तर सुधज्ञधभारलाई प्रमुख रुपमा केन्द्रित गरी माग र आपूर्तिबीचमा सामन्जस्यता कायम गर्दै प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा विकास कार्यक्रमको विस्तार गरिनेछ । ३. अल्पसंख्यक जनजाति, महिला, मधेशी, सिमान्तकृत समूह, दलित जस्ता पिछडिएको जनसंख्या बस्ने स्थानको पहिचान गरिनेछ र प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा विकास कार्यक्रममा उनीहरुको पहुँचलाई प्राथमिकता दिने कुरा सुनिश्चित गरिनेछ । ४. प्रमुख सरोकारवालाद्धारा नीतिगत तथा कार्यान्वयन तह दुवैमा अविभेदकारी व्यवहार अवलम्वन हुनेछ ।	१.प्रारम्भिक बालशिक्षामा सहजै देखि भर्ना दर ९०% हुने । २. सबै प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा विकास केन्द्रहरुले प्रारम्भिक बाल शिक्षा तथा विकास कार्यक्रमको न्यूनतम मापदण्ड हासिल गरेको हुने । ३. कक्षा एकमा प्रवेश गर्नेमध्ये७०% ालबालिकाले प्रारम्भिक बालशिक्षा तथा विकास कार्यक्रमको अनुभव लिएको हुने ।	१ .स्रोतसाधन भएका कतिपय विद्यालयहरुले बाल विकास केन्द्रका स.का.हरुलाई थप सुविधाहरु उपलव्ध गराउने गरेका , २.स्थानीय निकाय गैरसरकारी क्षेत्रबाट पनि आंशिक रुपमा सहयोग हुने गरेको, ३.अधिकांश सएलसी वा सो भन्दा माथिल्लो योग्यता भएका स.का.हरु कामकाज गरिरहेका, ४बालविकास केन्द्रका कक्षाहरु बालमैत्री बनाउने सोचाईको विकास हुँदै गएको, ५.जिल्लामा हाल ५९९ वटा बाल विकास केन्द्र संचालनमा रहेको र ४८ प्रतिशत बालबालिकाहरुले बाल विकासको अनुभव प्राप्त गरेका,	१.३-४ वर्ष उमेर समूहका सबै बालबालिकाको बालविकास केन्द्रमा पहुँचको सुनिश्चितता भई नसकेको, २.सँस्थागत क्षमता विकास हुन नसकेको, ३.बाविकेको गुणात्मक विकास हुन नसकेको, ४.स.का.को पारिश्रमिक अत्यन्त न्यून रहेको, ५.बाविकेका सकाहरुको क्षमता विकासको अवसर प्रशस्त नभएको, ६.बालमैत्री विद्यालयको अवधारणा अनुरुप शैक्षिक सामग्रीहरुको यथोचित प्रवन्ध हुन नसकेको,	१.बविकेमा सबै बालबालिकाको पहुँचका लागि चेतनामुलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको २.सँस्थागत क्षमता विकासका कार्यक्रमहरुका लागि स्थानीय सरोकारवालाहरुसंग छलफल तथा अन्तरिक्रिया गरेको, ३.सकाको पारिश्रमिकमा वृद्धिका लायि सम्वन्धीत निकायमा माग सम्प्रेष्ण गरेको , ४.बविकेकाकक्षाहरुलाई बालमैत्री बनाउन कक्षामा यथोचित शैक्षिक सामग्रीहरुको गैर सरकारी संस्थासंग समन्वय गरी उक्त समाग्रीका व्यवस्थापन हुदै गएकों, ५.सकाहरुलाई निरन्तर क्षमता विकासका लागि गैरसरकारी संस्थासंग समन्वय गरी कायौकम कार्यान्वयन गरी क्षमता विकासमा सहयोग पुगेको ।

.१.२ सिद्धान्त तथा रणनीतिक प्राथमिकताहरु

- जोखिममा परेका र सुविधाविहीन बालबालिका भएको क्षेत्र पहिचान गरी ती लक्षित समुदाय तथा क्षेत्रमा केन्द्रित गरी समुदाय र विद्यालयमा आधारित प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरूको विस्तार गर्ने
- स्थानीय आवश्यकताको आधारमा बाल विकास केन्द्रको स्थापना विद्यालय वा समुदायमा स्थापना गरिने छ । समुदायमा रहेका ३-४ वर्ष उमेर समूहका सम्पूर्ण बालबालिकाहरु बाल विकास केन्द्रमा प्रवेश गर्नेछन ।
- विद्यालय तथा समुदायबाट आएका माग र वास्तविक आवश्यकताको आधारमा थप केन्द्रहरु स्थापना गरिने छ ।
- हाल संचालनमा रहेका बालविकास केन्द्रहरुलाई थप व्यवस्थित, बालमैत्री बनाई सक्षमतामा अभिवृद्धि गरिनेछ ।

(इ) आगामी आ.व. को भौतिक लक्ष्य

क.स.	कियाकलाप	भैतिक	लक्षित उपलब्धी सूचक

		लक्ष्य	
१	पुराना बा.वि.के का सहयोगी कार्यकर्ताको परिश्रमिक	५९९	सवै सका.ले समयमा नै परिश्रमिक पाएको हुने छन, (निकाशा विवरण तथा तलवी भरपाई)
२	शैक्षिक समाग्री व्यवस्थापन	५९९	सवै वाविकेमा शैक्षिक समाग्री व्यवस्थपन गरेको हुनेछन (निकाशा तथा वील भरपाई)
३	पुर्नताजगी तालिम	६०	६० जना सकाले तलिम लिइएको हुनेछन (स.का.को सहभागी संख्या)
४	नया वा.वि.के	१५	१५ वटा बाल विकास केन्द्र स्थापना भएको हुनेछ । (निर्णय पुस्तिका, स्थापनाभएको विवरण)
५	नयावा.वि.केकासहयोगी कार्यकर्ताको आधारभुत तालिम	१५	१५ जना सकाले तलिम लिइएको हुनेछन (स.का.को सहभागी संख्या)
६	शैक्षिकसमाग्री तथा व्यवस्थापन खर्च	१५	सवै वाविकेमा शैक्षिक समाग्री व्यवस्थपन गरेको हुनेछन (निकाशा तथा वील भरपाई)
७	मोवइल मिटिङ.	६१४	वाल विकास केन्द्र सुधारका लागि अनुभव अदान प्रदान गर्न सकाहरु सहभागी हुनेछन - मिटिङ.को संख्या ,पटक तथा सहभागी संख्या)
८	अर्ध बार्षिक सिकाइ अदान प्रदान	६१४	वाल विकास केन्द्र सुधारका लागि अनुभव अदान प्रदान गर्न सकाहरु सहभागी भै सिकाइमा सुधार भएको हुनेछ (कार्यशालाकोसञ्चालन ,पटक तथा सहभागी संख्या)
९	नमुना वाल विकास केन्द्र छनौट तथा विकास	१५	प्रत्येक स्रोतकेन्द्रमा एउटा नमुना वविकेको विकास गरिनेछ । (छनौट भएको बाविके संख्या)
१०	नया र पुराना वाविकेमा न्यूनतम मापदण्डको सुनिश्चिता	१००	सवै बाविकेको न्युनताम मापदण्डको सुनिश्चिता भएको हुनेछ । (अनुगमन रिपोर्ट))
११	बाल विकास केन्द्र संग सम्वद्ध स्थानीय निकायका पदाधिकारी प्रअ तथा अभिभावकहरुकोक्षमता अभिवृद्धि (४ जनाका दरले)	१०८०	१०८० जनाले क्षमता विकास तालिम लिइएका हुनेछन - तालिम सहभागी संख्या)
१२	खाजा कार्यक्रम	२०००	विद्यालयमा आधारीत बाविकेका २००० विद्यार्थीले खाजाको सुविधा प्राप्त गरेको हुनेछन(भरपाइ)
१३	जिल्ला प्रारम्भिक सका तलिम समन्वय समिति गठन तथा परिचालन	१	समिति गठन भै मागमा आधारीत तालिम प्याकेज निमार्णमा सहयोग हुने तथा पेशागत विकासमा समेत सहयोग पुग्नेछ ।
१४	पेशागत विकास तालिम पहिलो मोडुल	१८०	मागमा आधारित १० दिने तालिम सहभागी भै तालिम प्राप्त गरेको हुनेछन ।
१५	वविके नक्सांकन	५९९	आवश्यकताको पहिचान हुने तथा स्थानान्तरणमा सहयोग पुग्ने भै पहुचमा सुधार गर्न मद्धत पुग्नेछ ।

(ई) स्रोत बाँडफाँडको औचित्य

विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमले बाल विकास केन्द्रलाई महत्व दिएको र बाविकेको अनुभव लिई कक्षा १ मा जाने बालबालिकाहरुको शैक्षिक उपलब्धी राम्रो हुने भएकाले यस कम्पोनेन्टमा आवश्यक मात्रामा बजेटको व्यवस्था गर्नु पर्ने देखिन्छ ।जिल्लाको आवश्यकता अनुसार सहयोगी कार्यकर्ताहरुको पारिश्रमिक, शैक्षिक सामग्री,, मोवइल मिटिङ., अर्धबार्षिक सिकाइ कार्यशाला पुर्नताजगी तालिम, सहयोगी कार्यकर्ताहरुको मोबाइल मिटिङ, स्वीकृत नर्म्सलाई आधार मानी रकम विनियोजनको प्रस्ताव गरिएको । प्रस्तावित थप क्रिया क्रियाकलापका लागि , दिवाखाजा कार्यक्रम बाल विकास केन्द्र संग सम्वद्ध स्थानीय निकायका पदाधिकारी प्रअ तथा अभिभावकहरुकोक्षमता अभिवृद्धि , सहयोगी कार्यकताहरुलाई पेशागत विकास तालिम पुराना वाविकेमा न्यूनतम मापदण्डको सुनिश्चिता, नमुना स्रोतमा नमुना वाल विकास केन्द्रको छनौट तथा विकास कार्यक्रमका लागि सका. प्र.अ र अध्यक्षलाई अभिमुखीकरण ,समाग्री व्यवस्थापन , सिकाई समाग्री निमार्णका ,जिल्ला प्ररम्भिक बाल विकास सहयोगी कार्यकर्ता तालिम समन्वय समिति लागि स्रोतकन्द्र स्तरका कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा स्वीकृत नर्म्स तथा चलनचातीका आधारमा स्रोत व्यवस्थापनको प्रस्ताव गरिएको छ । भौतिक पुर्वाधारका लागि स्थानीय

स्रोत तथा गैरसरकारी संस्थासंग समन्वय गरी व्यवस्थापन गर्ने गरी कार्यक्रमको प्रस्ताव गरी कार्यान्वयन गर्न सहजता पुग्ने गरी उक्त क्रियाकलापमा स्रोतको बाँडफाँड गरिएको छ ।

(उ) बजेट यस कम्पोनेन्टमा कूल बजेट रु ३२२१८०००.तीन.करोड बइस लाख अठार हजार प्रस्ताव गरिएकोछ ।

(ऊ) कार्यक्रम कार्यान्वयनमा सरोकारवाला निकायको भूमिका

यस कम्पोनेन्ट कार्यान्वयनको लागि शिक्षा विभागले बजेटको व्यवस्था गर्ने, जिल्ला शिक्षा कार्यालयले त्यसलाई परिचालन र अनुगमन मूल्यांकन गर्ने, स्थनीय विद्यालय, समुदायले त्यसको सदुपयोग र व्यवस्थापनमा जिम्मेवारी वहन गर्ने छन् । स्थानीय गाविस, अन्य सरकारी तथा गैरसरकारी संघ संस्था सबैको संयुक्त पहलबाट बालविकास केन्द्रहरुको संचालन, व्यवस्थापन र बालबालिकाहरुको सहज पहुचमा सघाउ पुग्नेछ । सबैको सहयोगमा यस कम्पोन्टको उद्देश्य पूरा हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

२.२ विद्यालय शिक्षामा पहुचको सुनिश्चितता

२.२.१ परिचय :

आ.व. २०६६/०६७ देखि संचालनमा आएको विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमले प्राथमिक तह (कक्षा १-५) र निम्न माध्यमिक तह (कक्षा ६-८) लाई आधारभूत तहको रुपमा समायोजन गरेको छ र शिक्षा नियमावलीमा समेत यसको व्यवस्था भई सकेको छ । हाल दाङ जिल्लामा २५३ वटा प्राथमिक विद्यालय, ८७ वटा निम्न माध्यमिक विद्यालय, ५१वटा माध्यमिक विद्यालय र ३५ वटा उच्च माध्यमिक विद्यालय गरी कुल ४२४ वटा सामुदायिक विद्यालयहरु संचालनमा रहेका छन । आधारभूत तहको लागि बजेटको धेरै अंश खर्च हुने गर्दछ । शिक्षक व्यवस्थापन, शैक्षिक गुणस्तरको अभिवृद्धि, पहुँचको विस्तार, संस्थागत सक्षमताको वृद्धि लगायतका कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन गरिएको । विद्यालय शिक्षामा पहुँचको सुनिश्चितता अन्तर्गत विद्यालय भौतिक सुविधा विस्तार कार्यक्रम, समाहित शिक्षा कार्यक्रम, आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षाका लागि बैकल्पिक कार्यक्रमहरु पर्दछन ।

(अ) वर्तमान अवस्था तथा समस्याहरु

कम्पोनेन्ट	उद्देश्य	प्रावधान	अपेक्षित मुख्य मुख्य नतिजाहरु	प्राप्त उपलब्धीहरु	समस्या तथा चुनौतीहरु	समस्या समाधानका लागि गरिएका प्रयासहरु
आधारभूत शिक्षा	गुणस्तरीय आधारभूत शिक्षामा ५-१२ वर्ष उमेर समूहका सबै बालबालिकाहरुको समतामूलक पहँचको सुनिश्चितता गर्ने ।	**अधिकार** निम्नलिखित कुराको सुनिश्चितता गर्नु राज्यको उत्तरदायित्व हुनेछ । १. ५-१२ वर्ष उमेर समूहका सबै बालबालिकाहरुलाई निशुल्क र गुणस्तरीय आधारभूत शिक्षा २. आधारभूत शिक्षामा समतामूलक सहभागिताको अवसर **गुणस्तर र सान्दर्भिकता** १. न्यूनतम सक्षमताको अवस्थाको परिपूर्ति गर्ने तथा समतामूलक सहयोगको सुनिश्चितता गर्ने । २. राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारुपलाई आधार मानी मूल तथा स्थानीय पाठ्यक्रमको निर्माण गने । ३. मातृभाषालाई शिक्षणको माध्यमका रुपमा स्थापित गर्ने । ४. विविध आवश्यकता तथा सिकारुका व्यक्तिगत सिकाइका गतिलाई सम्बोधन गर्न सिकाईका लचिला तौरतरिका अपनाउने । ५. निरन्तर मूल्यांकन तथा उपचारात्मक सहयोग पद्दतिको कार्यान्वयन गर्ने । **प्रशासन तथा व्यवस्थापन** १. विद्यालय व्यवस्थापन: विद्यालय, समुदाय र स्थानीय सरकारको साझा जिम्मेवारी । २. शिक्षा प्रशासन: विव्यस, स्थानीय र केन्द्र सरकारको	१. कक्षा १ मा नयाँ भर्ना दर ९८% र कक्षा ८ सम्म पुग्ने दर ७०% हासिल हुने । २. प्राथमिक तहको ९८% र आधारभूत तहको ९२% खुद भर्नादर हासिल हुने । ३. न्यूनतम मापदण्ड अनुसारका ५० नयाँ कक्षाकोठा निर्माण हुने । ४. न्यूनतम मापदण्ड अनुसारका६० विद्यालय। कक्षाकोठाको मर्मत सुधार हुने । ५. १५ गाविस। न.पा.ले अनिवार्य आधारभूत शिक्षा लागू गरेको हुने । ६. आवश्यक पर्ने विद्यार्थीले छात्रवृत्ति पाएको हुने । ७.६० विद्यालयहरुमा पुस्तकालय र प्रयोगशाला सुविधा भएको हुने । ८. न्यूनतम आवश्यक पूर्वाधार पूरा गर्न ८० विद्यालयहरुको वाह्रयवातावरण मा सुधार हुने । ९. न्यूनतम आवश्यक पूर्वाधार पूरा गर्न ३५ परम्परागत विद्यालयहरुको स्तरोन्नति हुने । १०. विभिन्न भाषामा ४सिकाई सहयोगी	१. ४२ नयाँ कक्षा कोठा निमार्ण कार्य शुरुवाट २. १२ मर्मत सुधार निमार्ण सम्पन्न ३. १५ विद्यालयमा पुस्तकालय तथा प्रयोगशाला स्थापना ४.अनिवार्य आधारभूत शिक्षाको कार्यान्वयनका लागि गाउ शिक्षा योजना निमार्ण ५. ९२ जना शिक्षकलाई वहुभाषी तालिम प्रदान ६.सूचना सञ्चार प्रविधियुक्त शिक्षण सिकाईको शुरुवाट ७. विद्यार्थी मूल्यांकन: निरन्तर मूल्यांकनका लागि स्थानीय स्तरमा फरमेन्टको विकास ८.दलित विद्यार्थीहरुका लागि छात्रवृत्ति (कक्षा १-१०) ९. छात्रा छात्रवृत्ति (कक्षा १-८) अपांग छात्रवृत्ति, द्वन्दपीडिटत छात्रवृति १० आधारभुत तहमा खुदा भर्ना ८९ प्रतिशत , प्रमाणीकरण तालिम प्राप्त शिक्षक ८७ र शिक्षक विद्यार्थी अनुपात १ : ४५ , कक्षा ८ को टिकाउ दर ६१ % ११.छात्रा शौचालयको संख्या क्रमश: बृद्धि हुदै गएको, सबै माध्यमिक विद्यालयमा छात्रा शौचालय निर्माण भएको १२. अधिकांश विद्यालयका आवश्यकता अनुसार कक्षा कोठा निमार्ण भएका	१.भौतिक सुविधा विस्तारका कोटाहरु पर्याप्त मात्रामा प्राप्त नुहुनु, २.समयमा नै कार्य सम्पन्न गर्न कठिन हुनु, ३.विगत स्थानमा तोकिएको नर्म्स अनुसारको काम गर्न कठिनाई हुनु ३.जनसहभागिता आशातित रुपमा हुन नसकेको ४. आधारभुत तथा माध्यमिक तहमा विद्यार्थी अनुपातमा शिक्षक दरवन्दी प्राप्त नहुनु ५.करार प्र.अको व्यवथापनका लागि लागि सबै सरोकारवाला प्रतिवद्ध नहुनु	१.पर्याप्तमात्रामा कोटाका लागि सम्वन्धीत निकायमा अनुरोध गरिएको । २.भौगोलिक क्षेत्र अनुसार कार्यक्रमको लागतमा विभिन्नता कायमका लागि सम्वन्धीत निकायमा अनुरोध गरिएको ३. शिक्षक व्यवसथापनका लागि , आश्वयक पहल गरीएको ५.करार शिक्षक व्यवस्थापनका लागि स्थीनिय सरोकारवानहरुसंग सम्वाद गरी कार्यान्वयनकाको शुरुवाट गरिएको ६. आधारभरत तहमा खुद भर्ना वृद्धि गर्न अभिभावकसंगको अन्तरक्रिया तथा सम्वादलाई जोड दिइएको ।

		साझा जिम्मेवारी ३. विद्यालयको पुनर्संरचनाको लागि स्थानीय सरकार र विव्यसको साझा जिम्मेवारी हुनेछ । पुनर्संरचनाको अन्तिम अख्तियारवालाका रुपमा विव्यस हुनेछ । ४. उत्तरायित्व र गुणस्तरको सुनिश्चितताका लागि शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको स्थापना हुनेछ ।	सामग्रीको उत्पादन हुने । ११.२०विद्यालयमा बहुभाषी शिक्षा लागू हुने । १२.कार्यसम्पादनमा सुधार ल्याउने २ विद्यालयहरु पुरस्कृत हुने । १३.१००विद्यालयमा विव्यसले करारमा प्रश्न नियुक्ति हुने । १४.६० विद्यालयमा बहुकक्षा शिक्षण लागू हुने । १५. प्रत्येक वर्ष करिब २०० विद्यार्थीहरुले वैकल्पिक प्रावधानमार्फत आधारभुत शिक्षा लिएको हुने ।			

२.२.२ सिद्धान्त तथा रणनीतिक प्राथमिकताहरु

- विद्यालय पहुचबाट वञ्चित बालबालिकाहरुलाई विद्यालय प्रबेश गराउन विशेष कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
- बालमैत्री विद्यालय व्यवस्थापनमा वढवा दिई विद्यार्थीको सिकाई उपलव्धी दरमा बृद्धि गरिनेछ ।
- अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाईनेछ ।
- परीक्षा प्रणालीलाई सुदृढीकरण गरिनेछ ।
- विद्यालयको भौतिक सुविधा विस्तार कार्यक्रम अपांगमैत्री बनाउने कार्यमा विशेष प्राथमिकता दिइने छ ।
- विद्यालयमा न्युनतम सक्षमता नभएका विद्यालयमा आवश्यक भौतिक सुविधा विस्तार कार्यक्रमलाई नै प्रमुख आधार बनाइनेछ ।

(इ) आगामी आ.व. को भौतिक लक्ष्य

क.स.	क्रियाकलाप	भैतिक लक्ष्य	लक्षित उपलब्धी सूचक
१	अनौपचारिक विद्यालय शिक्षा कार्यक्रम (FSP) (पुराना)	१२	सवै सका.ले समयमा नै परिश्रमिक पाएको हुने छन, (निकाशा विवरण तथा तलवी भरपाई)
२	पाठ्यपुस्तक र विद्यालय सुधार योजनाका लागि मातृ विद्यालयलाई अनुदान (प्रति विद्यार्थीकाआधारमा)	२४०	सवै विद्यार्थीलेपा.पु तथा समाग्री प्राप्त गरेको हुनेछन (निकाशा तथा वील भरपाई)
३	नयाँ अनौपचारिक विद्यालय शिक्षा कार्यक्रम - S0P) (नया)(परिश्रमिक , स्थापना खर्च तालिम)	५	५ वटा FSP स्थापना भै ५ जना सकाले तलिम लिइएको र साथै आवश्यक समाग्रीको व्यव्सथापन हुनेछन (स.का.को सहभागी संख्या , वील भरपाई)
४	पाठ्यपुस्तक र विद्यालय सुधार योजनाका लागि मातृ विद्यालयलाई अनुदान (प्रति विद्यार्थीका आधारमा)	१००	सवै विद्यार्थीलेपा.पु तथा समाग्री प्राप्त गरेको हुनेछन (निकाशा तथा वील भरपाई)
५	**खुला विद्यालय सञ्चालन (कक्षा ६-८) (पुराना नया)**	३	खुला विद्यालय सञ्चालनका लागि आवश्यक व्यवस्थापन भै नियमित रुपमा विद्यालय सञ्चालन भएको हुनेछ । (निकाशा, हजिरी , भरपाई, सहभागी संख्या)
६	अनौपचारिक प्रौढ विद्यालय(कक्षा १ देखि ८ सम्म **पुराना नया)**)	७	नया तथा पुराना अनौपचारिक प्रौढ विद्यालय सञ्चालनका लागि आवश्यक व्यवस्थापन भै नियमित रुपमा विद्यालय सञ्चालन भएको हुनेछ । (निकाशा, हजिरी , भरपाई, सहभागी संख्या)

७	विद्यालय भर्ना तथा स्वागत कार्यक्रम	१	विभिन्न सरोकारवालाहरुको सहागीतामा विविध कार्यक्रम सहित विद्यालय भर्ना तथा स्वागत कार्यक्रम सञ्चालन भै विद्यार्थी भर्ना वृद्धि भएको हुनेछ । निर्णय संख्या , मिटिङ.को संख्या ,पटक तथा सहभागी संख्या)
८	स्रोतकक्षा सञ्चालन	१२	स्रोतकक्षा सञ्चालनका लागि आवश्यक व्यवस्थापन भै नियमित रुपमा विद्यालय सञ्चालन भएको हुनेछ । (निकाशा, हजिरी , भरपाई, सहभागी संख्या)
९	स्रोत कक्षाका लागि व्यवस्थापन सामग्री अनुदान	१२	प्रत्येक स्रोतकक्षामा आवशीय सुविधामा विस्तार भएको हुनेछ एउटा नमुना वविकेको विकास गरिनेछ । (निकाशा, वील भरपाई , समाग्री)
१०	लेखाजोखा केन्द्र सञ्चालन केन्द	१	स्रोतकक्षाको सुव्यवस्थित सञ्चालनका आवश्यकता पहिचान , डाटा संकलन गरी छात्रवृतिको उचित व्यवस्थापन गर्न सहयोगी भुमिका निर्वाह गरेको हुनेछ (प्रतिवेदन निर्णय संख्या,)
११	अपागं विद्यार्थीका लागि छात्रवृत्ति (१-८)	१५२४	१५२४ जनाले छात्रवृति पाएको हुनेछन (निकाश , भरपाई,)
१२	अतिरिक्त कियाकलाप सञ्चालन	१	अतिरिक्त कियाकलापको सञ्चालन भै उत्कृष्ट विद्यार्थीलाई प्रोत्सहान गरिनेछ ।(सहभगी संख्या, भरपाई , वील)
१३	अपाङ्ग वाल वालिकाहरुका लागि सीपमुलक तालिम	२५	२५ जनालाई सीपमुलक तालिम प्राप्त गरेको गरिनेछ (सहभागी संख्या ,अनुगमन प्रतिवेदन)
१४	दृष्टिविहिनका लागि श्रव्य पुस्तकालय विस्तार	१	एउटा पुस्तकालयको स्थापना भएको हुनेछ । -निकाशा, वील भरपाइ ।अनुगमन प्रतिवेदन)
१५	लैगिक विषयसंग सम्वन्धित व्यवस्थापन खर्च	१	विभिन्न सरोकारवालाहरुको सहागीतामा विविध कार्यक्रम सञ्चालन भै लैगिक मैत्री वातावरण निमार्णमा सहयोग पुगेको हुनेछ । निर्णय संख्या , मिटिङ.को संख्या ,पटक तथा सहभागी संख्या)
१६	निः शुल्क तथा अनिवार्य आधारभुत शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन(आधारभुत शिक्षा सुनिश्चिताका लागि विद्यालय वाहिर रहेका बालबालिकाका विशेष आवश्यकता भएका विद्यार्थीका लागि सडक बालबालिका , एडस प्रभावित र बालमैत्री कक्षा कोठा सुधार कार्यक्रम	२०	२० गा.विसमा कार्यक्म कार्यान्वयनका लागि पुर्वाधार विकासका लागि प्रोत्साहन कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिएको हुनेछ । - निकाशा, भरपाई गा.शिक्षा योजना , गाउ शिक्षा समिति)
१७	गुरुकुल, आश्रम, मदरसा, गुम्वा तथा विहारका लागि अनुदान	९	धर्मिक विद्यालयले विद्यालय सञ्चालनका लागि अनुदान प्राप्त गरेको हुनेछन । (निकाश, वील भरपाई , हाजिरी)
१८	माध्यमिक तहको खुला शिक्षा सञ्चालन (कक्षा ९-१०)	२	नया तथा पुराना अनौपचारिक प्रौढ विद्यालय सञ्चालनका लागि आवश्यक व्यवस्थापन भै नियमित रुपमा विद्यालय सञ्चालन भएको हुनेछ । (निकाशा, हजिरी , भरपाई, सहभागी संख्या)
१९	न्युनतम सिकाई उपलब्धी प्राप्त गर्न नसकेकाविद्यार्थीका लागि कार्यक्रम (एस.एल.सी.मा राम्रो तथा न्युन सिकाई उपलब्धी भएका सामुदायिक विद्यालय वीच सहकार्य	२	न्युनतम सिकाई उपलब्धी प्राप्त गर्न नसकेकाविद्यार्थीका लागि कार्यक्रम एस.एल.सी.मा राम्रो तथा न्युन सिकाई उपलब्धी भएका सामुदायिक विद्यालय वीच सहकार्य कार्यक्रम सञ्चालन भै सिकाई उपलब्धीमा सुधार भएको हुनेछ । (सहभागी संख्या निकाशा, कार्यक्रम पटक)
२०	अनौपचारिक माध्यमिक विद्यालय (गृहणी महिलाका लागि शिक्षा कक्षा ९-१०)	१	नया अनौपचारिक प्रौढ विद्यालय सञ्चालनका लागि आवश्यक व्यवस्थापन भै नियमित रुपमा विद्यालय सञ्चालन भएको हुनेछ । (निकाशा, हजिरी , भरपाई, सहभागी संख्या)
२१	**कक्षा 8 को पाठ्यक्रम अभिमुखीकरण**	३१०	३१० जनालाई अभिमुखीकरण तालिम प्रमप्त गरेका हुनेछन । (सहभागी संख्या)
ख	भैतिक स'विधा विस्तार कार्यक्म		
२२	**नयाँ कक्षाकोठा निर्माण (PMEC नपुगेका तथा समुदायद्वारा व्यवस्थापन भएका विद्यालयलाई समेत) नियमित**	१००	१०० वटा कक्षा कोठा निमार्ण भएको हुनेछ । - प्राप्त कोटा ,निकाशा, निर्णय कार्यक्म सम्पन्न प्रतिवेदन)

२३	नयाँ कक्षाकोठा निर्माण (PMEC नपुगेका तथा समुदायद्वारा व्यवस्थापन भएका विद्यालयलाई समेत)	२०	२० वटा कक्षा कोठा निमार्ण भएको हुनेछ । - प्राप्त कोटा , निर्णय निकाशा,कार्यक्म सम्पन्न प्रतिवेदन)
२४	विद्यालय भवन निर्माण	१५	८ वटा विद्यालयमा भवन निमार्णको पहिलो चरणको निमार्ण कार्यपुराभएको हुनेछ । - प्राप्त कोटा , निर्णय, निकाशा कार्यक्म प्रगाति प्रतिवेदन)
२५	विद्यालय भवन निर्माण (आ.व. २०७०।०७१ को क्रमागत)	१२	१२ वटा विद्यालयमा विद्यालय भवन निमार्ण भएको हुनेछ । -भरपाई वील, निकाशा, कार्यक्म सम्पन्न प्रतिवेदन
२६	विद्यालय भवन मर्मत	१५	८ वटा विद्यालयमा मर्मत निमार्णको पहिलो चरणको निमार्ण कार्यपुराभएको हुनेछ । - प्राप्त कोटा , निर्णय कार्यक्म प्रगाति प्रतिवेदन)
२७	विद्यालय भुकम्पिय सुरक्षा कार्यक्रम	५	५ वटा विद्यालयमा भुकम्पिय सुरक्षा कक्षा कोठाको निमार्ण भएको हुनेछ । निर्णय , निकाशा,-भरपाई वील, कार्यक्म सम्पन्न प्रतिवेदन
२८	कक्षाकोठा पुनर्स्थापना तथा फर्निचर व्यवस्थापन	६०	६० वटा विद्यालयमा कक्षाकोठा पुनर्स्थापना तथा फर्निचर व्यवस्थापन भएको हुनेछ । (निर्णय , निकाशा कार्यक्म सम्पन्न प्रतिवेदन)
२९	विद्यालयहरुको वातावरणीय सुधार	८०	६० वटा विद्यालयमा विद्यालयहरुको वातावरणीय सुधारका कार्यक्रम सञ्चालन निमार्ण भएको हुनेछ । (निर्णय , निकाशा, कार्यक्म सम्पन्न प्रतिवेदन)
३०	छात्रा शौचालय निर्माण (PMEC नपुगेका विद्यालयका लागि)	१५	१५ वटा विद्यालयमा छात्रा शौचालय निर्माण भएको हुनेछ । (निर्णय निकाशा, कार्यक्म सम्पन्न प्रतिवेदन)
३१	स्रोतकेन्द्र भवन मर्मत	८	२ वटा स्रोतकेन्द्र भवन मर्मत कार्य सम्पन्न भएको हुनेछ । (निर्णय निकाशा, कार्यक्म सम्पन्न प्रतिवेदन
३२	प्राकृतिक विपत्मा परेका सामुदायिक विद्यालयहरुलाई तत्कालीन पुनर्निर्माण	१०	१० वटा प्राकृतिक विपत्मा परेका सामुदायिक विद्यालयहरुलाई तत्कालीन पुनर्निर्माण कार्य सम्पन्न भएको हुनेछ । (निर्णय , निकाशा, कार्यक्म सम्पन्न प्रतिवेदन
३३	स्रोत केन्द, भवन निमार्ण	५	स्रोतकेन्द्र भवन निमार्ण भएको ह'नेछ ।

(ई) स्रोत बाँडफाँडको औचित्य

विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमको यस कम्पोनेन्टबाट विद्यालय शिक्षामा पहुचको सुनिश्चितताका लागि प्रशस्त मात्रामा बजेटको व्यवस्था गर्नु पर्ने देखिन्छ । माथी तालिकामा उल्लेखित प्रस्ताव गरिएका कियाकलाप जिल्लाको आवश्यकतामा आधार भएको हुदा उक्त कियाकलापहरु कार्यान्वयनका लागि निश्चित नर्म्सका आधारमा रकम विनियोजनका लागि प्रस्ताव गरिएको छ । साथै भौगोलिक विकट तथा मुल्यमा आउने उतरचदावलाई समेत आधारमा भौतिक सुविधा विस्तार कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा मुल्य व्यवश्थापनका लागि कायम मुल्यको ०.५ प्रतिशत थप हुने प्रस्ताव गरिएको छ । स्रोतकेन्द्र भवनको ७ लाख प्रस्ताव गरिएको छ ,जसमा ५० हजारको फर्निचार व्यवस्थापनको लागत समेत कायम रहने छ ।

(उ) बजेट यस कम्पोनेन्टमा कूल बजेट रु१३४८३२००० प्रस्ताव गरिएको छ ।

(ऊ) कार्यक्रम कार्यान्वयनमा सरोकारवाला निकायको भूमिका

यस कम्पोनेन्ट कार्यान्वयनको लागि शिक्षा विभागले बजेटको व्यवस्था गर्ने, जिल्ला शिक्षा कार्यालयले त्यसलाई परिचालन र अनुगमन मूल्यांकन गर्ने, स्थनीय विद्यालय, समुदायले त्यसको सदुपयोग र व्यवस्थापनमा समेत जिम्मेवारी वहन गर्ने छन् । स्थानीय गाविस, अन्य सरकारी तथा गैरसरकारी संघ संस्था सबैको संयुक्त पहलबाट सवैको सहज पहुचमा सघाउ पुग्नेछ । सबैको सहयोग एवम् सहकार्यमा यस कम्पोन्टको उद्देश्य पूरा हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

२.३. साक्षरता तथा निरन्तर शिक्षा

२.३.१ परिचय :

१५ देखि ४५ वर्ष उमेर समूहका महिला, पौढ तथा युवाहरुलाई अनौपचारिक शिक्षाको माध्यमबाट साक्षर बनाउने कार्यक्रम विगत लामो समयदेखि कार्यान्वयन हुदै आएको छ । विद्यमान साक्षरताका कार्यक्रमहरुमा आधारभूत साक्षरता, साक्षरोत्तर र आयआर्जनका कार्यक्रमहरु पर्दछन् । जीवनपर्यन्त सिकाईको अभिन्न अंगका रुपमा निरन्तर तथा अनौपचारिक शिक्षाले साक्षरताको विकास गर्दै औपचारिक शिक्षालाई समेत टेवा पुऱ्याउछ । साक्षरता कार्यक्रमले नागरिकलाई साक्षर बनाई जीवनपर्यन्त सिकाईमा संलग्न हुन र जीविकोपार्जनलाई दिगो पार्न तथा समाजमा सहभागी हुन आवश्यक पर्ने क्षमताको विकास गर्न सहयोग पुऱ्याउछ । साक्षरता तथा जीवनपर्यन्त सिकाईका कार्यक्रमहरुमा सामुदायिक अध्ययन केन्द्रको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ ।

(अ) वर्तमान अवस्था तथा समस्याहरु

कम्पोनेन्ट	उद्देश्य	प्रावधान	अपेक्षित मुख्य मुख्य नतिजाहरु	प्राप्त उपलब्धीहरु	समस्या तथा चुनौतीहरु	समस्या समाधानका लागि गरिएका प्रयासहरु
साक्षरता तथा जीवनपर्यन्त सिकाई	युवा तथा प्रौढहरुमा कार्यमूलक साक्षरता तथा आधारभूत सक्षमताको विकास गर्नु	१. प्रौढ साक्षरताका लक्ष्य हासिल गर्न अनौपचारिक शिक्षा नीतिले विकेन्द्रीकरण, सशक्तिकरण, निजी क्षेत्र तथा राष्ट्रिय र अन्तराष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थासँगको साझेदारीलाई केन्द्रविन्दु बनाएको छ । २. सबैका लागि शिक्षाका लक्ष्य हासिल गर्न राष्ट्रिय र स्थानीय स्तरमा भएका साझेदारीका ज्ञान र अनुभवलाई सदुपयोग गर्दै साक्षरता तथा जीवनपर्यन्त सिकाईका कार्यक्रमहरुलाई सुदृढ र विस्तार गरिनेछ । साथै साक्षरता तथा साक्षरोत्तर र जीवनपर्यन्त सिकाइका लागि स्थानीयस्तरीय योजनालाई सुदृढ बनाइनेछ ।	१. साक्षर र नवसाक्षरहरु सशक्तिकृत हुने र उन्नत जीवनयापन गर्न सघाउ पुग्ने तार्किक विकल्पसहितको सूचना तथा सीपमा पहुँच पुगेको हुने । २. उन्नत पद्तिगत क्षमता तथा संस्थागत सिकाईको अवसर प्राप्त हुने ३. ३० ओटा सामुदायिक सिकाई केन्द्रको स्थापना भई र संचालन भएको हुने ४. साक्षरता तथा निरन्तर शिक्षामार्फत करिब ४००० युवा तथा प्रौढहरुले जीविकोपार्जन सीप हासिल गरेको हुने ५.७२० जना महिलालाई आयमुलक कार्यक्रम संलग्न भै आयस्तरमा वृद्धि गर्ने अवसर प्राप्त हुनेछ । ७.आ.व.२०७१/०७२ लैगिक समता सुचांक ०.९८ पुन्याउने लक्ष्य रहेको	१.सामुदायिक सिकाई केन्द्रको स्थापना साक्षरता र जीवनपर्यन्त सिकाइका कार्यक्रमहरुको विस्तार र सुदृढीकरणसाझेदारी संयन्त्रलाई सबल पार्न अनौपचारिक शिक्षा नीतिको प्रबोधिकरण भएको २. मातृभाषामा साक्षरताका कोर्स विस्तार र लागू गर्न गाशियो र जिशियो निर्माण भएको ३. यूवा तथा प्रौढहरुको साक्षरता प्रतिशतमा क्रमशः वृद्धि हुँदै गएको, ४. साक्षर व्यक्तिहरु निरन्तर शिक्षामा सहभागीता वृद्धि भएको, ५. आयमूलक कार्यक्रमको माध्यमबाट शिक्षित व्यक्तिहरु सीपमूलक कार्यक्रममा सहभागी भइ स्वरोजगारमूलक कार्यमा सहभागी हुन अग्रसर हुन थालेका, ६.सामुदायिक अध्ययन केन्द्रहरुको सक्रियता बढदै गएका । ७ लैगिक समता सुचांक ०.९६ रहेको ८.२५ ओटा सामुदायिक सिकाई केन्द्रको स्थापना भएको । ९ ३०० वटा आयआर्जन समुह गठन भएको	१.निरक्षर व्यक्तिहरुको साक्षरता कक्षा तर्फ आकर्षण बढन नसकेको, २.निर्वाचित स्थानीय निकाय नभएको अवश्थामा अनौपचारिक शिक्षा सम्बन्धी कार्यक्रम संचालनमा स्थानीय निकायहरुबाट अपनत्व ग्रहण हुन नसकेको, ३सामसदायिक अध्ययन केन्द्रहरुको संस्थागत विकास भई नसकेको, ४. सामुदायिक अध्ययन केन्द्रका पदाधिकारीहरुको क्षमता विकासको अवसरहरु सिमित रहेको, ५.अनौपचारिक शिक्षाका कक्षाहरुमा पठनपाठनमा संलग्न व्यक्तिहरुको पारिश्रमिक न्यून रहेको,	१.निरक्षरहरुलाई साक्षरता कक्षामा आकर्षणबढाउनका लागि विशेषकार्यक्रमहरुको सञ्चालन गर्न पहल गरिएको । २.स्थानीयनिकायकोसक्रियता बढाउनका लागि छलफल अन्तरक्रिया कार्यक्रमलाई जोड दिइएको । ३.सामुदायिक अध्ययन केन्द्रको सँस्थागत विकासका लागि र सामुदायिक अध्ययन केन्द्रका पदाधिकारीहरुको लागि क्षमता विकासका कार्यक्रमहरुको संचालनका लागि आवश्यक थप स्थनीय स्रोत परिचालन गरी आवश्यक व्यवस्थापन गर्न पहल गरेको । ४. आय मुलक कार्यक्रम र सक्षरोतर कार्यक्रम माग अनुसार प्राप्त नभएको हुदा महिलाको क्षमता विकासमा अपेक्षित सुधार हुन नसकेकोले थग कोटा सम्बन्धीत निकायमा माग गरेको ।

२.३.२ सिद्धान्त तथा रणनीतिक प्राथमिकताहरु

- महिला, दलित, सिमान्तकृत, पिछडिएको समुदाय आदि रहेको लक्षित वर्गमा कार्यक्रम संचालनमा जोड दिईने ।
- आयआर्जन कार्यक्रमलाई स्थानीय आवश्यकतासंग आवद्ध गरिने ।
- साक्षरता तथा जीवनपर्यन्त सिकाईका कार्यक्रमहरु संचालनमा सामुदायिक अध्ययन केन्द्रलाई सक्रिय बनाई केन्द्र मार्फत संचालन गरिनेछ ।

(इ) आगामी आ.व. को भौतिक लक्ष्य

क.स.	कियाकलाप	भैतिक लक्ष्य	लक्षित उपलब्धी सूचक
१	ऋण तथा वचतका लागि तालिम	८०	सामुदायिक अध्ययन केन्द्र,मार्फत आयआर्जन कार्यकम अन्तर्गत ८० समुहका अध्यक्ष तथा सचिवले ऋण तथा वचतका लागि तालिम प्राप्त गरेको हुनेछन । (सहभागी संख्या , हजिरी विवरण)
२	विषयगत तालिम	८०	सामुदायिक अध्ययन केन्द्र,मार्फत आयआर्जन कार्यकम अन्तर्गत ८० समुहका प्रत्येक समुहका सबै ९ जना पदाधिकारीले विषयगत तालिम प्राप्त गरेको हुनेछन । (

			सहभागी संख्या , हजिरी विवरण)
३	सिडमनी	८०	सामुदायिक अध्ययन केन्द्र,मार्फत आयआर्जन कार्यकम अन्तर्गत ८० समुहका गठन भै जोडकोष वावत रकम निकाश गरिनछ । (समुह गठन गरेको निर्णय, निकाशा वैक भौचार ,)
४	**सामुदायिक अध्ययन केन्द्रलाई अनुदान**	३०	सामुदायिक अध्ययन सञ्चालन का लागि प्रगति प्रतिवेदनका आधारमा अनुदान प्राप्त गरेका हुनेछन । - निकाशा , प्रतिवेदन)
५	स्वयंसेवकका लागि तालिम	२००	सामुदायिक अध्ययन केन्द्र मार्फत साक्षरोत्तर शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालनका लागि २०० स्वयंसेवकले तालिम लिएको हुनेछन । (सहभागी संख्या , हाजिरी)
६	स्वयंसेवक प्रोत्साहन भत्ता	२००	सामुदायिक अध्ययन केन्द्र मार्फत साक्षरोत्तर शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन भै नर्म्स र प्रगाति प्रतिवेदनका आधारमा २०० स्वयंसेवकले प्रोत्साहन भत्ता प्राप्त गरेको हुनेछन । (सहभागी संख्या , हाजिरी, प्रतिवेदन)
७	सामुदायिक अध्ययन केन्द्र मार्फत निरीक्षण	२०	सामुदायिक अध्ययन केन्द्र मार्फत साक्षरोत्तर शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन भएका स्थानमा निरीक्षण गर्न २० वटा सामुदायिक अध्यानकेन्दलाई न्रर्म्सका आधारमा निरीक्षण गर्न जिम्मेवारी पाएको हुनेछ । प्रगाति प्रतिवेदनका आधारमा २० जना निरीक्षकले प्रोत्साहन भत्ता पाएको हुनेछन । (सहभागी संख्या , हाजिरी, प्रतिवेदन)
८	स्टेशनरी खर्च	४०००	सामुदायिक अध्ययन केन्द्र मार्फत साक्षरोत्तर शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालनका लागि ४००० सहभागीले स्टेशनरी प्राप्त गरेको हुनेछन । (सहभागी संख्या , भरपाई)
९	ढुवानी खर्च	२००	सामुदायिक अध्ययन केन्द्र मार्फत साक्षरोत्तर शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन हुने कक्षाका समाग्री दुवानीको् रकम भुक्तानी पाएको हुनेछन । (भरपाई)
१०	पाठ्यपुस्तक	४०००	सामुदायिक अध्ययन केन्द्र मार्फत साक्षरोत्तर शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालनका लागि ४००० सहभागीले पा.पु. प्राप्त गरेको हुनेछन । (सहभागी संख्या , भरपाई)
११	सामुहिक खाता तथा बचत तथा ऋण पासबुक छपाई र वितरण	८००	सामुदायिक अध्ययन केन्द्र ,मार्फत आयआर्जन कार्यकम अन्तर्गत ८० समुहले सामुहिक खाता तथा बचत तथा ऋण पासबुक प्राप्त गरेको हुनेछन । - भरपाई ,संख्या)
१२	उत्प्रेरक व्यवस्थापन(कम्तीमा प्रत्येक गाविस र नपामा १जना)	२५	नियमानुसार नियुक्ति भै प्रगाति प्रतिवेदनका आधारमा तलव भएको हुनेछन ।(नियुक्ति पत्र , निकाश तलवी भरपाई)
१३	उत्प्रेरक लाई सामग्री	२५	२५ जना उत्प्रेरकले आवश्यक कार्य सम्पादनका लागि समाग्री प्राप्त गरेको हुनेछन । - वील भरपाई)
१४	गाविस स्तरीय शिक्षाको खण्डीकृत डाटाबेसको तयारी	२५	गाविस स्तरीय साक्षरताको आधाररेखा तथा अनौपचारिक शिक्षाको खण्डीकृत डाटाबेस तयार भएको हुनेछ । - प्रोफाइल
१५	गशियो निर्माण तथा कार्यान्वयन	२५	शिक्षामा योजना वद्ध सुधारका लागि २५ गाविसमा गशिय निमार्ण तथा कार्यान्यवन भएको हुनेछ । - योजना निमार्ण समिति गठन , योजना छपाई)
१६	सामुदायिक अध्ययनकेन्द्र क्षमता विकास	२५	सेवा प्रवाहमा प्रभाकारीता भएको हुनेछ ।
१७	साक्षर घोषण कार्यकम	१८	साक्षर घोषण कार्यकम प्रभावकारी रुपमा सञ्चालन भएको् हुनेछ ।

(ई) स्रोत बाँडफाँडको औचित्य

विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमको यस कम्पोनेन्टबाट साक्षरता तथा जीवन पर्यन्त सिकाइका लागि आवश्यक मात्रामा बजेटको व्यवस्था गर्नु पर्ने देखिन्छ । माथी तालिकामा उल्लेखित प्रस्ताव गरिएका कियाकलाप जिल्लाको आवश्यकतामा आधार भएको हुदा उक्त कियाकलापहरु कार्यान्वयनका लागि निश्चित नर्म्सका आधारमा रकम विनियोजन प्रस्ताव गरिएको छ । थप प्रस्ताव गरिएको कियाकलापहरु गाविस स्तरीय शिक्षाको खण्डीकृत डाटाबेसको तयारी, विद्यार्थीको लागि खाजा ,अभिलेख व्यवस्थापन लगायतका कार्यकोलागि रु १००००, गशियो निर्माण तथा कार्यान्वयन, स्वीकृत नर्म्सका आधार प्रस्ताव गरिएको सामुदायिक अध्ययनकेन्द्र क्षमता विकास, कप्युटर स्कयानर प्रिन्टर लागयतका समग्री तथा कप्युटर तालिमको लागि प्रचालित बजार शुलक लाई आधार लिइएको,र साक्षर घोषण कार्यकममा ,सरोकारवालाहरुलाई समान्य व्यवस्थापन खर्चका लागि बजेटको प्रस्ताव गरिएको छ ।

(उ) **बजेट** यस कम्पोनेन्टमा कूल बजेट रु४७९९०००(सडचालीस लाख उन्नासय हजार) प्रस्ताव गरिएको छ ।

(ऊ) कार्यक्रम कार्यान्वयनमा सरोकारवाला निकायको भूमिका

यस कम्पोनेन्ट कार्यान्वयनको लागि शिक्षा विभागले बजेटको व्यवस्था गर्ने, जिल्ला शिक्षा कार्यालयले त्यसलाई परिचालन र अनुगमन मूल्यांकन गर्ने, सामूदयिक अध्ययन केन्द्र , स्थनीय विद्यालय, समुदायले त्यसको सदुपयोग र व्यवस्थापनमा समेत जिम्मेवारी वहन । स्थानीय गाविस, अन्य सरकारी तथा गैरसरकारी संघ संस्था सबैको समन्वय सहकार्य र पहलबाट युवा तथा प्रौढहरुमा कार्यमूलक साक्षरता तथा आधारभूत सक्षमताको विकास गर्न सहयोग पुग्ने देखिन्छ ।

४.४. शैक्षिक गुणस्तरमा सुधार

४.४.१ परिचय :

कुशल शैक्षिक व्यवस्थापन गरी गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्नु आजको आवश्यकता हो । यो आवश्यकतालाई परिपूर्ति गर्न हाल सम्ममा जिल्लामा ४२४ वटा सामुदायिक विद्यालयहरु र ३ वटा गुरुकुल एवं १७८ वटा संस्थागत विद्यालयहरु संचालनमा छन । यी ४२४ वटा सामुदायिक विद्यालयहरुबाट गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्नका लागि प्रा.वि., नि.मा.वि. र मा.वि.तहमा गरी कूल २३८५ जना शिक्षकहरुले सेवा पुऱ्याईरहेका छन् । । यति हुदाहुदै पनि विद्यालय संख्या थप हुदै जाने र विद्यालय अपग्रेड हुनाले शिक्षक दरबन्दीको अभावमा धेरैजसो माध्यमिक र उच्च माध्यमिक विद्यालयहरुमा पठनपाठनमा समस्या भएको छ । तल्लो तहको शिक्षकले माथिल्लो कक्षा पढाउनु पर्ने वाध्यता छ । यसको कारण शैक्षिक गुणस्तरमा साचेजस्तो वृद्धि हुन सकिरहेको छैन ।

(अ) वर्तमान अवस्था तथा समस्याहरु

कम्पोनेन्ट	उद्देश्य	प्रावधान	अपेक्षित मुख्य मुख्य नतिजाहरु	प्राप्त उपलब्धीहरु	समस्या तथा चुनौतीहरु	समस्या समाधानका लागि गरिएका प्रयासहरु
शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि	गुणस्तरीय आधारभुत शिक्षा ५ देखि १२ वर्ष उमेर समुहका सबै बालबालिकाहरुको समतामुलक पहुचको सुनिश्चिता गर्ने माध्यमिक शिक्षामा पहुच ,समता,समानमा । , गुणस्तर, तथा सन्दर्भिकतामा सुधार ल्याउने	पहुच र सहभागीता, समता र समाजिक समावेशीकरण, गुणस्तर र सन्दर्भिकता कायम गर्ने	१.विद्यालय, स्रोतकेन्द्र र जिल्लाको विषयगत सिकाई उपलब्धीलाई विश्लेषण गरी जिल्लाको वेसलाईन र प्रक्षेपण योजना तयार गरिएको छ, जस अनुसार शै.स.२०७० को जिल्लाको औसत उपलब्धी ४७ प्रतिशत पुन्याउने लक्ष्य रहेको छ । २.कक्षा१२सम्मकासबैबालबालिकाहरुले निःशुल्क पाठ्यपुस्तक प्राप्त गरेका हुनेछन् । ३.विद्यालयहरुमा क्रमशः बालमैत्री वातावरण निर्माण भै आधारभुत तहका २ र मा.वि. तहको एउटा विद्यालयलाई प्रोत्सहान गरिनेछ । ४.निरन्तर विद्यार्थी मूल्यांकन प्रणालीलाई क्रमश:०७१ सम्म कक्षा ५सम्म वस्तुगत प्रयोगमा ल्याउन जोड दिइनेछ । ६.प्रत्येक निर्वाचन क्षेत्रमा एउटा नमुना विद्यालयको विकास गरिनेछ स ७. थप ३० मा.वि.मा प्रयोगशाला तथा पुस्ताकालयको विकास तथा सुदृढीकरण गरिनेछ । १०. आधारभुत तहमा प्र.अ व्यवस्थापनका लागि १० वटा विद्यालयलाई प्रात्सहान गरिनेछ । ११. २१००० विद्यार्थीलाई दिवा खाजा कार्यक्रमको सुविधा प्राप्त गरेको हुनेछन । १२ थप १० वटा विद्यालयमा बहुवर्षिक शिक्षण सञ्चालन गरिनेछ। १३. मातृ भाषाको पाठयसमाग्रीको विकास गारिनेछ । १४ कार्यसम्पदानका आधार जिल्ला शिक्ष्य अधिकारी वि.नि. स्रोतव्यक्ति , शिक्षकलाई प्रोत्सहान गरिने छ । १५. शिक्षकको कार्यसम्पदान मुल्यांकन संग कार्यमुलक अनुसन्धान	१.विद्यालय, स्रोतकेन्द्र र जिल्लाको विषयगत सिकाई उपलब्धीलाई विश्लेषण गरी जिल्लाको वेसलाईन र प्रक्षेपण योजना तयार गरिएको छ, जस अनुसार शै.स.२०६९ को जिल्लाको औसत उपलब्धी ४२.१ रहेको छ । २.कक्षा१०सम्मकासबैबालबालिकाहरुले निःशुल्क पाठ्यपुस्तक प्राप्त गरेका छन् । ३.विद्यालयहरुमा क्रमशः बालमैत्री वातावरण निर्माण हुँदै गएको छ । ४.निरन्तर विद्यार्थी मूल्यांकन प्रणालीलाई क्रमशः प्रयोगमा ल्याउन शुरुवात गरिएको छ ।	१.विद्यार्थीको शैक्षिक उपलब्धी अभिवृद्धि गर्न शिक्षकलाई थप जिम्मेवार बनाउन नसकिएको, २.विद्यालयको शैक्षिक गतिविधिको कार्यान्वयनमा नेतृत्व क्षमता कमजोर भएको, ३.शिक्षकको सेवा सर्त र सुविधामा विविधिकरण रहेकाले गुणस्तर अभिवृद्धिमा बाधा पुगेको, ४.सामुदायिकविद्यालयहरुमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको अभिभावकहरुको शैक्षिक चेतनाको स्तर कमजोर रहेको, ५.शैक्षिक निरीक्षण तथा अनुगमन प्रणाली कमजोर रहेको, ६.विद्यालयको व्यवस्थापकीय क्षमता प्रभावकारी हुन नसकेको, ७.गुणस्तर विकासका लागि मौजुदा स्रोतसाधनहरु पर्याप्त हुन नसकेको, ८.विद्यालय सुधार योजनाले गुणस्तर विकासको पक्षलाई जोड दिन नसकेको,	१.विद्यार्थीको शैक्षिक उपलब्धीसँग शिक्षकको वृत्ति विकास र सुविधालाई आवद्ध गर्न शिक्षकसंग कार्यसम्पादन सम्झौता गरेको । २.क्षमतावान र योग्य प्रधानाध्यापकको व्यवस्थापनका लागि कार्यान्वयनका `पहल गरेको ३.अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम संचालन गर्न गैरसरकारी संस्थासंग समन्वय गरी उक्त कार्यको थलनी गरिएको । ४.निरीक्षण र अनुगमन प्रणालीलाई शसक्त र प्रभावकारी बनाउन टीम सुपरिवेक्षणको अभ्यासलाइ जोड दिइएको ५.शिक्षकको सेवा,सुविधामा एकरुपता र पर्याप्तताका लागि सम्वन्धीत निकायमा अनुरोध गरेको ६.विद्यालय सुधार योजना अध्यवधिक गर्दा गुणस्तर बृद्धिको योजनालाई विशेष जोड दिनेगरी योजना अध्यावधिक गर्न पृष्ठपोष्ण दिइएको

			वस्तुगत रुपमा सम्बद्ध गरिनेछ ।			

४.४.२ सिद्धान्त तथा रणनीतिक प्राथमिकताहरु

- निःशुल्क पाठ्यपुस्तक, बहुकक्षा शिक्षण जस्ता क्रियाकलापहरुबाट शैक्षिक वातावरण तथा विद्यार्थी सिकाई उपलब्धिमा सुधार गर्ने,
- निरन्तर विद्यार्थी मूल्यांकन प्रणालीलाई सुदृढ गर्ने,
- दिवा खाजा कार्यक्रमबाट विद्यार्थीको टिकाउ दरमा सुधार गर्ने
- कार्य सम्पादनका आधारमा प्रोत्सहान गर्ने
- विद्यालयको व्यवस्थाकीय क्षमतामा सुधार ल्याउने

(इ) आगामी आ.व. को भौतिक लक्ष्य

क.स.	क्रियाकलाप	भैतिक लक्ष्य	लक्षित उपलब्धी सूचक
१	नयाँ पहिचान भएका बहुकक्षा शिक्षण सञ्चालनका लागि विद्यालयहरुको व्यवस्थापन गर्न शैक्षिक सामग्री खरीदका लागि अनुदान सहयोग	१	नयाँ पहिचान भएका बहुकक्षा शिक्षण सञ्चालनका लागि विद्यालयहरुको व्यवस्थापन गर्न शैक्षिक सामग्री खरीदका लागि अनुदान सहयोग प्राप्त भएको हुनेछ (छनौट तथा निकाशा अनुगम प्रतिवेदन)
२	पुराना बहुकक्षा शिक्षण सञ्चालन भएका विद्यालयहरुको व्यवस्थापन गर्न शैक्षिक सामग्री खरीदका लागि अनुदान सहयोग	५	पुराना बहुकक्षा शिक्षण सञ्चालन भएका विद्यालयहरुको व्यवस्थापन गर्न शैक्षिक सामग्री खरीदका लागि अनुदान सहयोग हयोग प्राप्त भएको हुनेछ (निकाशा अनुगमन प्रतिवेदन)
३	बहुभाषिक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालनका लागि नयाँ पहिचान भएका विद्यालयका लागि शैक्षिक सामग्री खरीदका लागि अनुदान	१०	नयाँ पहिचान भएका बहुभाषिक शिक्षण सञ्चालनका लागि विद्यालयहरुको व्यवस्थापन गर्न शैक्षिक सामग्री खरीदका लागि अनुदान सहयोग प्राप्त भएको हुनेछ (छनौट तथा निकाशा अनुगम प्रतिवेदन)
४	तोकिएका १४ जिल्ला समेतमा दिवा खाजा कार्यक्रम (ECD र कक्षा १-५ का विद्यार्थी कोटाका आधारमा)	२००००	(ECD र कक्षा १-५ का विद्यार्थी कोटाका आधारमा दिवा खाजाको सुविधा प्राप्त गरेको हुनेछन ।निकाशा , भपाई
५	विद्यार्थी मूल्याङ्कन तथा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको सुदृढीकरण (कक्षा १ मा नयाँ भर्नाको लागि)	११७००	) विद्यार्थी मूल्याङ्कन तथा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको सुदृढीकरण (कक्षा १ मा नयाँ भर्नाको लागि) पोर्ट फोलियोका लागि अनुदान प्राप्त गरेको हुनेछन , (निकाशा , वील)
६	कक्षा ८ को परीक्षा सुदृढीकरण तथा सञ्चालन	१२७००	कक्षा ८ को परीक्षा सुदृढीकरण तथा सञ्चालनका लागि जि.शि.कालाई अनुदान प्राप्त हुनेछ । (अख्तियारी , निकाशा)
७	**निःशुल्क पाठ्यपुस्तकका लागि विद्यालयहरुलाई अनुदान (प्रति विद्यार्थी लागतका आधारमा कक्षा १-५ मा अध्ययनरत विद्यार्थीका लागि)**	६३१०२	सबै विद्यार्थीले समय सबै सेटको पा.पु. प्राप्त गरेको हुनेछन । (निकाशा , वील भरपाई)
८	**निःशुल्क पाठ्यपुस्तकका लागि विद्यालयहरुलाई अनुदान (प्रति विद्यार्थी लागतका आधारमा कक्षा ६-८ मा अध्ययनरत विद्यार्थीका लागि)**	३५२१३	सबै विद्यार्थीले समय सबै सेटको पा.पु. प्राप्त गरेको हुनेछन । (निकाशा , वील भरपाई)
९	**निःशुल्क पाठ्यपुस्तकका लागि विद्यालयहरुलाई अनुदान (प्रति विद्यार्थी लागतका आधारमा कक्षा ९-१० मा अध्ययनरत विद्यार्थीका लागि)**	१९६१०	सबै विद्यार्थीले समय सबै सेटको पा.पु. प्राप्त गरेको हुनेछन । (निकाशा , वील भरपाई)
१०	निःशुल्क पाठ्यपुस्तक समेत निशुल्क शिक्ष प्रदान गर्नका लागि विद्यालयहरुलाई अनुदान (प्रति विद्यार्थी एकाइ लागतका आधारमा कक्षा ११-१२ मा अध्ययनरत सबै छात्रा तथा दलित	७५५२	सबै विद्यार्थीले समय सबै सेटको पा.पु. प्राप्त गरेको हुनेछन । (निकाशा , वील भरपाई)

	विद्यार्थीका लागि)		
	विद्यालयलाई प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान (शिक्षक विद्यार्थी अनुपातका Flash II का आधारमा)		
११	आधारभुत तह	१७००१	शिक्षकको सेवा सुविधा अप्राप्त विद्यार्थीले नर्म्स अनुसार विद्यालयले तलवी अनुदान प्राप्त गरेको हुनेछ। (निकाशा, तलवी भरपाई)
१२	माध्यमिक तह	४१७५	शिक्षकको सेवा सुविधा अप्राप्त विद्यार्थीले नर्म्स अनुसार विद्यालयले तलवी अनुदान प्राप्त गरेको हुनेछ। (निकाशा, तलवी भरपाई)
	जिल्लालाई अनुदान सहयोग		
१३	Flash report, FMR report ,Status report, Teachers records update/तयारी तथा प्रकासन र प्रबोधिकरण	१	Flash report, FMR report ,Status report, Teachers records update/तयारी तथा प्रकासन र प्रबोधिकरण भएको हुनेछ । (तयारी प्रकाशन सहभागी संख्या)
१४	Flash Data Verification and Reporting	१५	१५ वटा स्रोतकेन्द्रका सम्पलका आधारमा डाटा प्रमाणीकरण तथा रिपोर्टिङ. भएको हुनेछ ।(प्रमाणीकरण गरेको विद्यालयको रिपोर्टिङ.) ,
१५	पत्रकार, शिक्षकका पेशागत संघ संस्थाहरु, NGOs, CBOs र शिक्षक अभिभावक संधसँगको सहभागितामा जिल्लास्तरमा कार्यक्रम अभिमुखीकरण	१	जिल्लास्तरमा सरोकावालाहरुलाई कार्यक्रम अभिमुखीकरणको गरिएको हुनेछ । (सहभागी संख्या , भरपाई)
१६	क्षेत्र तथा जिल्लामा पाठ्यक्रम समितिको व्यवस्थापन खर्च	१	स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्यवनका लागि मार्गदर्शन तयार भएको हुनेछ । (निर्णय तथा बैठक संख्या)
१७	प्राप्त उपलब्धिका आधारमा जिल्ला शिक्षा अधिकारी , विद्यालय निरीक्षक, स्रोतकेन्द्र तथा स्रोतव्यक्ति र शिक्षकहरुलाई प्रोत्साहन	३०	प्राप्त उपलब्धिका आधारमा जिल्ला शिक्षा अधिकारी , विद्यालय निरीक्षक, स्रोतकेन्द्र तथा स्रोतव्यक्ति र शिक्षकहरुलाई प्रोत्साहन गरिनेछ (प्राप्त संख्या
१८	शिक्षण सिकाइका लागि शिक्षकद्वारा गरिने कार्यमूलक अनुसन्धानका लागि मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन तयारी	१	शिक्षण सिकाइका लागि शिक्षकद्वारा कार्यमूलक अनुसन्धानका u/L मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन समेत तयार भएको ह'नेछ
१९	कार्यमूलक अनुसन्धान सम्बन्धी शिक्षक अभिमुखीकरण	८५०	८५० शिक्षक कार्यमुलक अनुसन्धानको तालिम प्राप्त गरेको हुनेछन । (सहभागी संख्या)
२०	कक्षा ३ र ५ को उपलब्धी मापन तथा परीक्षण कार्यक्रम ९NASA)cGt/ut Test Administration Cost	२५००	कक्षा ३ र ५ को उपलब्धी मापन परीक्षा लिइनेछ । (सहभागी संख्या ,नतिजा विश्लेषण)
२१	कक्षा ८ को Item Bank निर्माण (प्रत्येक ८ विषयको ३-३ सेटका दरले)	६०	सहभागी शिक्षकबाट तोकिएको सेटमा प्रश्न पत्र तयार गरिएको हुनेछ । सहभागी संख्या , प्रश्न सेट)
२२	अंग्रेजी मौखिक परीक्षाका Monitor हरुका लागि २ दिने तालिम	४०	अग्रेजी मौखिक परीक्षाका Monitor हरुले तालिम लिइएको हुनेछन। सहभागी संख्या हाजिरी)

२३	गुणस्तरीय शिक्षाका लागि विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धी बेसलाईन एवं प्रक्षेपण योजना अद्यावधिक	१५	१५ वटा स्रोत केन्द्र अन्तर्गतका व्दिलयहरुको वेसलाइन अध्यावधिक हुनेछ । (प्रोफाईल)
२४	थारु भाषाको लागि सामग्री विकास	१	थारु भाषाको समाग्री विकास भएको हुनेछ । (समाग्री संख्या)
२५	उत्कृष्ट कार्य सम्पादन गर्ने विद्यालयलाई पुरस्कार - प्रा.वि., निमावि	२	उत्कृष्ट कार्य सम्पादन गर्ने प्रा.वि., निमावि गरी २ विद्यालयलाई पुरस्कार प्रदान गरेको हुनेछ । (भरपाई)
२६	स्थानीय पाठ्यक्रम सम्बन्धमा शिक्षक तथा स्थानीय सरोकारवालाहरुकालागी कार्यक्रम	४२१	स्थानीय पाठ्यक्रम सम्बन्धमा शिक्षक तथा स्थानीय सरोकारवालाहरुले तालिम लिइएको हुनेछन। सहभागी संख्या हाजिरी)
२७	EMIS को सवलीकरण स्रोत केन्द्र	१५	प्रत्येक स्रोत केन्द्रको EMIS को सवीकरण गरिएको हुनेछ । (डाटा अध्यावधि भएको प्रोफाइल)
२८	पुस्तकालय तथा विज्ञान प्रयोगशाला समाग्री जोड कोषका आधारमा अनुदान	३०	३० वटा पुस्तकालय तथा विज्ञान प्रयोगशाला समाग्रीको व्यवस्थापन भएको हुनेछ । (निकाशा, अनुगमन प्रतिवेदन , वील ,भरपाई)
२९	नमुना विद्यालय कार्यक्रम	१५	प्रत्येक स्रातकेन्द्रमा एक एक वटा नमुना विद्यालयको छनौटतथा विकास भएको हुनेछ । (निर्णय, निकाशा, अनुगमन प्रतिवेदन)

(ई) स्रोत बाँडफाँडको औचित्य

विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमको यस कम्पोनेन्टमा समावेश भएका कियाकलपका लागि आवश्यक मात्रामा बजेटको व्यवस्था गर्नु पर्ने देखिन्छ । माथी तालिकामा उल्लेखित प्रस्ताव गरिएका कियाकलापमा स्वीकृत नर्म्सआधारमा बजेट प्रस्ताव गरिएको छ । थप कियालापका लागि तालिम तथा जोडकोषको स्वीकृत नर्म्स समेतका आधार तथा अन्य कियाकालपका लागि आवश्यक समाग्री व्यवस्थापनका लागि बजेट प्रस्ताव गरिएको छ

(उ) बजेट यस कम्पोनेन्टमा कूल बजेट रु१३८९६००००। प्रस्ताव गरिएको छ ।

(ऊ) कार्यक्रम कार्यान्वयनमा सरोकारवाला निकायको भूमिका

यस कम्पोनेन्ट कार्यान्वयनको लागि शिक्षा विभागले बजेटको व्यवस्था गर्ने, जिल्ला शिक्षा कार्यालयले त्यसलाई परिचालन र अनुगमन मूल्यांकन गर्ने, , स्थानीय विद्यालय, समुदायले त्यसको सदुपयोग र व्यवस्थापनमा समेत जिम्मेवारी वहन गर्ने छन । स्थानीय गाविस, अन्य सरकारी तथा गैरसरकारी संघ संस्था सबैले शैक्षिक गुणस्तरका अभिवृद्धिका लागि समन्वय सहकार्यको भुमिका निर्वाह गर्नुं पर्ने देखिन्छ ।

५.१. शिक्षक शिक्षा तथा विकास

५.१.१ परिचय :

शिक्षा क्षेत्रमा अग्रगामी सुधार गर्ने उद्देश्यले गत आ.व.२०६६।०६७ देखि कार्यान्वयनमा आएको विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमले शिक्षकको पेशागत विकास का लागि नीतिगत एवं योजनागत व्यवस्था निर्दिष्ट गरेको छ । यस कार्यक्रमको शिक्षक विकास सम्बन्धी प्रावधानअनुसार सम्पूर्ण सामुदायिक विद्यालयमा कार्यरत सबै प्रकारका शिक्षकहरुले सेवाकालिन रुपमा संचालन हुने एक महिना सम्मको पेशागत विकास गतिविधिमा पहुँच हासिल गर्न पाउने र त्यसको उपलव्धिलाई शिक्षकको वृत्ति विकाससँग आवद्ध गर्ने व्यवस्था छ । कुल शिक्षक संख्याको ६० प्रतिशत शिक्षकहरु प्रत्येक वर्ष शिक्षक पेशागत विकासमा सहभागी हुने छन । सामुदायिक विद्यालयका प्रत्येक शिक्षकले १० कार्य दिनको तीन मोड्युल पाँच वर्ष भित्रमा सम्पन्न गर्नु पर्नेछ । १० दिनको मोड्युललाई तीन खण्डमा विभाजन गरिएको छ । पहिलो तालिम कार्यशाला खण्ड टिपीडि हवमा फेस टु फेस विधिबाट संचालन गरिन्छ, दोस्रो तीन दिनको स्वअध्ययन खण्ड दूर शिक्षा विधिवाट विद्यालयम संचालन हुन्छ भने तेस्रो दुइ दिनको शैक्षिक परामर्श खण्ड फेस टु फेस विधिवाट विद्यालयम संचालन गरिन्छ यस खण्डमा प्र.अ., वि.व्य.स.पदाधिकारीहरु,

शिक्षक अभिभावक संघ, विद्यार्थी समेत सहभागी गराउन सकिने छ। टिपीडि हव, प्रधानाध्यापक, शिक्षक, प्रशिक्षक एवं सि.एफ.ओ. को सक्रिय सहभागितामा मात्र यस कार्यक्रमको सफलता निर्भर हुने देखिन्छ।

(अ) वर्तमान अवस्था तथा समस्याहरु

कम्पोनेन्ट	उद्देश्य	प्रावधान	अपेक्षित मुख्य मुख्य नतिजाहरु	प्राप्त उपलब्धीहरु	समस्या तथा चुनौतीहरु	समस्या समाधानका लागि गरिएका प्रयासहरु
शिक्षकको पेशागत विकास	विद्यार्थीहरुको सिकाइ प्रक्रियामा प्रभावकारी रुपमा सघाउ पुऱ्याउन सबै शिक्षकहरुको योग्यता तथा पेशागत दक्षता अभिवृद्धि गर्ने।	**नियुक्ति** १. शिक्षक नियुक्ति प्रक्रिया स्थानीय स्तरमा विकेन्द्रित गरिनेछ र शिक्षा मन्त्रालयको निर्देशन अनुसार अध्यापन अनुमति पत्र लिएका व्यक्तिहरु मध्येबाट गरिनेछ। अध्यापन अनुमति पत्रको अभ्यासलाई अझ सुदृढ गरिनेछ। २. विद्यमान ऐन नियमानुसार समुदायले व्यवस्थापन जिम्मा लिएका विद्यालयमा विव्यसले नै शिक्षक नियुक्ति गर्ने कार्य निरन्तर हुनेछ। **वृत्तिविकास** पेशागत वृत्ति विकासका दुइवटा पाटा हुनेछन् : एउटा आधारभूत तहका शिक्षक र अर्को माध्यमिक शिक्षक। तर आधारभूत तहका उपयुक्त योग्यता भएका शिक्षक पनि माध्यमिक तहका लागि हुने खुला तथा आन्तरिक प्रतियोगितामा प्रतिस्पर्धी हुन पाउने छन्। **न्यूनतम योग्यता** शिक्षकका लागि न्यूनतम योग्यता: (क) आधारभूत शिक्षाका लागि शिक्षक तयारी कोर्स लिएको (तालिम प्राप्त) उच्च मावि वा सो सरह (ख) माध्यमिक तहका लागि शिक्षक तयारी कोर्स लिएको (तालिम प्राप्त) एमएड् वा सो सरह।	१. शिक्षकहरुलाई मागमा आधरित तालिम दिनका लागि ९० प्रशिक्षक तालिम प्राप्त भई सक्षम भएको हुने। २. शिक्षक तयारी कोर्स र पुनर्ताजगी तालिम मार्फत सबै शिक्षकका पेसागत ज्ञान तथा सीप अद्यावधिक भएको हुने। ३.७५ प्रधानाध्यापकहरुले प्रमाणीकरण तालिम पुरा गरेको हुने। ४. तयारी कोर्सका माध्यमबाट पिछडिएकासमूहका ५० शिक्षकहरुको क्षमता अभिवृद्धि भएको हुने। ५.आधारभुत तथा माध्यमिक तहमा कमश:९५ र ९६% प्रमाणीकरण तालिम प्राप्त शिक्षक हुनेछन।	१. विशेष योग्यता बढाउने कोर्स तथा शिक्षक तयारी कोर्सको कार्यान्वयन २. मागमा आधारित अल्पकालिन कोर्सको कार्यान्वयन ३. नेतृत्व विकास कोर्सको कार्यान्वयन ४. शिक्षकहरुलाई तालिमपश्चातको सहयोग ५शिक्षकको समस्याको केही हदसम्म भए पनि सम्बोधन भएको, ५. आधारभुत तथा माध्यमिक तहमा कमश: ९० र ९३% प्रमाणीकरण तालिम प्राप्त ६बहुभाषिक शिक्षणका लागि २० जना जिल्ला प्रशिक्षक तयारी भएको ७., बहुभाषिक शिक्षणका लागि १२० शिक्षकलाई तालिम प्रदान गरिएको `	१.टिपीडी कार्यक्रम शिक्षकको वृत्ति विकासर्सग आवद्ध भई नसकेकोले यसप्रति शिक्षकको आकर्षण कमजोर रहेको, २.प्रशिक्षणप्राप्त जनशक्तिको क्षमता विकास निरन्तर हुन नसकेको, ३.स्वाध्ययन खण्ड र परामर्श खण्ड प्रभावकारी हुन नसकेको, ४.सैद्धान्तिक अवधारणामा मागमा आधारित तालिम भएपनि माग संकलन, प्रशोधन, मोड्यूल निर्माण त्यत्ति सन्तोषप्रद नरहेको, ५. स्रोतकेन्द्रहरुको संस्थागत क्षमता सुदृढ भई नसकेको, कार्यक्रम कार्यान्वयन पश्चात अनुगमन तथा पृष्ठपोषण पर्याप्त मात्रामा हुन नसकेको,	१. शिक्षकको पेशागत विकास कार्यक्रमलाई शिक्षकको वृत्ति विकासमा आवद्ध गरेर यसप्रति शिक्षकहरुको आकर्षण वृद्धिका लागि पहल गरिएको २.शिक्षक पेशागत विकास कार्यक्रममा संलग्न व्यक्तिहरुको निरन्तर क्षमता विकासको कार्यक्रमका लागि सम्बन्धित निकायमा माग प्रस्ताव गरिएको। ३.सैद्धान्तिक अवधारणा अनुसार मागमा आधारित तालिम नै संचालनमा जोड दिइएको। ५. अनुगमन, पृष्ठपोषणका लागि प्राविधिक अडिट टीमका' स्थापना गरिएको

५.१.२ सिद्धान्त तथा रणनीतिक प्राथमिकताहरु

- प्रत्येक टिपीडि हवलाई कार्यक्रम संचालनको लागि जिम्मेवार वनाईनेछ।
- सबै विद्यालयक प्रधानाध्यापकहरुलाई टिपीडि सम्बन्धमा अभिमुखीकरण संचालन गरिनेछ।
- कार्यक्रम संचानमा सहयोग एवं अनुगमनको लागि सिएफओ लाई सक्रिय वनाईनेछ।
- स्थलगत सहायता कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रुपमा संचालन गरिनेछ।

(इ) आगामी आ.व. को भौतिक लक्ष्य

क.स.	कियाकलाप	भैतिक लक्ष्य	लक्षित उपलब्धी सूचक
१	स्रोतकेन्दबाट आधारभूत तह **कक्षा १-५** को शिक्षकको पेसागत विकास मोड्युल (१० दिने) सञ्चालन	१२७५	शिक्षक पेशागत विकास तालिम लिइएको हुनेछन। (सहभागी संख्या, हाजिरी)

२	आधारभूत तहमा बहुभाषिक विद्यार्थीहरु अध्ययन गर्ने कक्षामा शिक्षण गर्ने र विषयका रुपमा विभिन्न मातृभाषा शिक्षण गर्ने शिक्षकहरुका लागि टिपिडीको आवश्यकता पुरा गर्ने गरी १० दिने पेसागत क्षमता विकास तालिम सञ्चालन	६०	आधारभूत तहमा बहुभाषिक शिक्षक तालिम लिइएको हुनेछन । (सहभागी संख्या, हाजिरी)
३	जिशिकाबाट तालिम हव क्लष्टरमा टिपीडिरप्रअ तालिम लगायतका गतिविधिको स्थलगत प्राविधिक अडिट र तालिम समन्वय समितिद्वारा अनुगमन लगायत टिपीडि मोड्यूल सामग्री अनुमोदन कार्य सञ्चालन	१	प्राविधिक अडिट र तालिम समन्वय समिति गठन भै विकास गरिएको मोडुल सामग्री अनुमोदन हुनेछ । (समिति निर्णय)
४	व्यवस्थापन तथा नेतृत्व विकास सम्वन्धमा प्रधानाध्यापक तालिम	२५	व्यवस्थापन तथा नेतृत्व तालिम लिइएको हुनेछन । (सहभागी संख्या, हाजिरी)
५	शिक्षकहरूलाई तालिमपश्चात्को सहयोग	१३७५	शिक्षकहरूलाई तालिमपश्चात्को आवश्यक पेशागत सहयोग प्राप्त भएको हुनेछ । - अनुगमन प्रतिवेदन)
६	नवनियुक्त शिक्षक/कर्मचारीका लागि सेवा प्रवेश तालिम	१०६	नवनियुक्त शिक्षक/कर्मचारीका लागि सेवा प्रवेश तालिम लिइएको हुनेछन । (सहभागी संख्या, हाजिरी)

(ई) स्रोत बाँडफाँडको औचित्य

विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमको यस कम्पोनेन्टमा समावेश भएका क्रियाकलपका लागि आवश्यक मात्रामा बजेटको व्यवस्था गर्नु पर्ने देखिन्छ । माथी तालिकामा उल्लेखित प्रस्ताव गरिएका क्रियाकलाप जिल्लाको आवश्यकतामा आधारम निश्चित नर्म्सका आधारमा रकम विनियोजनको प्रस्ताव गरिएको । थप क्रियाकलापमा स्रोतकेन्द्र स्तरमा सञ्चलान गरिने तालिमको नर्म्सका आधारलाई आधारमा मानी प्रस्ताव गरिएको छ ।

(उ) बजेट यस कम्पोनेन्टमा क''ल बजेट रु६२६८०००। प्रस्ताव गरिएको छ ।

(ऊ) कार्यक्रम कार्यान्वयनमा सरोकारवाला निकायको भ''मिका

यस कम्पोनेन्ट कार्यान्वयनको लागि शिक्षा विभागले बजेटको व्यवस ा र्गे, जिल्ला शिक्षा कार्यालयले त्यसलाई परिचालन र अन'गमन म''ल्यांकन गर्ने, ं र साथै शैक्षिक तालिम केन्द्रले नि.मा.वि. मा.वि तथा प्र.अ व्यवस्थापन तालिम सञ्चालनका लागि जिम्मेवारी ह'नेछ । स्थानीय विद्यालय, सम'दायले त्यसको सद'पयोग र व्यवस्थापनमा समेत जिम्मेवारी वहन गर्ने छन । अन्य सरकारी तथा गैरसरकारी संघ संस्था आवश्यकताका आधारमा अन्य तालिमका लागि स्रोत व्यवथापन तथा प्राविधिक सहयोग गर्नेछन ।

२.६. प्रभावकारी सेवा प्रवाहका लागि क्षमता अभिवृद्धि

२.६.१ परिचय

शैक्षिक कार्यक्रमहरु संचालनमा प्रत्यक्ष सहभागी रहने प्रधानाध्यामक, शिक्षक, कर्मचारी, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, गाँउ शिक्षा समिति, स्रोतकेन्द्र, स्रोतकेन्द्र व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक संघ,, शिक्षकका पेशागत संस्था, विभिन्न गैरसरकारी संस्थाहरुको क्षमता अभिवृद्धिका विविध कार्यक्रमहरु विगतदेखि नै संचालन ह'दै आएको छ । यसको कार्यान्वयनबाट शैक्षिक सरोकारवालाहरुको सक्षमता अभिवृद्धि ह'ने र शैक्षिकसेवा ,वाहमा प्रभावकारीता बढने अपे ा ाग्र्न सकिन्छ ।

(अ) वर्तमान अवस्था तथा समस्याहरु

कम्पोनेन्ट	उद्देश्य	प्रावधान	अपेक्षित म'ख्य म'ख्य नतिजाहरु	प्रप्त उपलब्धीहरु	समस्या तथा च'नौतीहरु	समस्या समाधानका लागि गरिएका प्रयासहरु

क्षमता विकास	शिक्षा मन्त्रालयको सेवा प्रवाह पद्धतिको कार्यसम्पादनमा अभिवृद्धि गन' तथा स'धारका कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयनका लागि क्षमताको विकास गन'	१. योजना, कार्यान्वयन, म''ल्यांकन तथा क्षमता विकासका क्रियाकलापवाट प्राप्त लाभका दिगोपनाका लागि शिक्षा मन्त्रालय तथा सम्वद्ध निकायहरुको क्षमतालाई स'दृढ पारिने । २. विक्षेस' योजनामा प्रतिविम्वित भएअन'सार शिक्षा क्षेत्रको स'धारका लागि व्यक्तिगत, संस्थागत तथा सांगठनिक स्तरमा क्षमता विकास गर्ने । ३. विक्षेस' योजनाको क्षमता विकास कार्यक्रमले विद्यालय र स्थानीय स्तरका संस्थालाई लक्षित गर्नेछ । शिक्षाका औपचारिक तथा अनौपचारिक द'वै तौर तरिकामा संलग्न प्रत्यक्ष सेवा प्रदायकहरुको क्षमता विकासमा विशेष जोड दिइनेछ ।	१. स्थानीय सरोकारवालाहरुको क्षमता विकास भै कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयनमा प्रभाकारीता आउनेछ । २. शैक्षिक सरोकारवालाहरु - वि.व्य.स.का पदाधिकारीहरु, शिक्षकहरु, गाँउ शिक्षा समितिका पदाधिकारीहरु, शिक्षक अभिभावकसंघका पदाधिकारीहरु, अभिभावक, शिक्षक पेशागत सँस्थाका पदाधिकरीहरुको १४०० जनालाई क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ। ३. जिल्लामा सञ्चार माध्यमको उपयोग गरी शैक्षिक सेवाको प्रवाहमा प्रभाकरिता आउनेछ ।	१.शैक्षिक सरोकारवालाहरु - वि.व्य.स.का पदाधिकारीहरु, शिक्षकहरु, गाँउ शिक्षा समितिका पदाधिकारीहरु, शिक्षक अभिभावक संघका पदाधिकारीहरु, अभिभावक, शिक्षक पेशागत सँस्थाका पदाधिकरीहरु)को शैक्षिक कार्यक्रममा रुची अभिवृद्धि भएको छ र आंशिक रुपमा भए पनि क्षमता विकासका कार्यक्रमहरु संचालन भएका छन ।	१.क्षमता अभिवृद्धिका कार्यक्रमले सबैलाई समेटन नसकेको	१.क्षमतावान जनशक्तिलाई आकर्षण ह'ने गरी सम्वन्धित निकायलाई स्रोतव्यवस्थापनका लागि अन'रोध गरिएको २.क्षमता अभिवृद्धिको कार्यक्रमहरु सबैलाई समेटने गरी संचालन गर्नका लागि समन्वय गरी स्रोतको खोजी गरिएको ।

६.१.२ सिद्धान्त तथा रणनीतिक प्राथमिकताहरु

- शैक्षिक सरोकारवालाहरुको सक्षमता अभिवृद्धिका तालिम सञ्चालन गरिनेछ ।
- शैक्षिकसेवा,पवाहमा प्रभावकारीतामा स'धार ल्याइनेछ ।
- विद्यार्थीको प्रतिभा खोजी उक्त प्रतिभाको प्रोत्सहान गरिने ।

(इ) आगामी आ.व. को भौतिक लक्ष्य

क.स.	क्रियाकलाप	भैतिक लक्ष्य	लक्षित उपलब्धी स''चक
१	विद्यालयको व्यवस्थापकीय क्षमता स'धार तथा स'शासनका लागि सरोकारवालाहरु -विव्यस, शिअसं, गाशिस, स्रोकेव्यस, प्रअ लगायतका स्थानीय सँघसँस्थाका प्रतिनिधीहरु) का लागि लेखा व्यवस्थापन, भौतिक स'विधा विस्तार, विपद् व्यवस्थापन, विस'यो, गाशियो, सामाजिक परीषण लगायतका विद्यालय व्यवस्थापन सम्बन्धी ३ दिने क्षमता विकास तालिम	१७४२	१७४२ स्थानीय सरोकारवालाहरु क्षमता अभिवृद्धि तालिम सहभागी भै क्षमता विकास भएको ह'नेछ । (सहभागी संख्या , निर्णय प्रक्रिया ,)
२	विद्यालयगत शिक्षक दरबन्दी मिलान कार्यको सहजीकरणका लागि सरोकारवालाहरुसँग सम्वाद, सहकार्य र प्रतिवेदन	१	विद्यालयगत शिक्षक दरबन्दी मिलान कार्यको सहजीकरणका लागि सरोकारवालाहरुसँग सम्वाद, सहकार्य र प्रतिवेदन तयार भएको ह'नेछ । - निर्णय बैठक संख्या , प्रतिवेदन)
३	GIS मा आधारित विद्यालय नक्साङ्कन अध्यावधिक	१	GIS मा आधारित विद्यालय नक्साङ्कन अध्यावधिक गरिएको ह'नेछ ।(प्रोफाइल)
४	अतिरिक्त क्रियाकलाप मार्फत विद्यार्थी प्रतिभाको खोजी -क्षेत्रियस्तर र जिल्लास्तर) ४ विधा	१	अतिरिक्त क्रियाकलाप मार्फत विद्यार्थी प्रतिभाको खोजी गरी प्रोत्सहान गरीनेछ । (सहभागी संख्या , भरपाई)
५	शैक्षिकस'धारकालागिजिल्लास्तरमा सञ्चारमाध्यमको उपयोग	१	शैक्षिक स'धारकालागि सञ्चारमाध्यमको उपयोग गरी शैक्षिक स'चना तथा सेवा प्रवाहमा प्रभाकारीता आउनेछ । (सम्झौता, स'चना संख्या , कार्यक्म प्रशारण तथा प्रकाशन संख्या)

६	शैक्षिक प्रदर्शनी	१	जिल्लास्तरमा शैक्षिक प्रदर्शनीमो आयोजना गरी शिक्षण सिकाईमा उक्त समाग्री उपयोगका लागि सिकाई अदान प्रदान भएको ह'नेछ । (सहभागी संख्या , समाग्री संख्या)
७	जिल्लास्तरमा क्षमतम अभिवृद्धि	१५	जिल्लास्तरका जनशक्तिहरुको स'चना प्रविधिसंग सम्वन्धी तालिमको व्यवस्था गरी क्षमता विकासमा मद्धत प'ग्नेछ ।(सहभागी संख्या , हाजिरी)
८	EMIS सँढृढीकरण	३१०	विद्यालयमा EMIS सँढृढीकरण हुनेछ ।

(ई) स्रोत बाँडफाँडको औचित्य

विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमको यस कम्पोनेन्टमा समावेश भएका क्रियाकलपका लागि आवश्यक मात्रामा बजेटको व्यवस्था गर्नु पर्ने देखिन्छ । माथी तालिकामा उल्लेखित प्रस्ताव गरिएका क्रियाकलाप जिल्लाको आवश्यकतामा आधार भएको हुदा उक्त क्रियाकलापहरु कार्यान्वयनका लागि निश्चित नर्म्सका आधारमा रकम विनियोजनका लागि प्रस्ताव गरिएको । जिल्ला स्तरमा क्षमता अभिवृद्धिका तालिम लागि बजारका दररेटका तथा तालिमको नर्म्स आधारमा प्रस्ताव गरिएको छ ।

(उ) बजेट

यस कम्पोनेन्टमा कूल बजेट रु.६२२९००० हजार प्रस्ताव गरिएको छ ।

(ऊ) कार्यक्रम कार्यान्वयनमा सरोकारवाला निकायको भूमिका

यस कम्पोनेन्ट कार्यान्वयनको लागि शिक्षा विभागले बजेटको व्यवस्था गर्ने, जिल्ला शिक्षा कार्यालयले त्यसलाई परिचालन र अनुगमन मूल्यांकन गर्नेछ । ँ र स्थानीय विद्यालय, समुदायले त्यसको सदुपयोग र व्यवस्थापनमा समेत जिम्मेवारी वहन गर्ने छन । अन्य सरकारी तथा गैरसरकारी संघ संस्था आवश्यकताका आधारमा अन्य तालिमका लागि स्रोत व्यवथापन तथा प्राविधिक सहयोग गर्नेछन ।

२.७. विद्यालय व्यवस्थापन तथा अनुगमन

२.७.१ परिचय :

समग्र शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि विद्यालय स्रोतकेन्द्र र जिल्ला शिक्षा कार्यालयको व्यवस्थापन पक्षलाई समेत सवल सुदृढ बनाउनु पर्ने हुन्छ । यसका लागि गत विगत वर्षहरु देखि नै विद्यालय सुधार योजना अद्यावधिक गर्न विद्यालयलाई अनुदान दिइने, शैक्षिक समाचार प्रशाशन गर्ने ,समुदायद्वारा व्यवस्थापन भएका विद्यालयहरुलाई प्रोत्साहन गरिने , विद्यालय निरीक्षक र स्रोतव्यक्तिहरुको क्षमतालाई शैक्षिक प्रवर्दनात्मक काममा प्रयोग गर्ने, सूचना प्रवृद्धिको प्रयोगलाई प्रभावकारी बनाउने, स्रोतकेन्द्रहरुको व्यवस्थापन सुदृढ गर्ने र विद्यालयको लेखा परीक्षण कार्य नियमित गर्न विद्यालयलाई सहयोग गर्ने जस्ता क्रियाकलापहरु सञ्चालन हुँदै आएका छन् । यसै गरी कार्यालयबाट प्रवाहित भईरहका सेवा र कार्यक्रमले तय गरेको लक्ष्य एवं उद्धेश्य अनुरुपका उपलब्धीहरु पत्ता लगाई यसरी प्राप्त हुने सूचनाका आधारमा निर्णय प्रक्रियामा सहयोग गर्दै सेवा प्रवाहमा सुधार ल्याउनका लागि निरीक्षण अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने गरिन्छ । निरीक्षण एवं सुपरीवेक्षण कार्यको लागि दाङ जिल्लालाई ६ वटा निरीक्षण क्षेत्र र १५ वटा स्रोतकेन्द्र रहेका छन । जिल्लामा संचालित विद्यालय स्तरीय शैक्षिक कार्यक्रमको नियमित निरीक्षण र अनुगमनका लागि निरीक्षण क्षेत्र र स्रोतकेन्द्रको व्यवस्था भइ स्रोतकेन्द्र स्तरमा स्रोतव्यक्तिहरुबाट सम्बन्धित स्रातकेन्द्रका विद्यालयहरुको सुपरिवेक्षण अनुगमन र शिक्षकहरुका लागि पेशागत सहयोग हुँदै आएको छ भने विद्यालय निरीक्षकहरुबाट एक भन्दा बढी स्रोतकेन्द्र अन्तर्गतका विद्यालयहरु अवलोकन , सुपरिवेक्षण अनुगमन र सहक्रियाकलापको कार्य हुँदै आएको छ ।

संचालित कार्यक्रमहरुको प्रभावकारितामा वृद्धि गर्नको लागि संचालन गरिने कार्य अनुगमन हो यसले निर्दिष्ट लक्ष्य तथा उद्देश्यअनुरुपका उपलव्धीहरु पत्ता लगाई सुधार गर्न सहयोग गर्छ । अनुगमनका लागि

विद्यमान संरचनामा रहेका जनशक्ति लाई प्रयोग गरिएको छ र अनुगमनका क्रममा भेटिएका तथा देखिएका कुराहरुलाई प्रतिवेदन मार्फत सम्बन्धित निकायमा प्रतिवेदन गर्ने गरिएको छ ।

(अ) वर्तमान अवस्था तथा समस्याहरु

कम्पोनेन्ट	उद्देश्य	प्रावधान	अपेक्षित मुख्य मुख्य नतिजाहरु	प्राप्त उपलब्धीहरु	समस्या तथा चुनौतीहरु	समस्या समाधानका लागि गरिएका प्रयासहरु
विद्यालय व्यवस्थापन अनुगमन	,पभावकारितामा वृद्धि गर्नको लागि संचालन गरिने कार्य अनुगमन गरी यसले निर्दिष्ट लक्ष्य तथा उद्देश्यअनुरुपका उपलब्धीहरु पत्ता लगाई सुधार गर्न सहयोग गर्नु हो'		१ विद्यालय निरीक्षक तथा स्रोत व्यॅक्तिले महिनामा क्रमशः ५ र १० वटा कक्षा अवलोकन गरिनेछन । २. स्थानीय स्तरमा अनुगमन संयन्त्र निमार्ण गरी परिचालन गरिनेछ । ३.सयुक्त अनुगमन प्रणालीलाई व्यवहारिक रुपमा कार्यान्वयन गरिनेछ ।	१.अनुगमन, निरीक्षण तथा सुपरीवेक्षणलाई कार्यक्रम कार्यान्वयन र सुधारको लागि परिपूरक र अनिवार्य कार्यको रुपमा सबैले स्वीकार गरेको २. ,अनुगमन निरीक्षण तथा सुपरीवेक्षण कार्यमा प्रभावकरिता ल्याउन विद्यालय निरीक्षक तथा स्रोत व्यक्तिसंग कार्य सम्झौता गरी कार्यान्वयनमा जोड दिइएको ३.	१.स्रोतसाधनको पर्याप्त व्यवस्था नभएको, २सामूहिक अनुगमन प्रणालीलाई अवलम्बन गर्ने प्रयास गरिएतापनि व्यवस्थित गर्न नसकिएको, ३स्थानीय स्तरमा अनुगमन प्रणाली कमजोर रहेको, ४स्वमूल्यांकन प्रणालीको विकास भई नसकेको, ५सूचकमा आधारित अनुगमन प्रणालीको कार्यान्वयन हुन नसकेको,	१.अनुगमन तथा सुपरीवेक्षणमा खटिने कर्मचारीहरुको लागि पर्याप्त स्रोत साधनको व्यवस्थापनका लागि स्रोतको खाजीका लागि प्रयास गरिएको २.सामुहिक अनुगमन प्रणालीलाई व्यवहारिक रुपमा अवलम्बन गर्ने अध्यासको शुरुवाट गरिएको ३.स्वमूल्यांकन एवं सूचकमा आधारित अनुगमन प्रणालीको थलनी गरिएको ।

७.१.२ सिद्धान्त रणनीतिक प्राथमिकता क्षेत्रहरु

- समग्र शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि विद्यालय स्रोतकेन्द्र र जिल्ला शिक्षा कार्यालयको व्यवस्थापन पक्षलाई समेत सवल सुदृढ कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- स्थानीय स्तरमा अनुगमन संयन्त्र निमार्ण गरी परिचालन गरिनेछ ।
- सयुक्त अनुगमन प्रणालीलाई व्यवहारिक रुपमा कार्यान्वयन गरिनेछ ।

(इ) आगामी आ.व. को भौतिक लक्ष्य

क.स.	कियाकलाप	भैतिक लक्ष्य	लक्षित उपलब्धी सूचक
१	जिल्ला तथा क्षेत्रबाट गरिने अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	४२४	जिल्लाबाट सवै विद्यालयको अनुगमन भएको हुनेछ । (अनुगमन प्रतिवेदन)
२	योजना तथा कार्यक्रम तयारी र अद्यावधिक (ASIP/AWPB, DEP, VEP)	१	योजना तथा कार्यक्रम तयारी र अद्यावधिक (ASIP/AWPB, DEP, VEP) भएको हुनेछ । (बैठक संख्या , प्रतिवेदन)
३	शैक्षिक बुलेटिन तथा शैक्षिक समाचार मासिक प्रकाशन	१	शैक्षिक बुलेटिन तथा शैक्षिक समाचार मासिक प्रकाशन भएको हुनेछ ।(प्रकाशन समाग्री)
४	जिल्ला तथा क्षेत्रमा इमेल, इन्टरनेट तथा Antivirus software व्यवस्थापन	१	जिल्ला तथा क्षेत्रमा इमेल, इन्टरनेट तथा Antivirus software व्यवस्थापन भएको हुनेछ । (निकाशा, समाग्री जडान भएको वील , भरपाई)
५	स्रोतव्यक्तिको सट्टामा रहने शिक्षक, इञ्जिनीयर र सव इञ्जिनीयरहरुका लागि तलव	१८	स्रोतव्यक्तिको सट्टामा रहने शिक्षक, इञ्जिनीयर र सव इञ्जिनीयरहरुका ले समयमा तलव भुक्तानी पाएको हुनेछन । (निकाशा, भरपाई)
६	विद्यालय निरीक्षक, स्रोतव्यक्ति, इञ्जिनीयर र सव इञ्जिनीयरहरुका लागि **फिल्ड** भत्ता	२१	विद्यालय निरीक्षक, स्रोतव्यक्ति, इञ्जिनीयर र सव इञ्जिनीयरहरुले **फिल्ड** भत्ता समयमा तलव भुक्तानी पाएको हुनेछन । (निकाशा, भरपाई)
७	जिल्लाको प्रस्तावका आधारमा प्रवर्तनात्मक कियाकलापका लागि जिल्लाहरुलाई अनुदान सहयोग र क्षे.शि.नि.वाट जिल्लाहरुको स्तर	१	जिल्लाको प्रस्तावका आधारमा प्रवर्तनात्मक कियाकलाप लागि क्षे.शि.नि.वाट स्वीकृत भै कार्यसम्पादन भएको हुनेछ ।(प्रस्तावाना ,स्वीकृति पत्र ,,प्रतिवेदन)

	निर्धारणका आधारमा दिइने प्रोत्साहन अनुदान सहयोग समेत		
८	कार्यक्रम व्यवस्थापन खर्च	१	जिल्लास्तरीय बैठकको व्यवस्थापन तथा रिपोर्टिङ.कार्यसम्पादन भएको हुनेछ ।(सहभागी संख्या , हाजिरी , वैठक)
९	मर्मत सम्भार खर्च (उपकरण समेत)	१	समाग्री मर्मत सम्भार भएको हुनेछ । (निकाशा , वील भरपाई , समाग्रीको सञ्चालन अवस्था)
१०	शिक्षकको अभिलेख डिजिलाइतको अध्यवधिक तथा नयाँ नियुक्त शिक्षकको तलवी प्रतिवेदन तयारी	१२०	शिक्षकको अभिलेख डिजिलाइतको अध्यवधिक तथा नयाँ नियुक्त शिक्षकको तलवी प्रतिवेदन तयारी भएको हुनेछ । (प्रतिवेदन)
११	जिल्ला पाठ्यपुस्तक अनुगमन समितिको वैठक संचालन र पाठ्यपुस्तक अनुगमन	१	पाठ्यपुस्तकको उपलब्धताको अवस्थाको सन्दर्भमा अनुगमन भएको हुनेछ । (अनुगमन प्रतिवेदन)
१२	विद्यार्थी अभिलेख व्यवस्थापन (नामनामेसी कम्प्युटर इन्ट्री, अध्यवधिक प्रमाणीकरण तथा प्रकाशन) (Student ID)	१३००००	अभिलेख अध्यवधिक भएको हुनेछ । (प्रोफाइल प्रकाशन)
	स्रोतकेन्द्र		
१३	स्रोतकेन्द्र तथा निरीक्षण क्षेत्रको सुदृढिकरण तथा विद्यालय सुपरिवेक्षण	२१	स्रोतकेन्द्र तथा निरीक्षण क्षेत्रको सुदृढिकरणको कार्यसम्पादन भएको हुनेछ ।(निकाश , प्रतिवेदन)
	विद्यालय		
१४	समुदायमा व्यवस्थापन जिम्मा लिएका विद्यालयहरुलाई प्रोत्साहन अनुदान	१०	समुदायमा व्यवस्थापन जिम्मा लिएका विद्यालयहरुले प्रोत्साहन अनुदान पाएको हुनेछन । (निकाशा , सम्झौता , प्रतिवेदन)
१५	लेखा परिक्षणका लागि विद्यालयलाई अनुदान	४२४	लेखा परिक्षणका लागि विद्यालयले अनुदान पाएका हुनेछन , (निकाशा ,)
१६	समुदायमा व्यवस्थापन भएका विद्यालयहरुको क्षमता अभिवृद्धि	१०	समुदायमा व्यवस्थापन भएका विद्यालयहरुको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम सम्पादन भएको हुनेछ । (निकाशा , प्रतिवेदन)
१७	व्यवस्थापन जिम्मेबारीका लागि सहजीकरण कार्यक्रम	१०	व्यवस्थापन जिम्मेबारीका लागि सहजीकरण कार्यक्रमल सम्पादन भएको हुनेछ । (निकाशा ,सहभागी संख्या)
१८	विद्यालय सुधार योजना अद्यावधिक गर्न विद्यालयलाई अनुदान	४२४	विद्यालय सुधार योजना अद्यावधिक गर्न विद्यालयले अनुदान पाएका हुनेछन , (निकाशा ,)
१९	विद्यालय गाभ्ने तथा तह घटाउने विद्यालयहरुको व्यवस्थापकीय क्षमता सुदृढीकरण सहायता	४	विद्यालय गाभ्ने तथा तह घटाउने विद्यालयहरुको व्यवस्थापकीय क्षमता सुदृढीकरण सहायता पाएका हुनेछन । (निर्णय , निकशाा, अनुगमन)
२०	जिल्ला तथा क्षेत्रका राम्रा अभ्यासहरुको पहिचान, प्रकाशन र प्रशारण	१	जिल्लाका राम्रा अभ्यासहरुको पहिचान, प्रकाशन र प्रशारण भएको हुनेछ । (प्रकाशन, प्रशरण संख्या)
२१	जिल्ला तथा क्षेत्रस्तरका विभिन्न समिति तथा कार्यदल सञ्चालन खर्च	१	जिल्लाका विभिन्न समिति तथा कार्यदल सञ्चालन भएको हुनेछ । - बैठक तथा निर्णय संख्या। सहाभगी संख्या, वील)
२२	भौतिक सुविधा विस्तारका लागि सञ्चालन खर्च	१	भौतिक सुविधा विस्तारका कार्यसम्पादनलाई व्यवस्थि गर्न अनुगमन कार्यका लागि रकम खर्च भएको हुनेछ । (यमवी, कार्यसम्पन्न प्रतिवेदन , निकाशा)
२३	एसएलसी परीक्षा केन्द्रका केन्द्राध्यक्षका लागि एक दिने अभिमुखीकरण	३९	एसएलसी परीक्षा केन्द्रका केन्द्राध्यक्षका लागि एक दिने अभिमुखीकरण भएको हुनेछ , (सहभागी संख्या , हाजिरी)
२४	गा.वि.स स्तरीय सय'क्त अनुगमन संयन्त्र निमाण तथा परिचालन	३९	विद्यालयको सञ्चालनमा प्रधाकरीता आउनेछ ।

(ई) स्रोत बाँडफाँडको औचित्य

विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमको यस कम्पोनेन्टमा समावेश भएका कियाकलपका लागि आवश्यक मात्रामा बजेटको व्यवस्था गर्नु पर्ने देखिन्छ । माथी तालिकामा उल्लेखित प्रस्ताव गरिएका कियाकलाप जिल्लाको आवश्यकतामा आधार भएको हुदा उक्त कियाकलापहरु कार्यान्वयनका लागि निश्चित नर्म्सका आधारमा रकम विनियोजन लागि प्रस्ताव गरिएको छ। मर्ज हुने विद्यालयको प्रत्येक कक्षाको ५००००० हजारका दरले प्रोत्सहान जिल्ला तथा गा.विस.मा सय'क्त अनुगमनका लागि थप बजेटको प्रस्ताव गरिएको छ ।

(उ) बजेट

यस कम्पोनेन्टमा कूल बजेट रु.११४०८०००) प्रस्ताव गरिएको छ ।

(ऊ) कार्यक्रम कार्यान्वयनमा सरोकारवाला निकायको भूमिका

यस कम्पोनेन्ट कार्यान्वयनको लागि शिक्षा विभागले बजेटको व्यवस्था गर्ने, जिल्ला शिक्षा कार्यालयले त्यसलाई परिचालन र अनुगमन मूल्यांकन गर्नेछ । स्थानीय विद्यालय, समुदायले त्यसको सदुपयोग र व्यवस्थापनमा समेत जिम्मेवारी वहन गर्ने छन । अन्य सरकारी तथा गैरसरकारी संघ संस्था आवश्यकताका आधारमा स्रोत व्यवथापन तथा प्राविधिक सहयोग गर्नेछन ।

८. प्रोत्साहन तथा सहयोग

८.१.१ परिचय :

प्रोत्साहन तथा सहयोग कार्यक्रम अन्तर्गत कक्षा १-८ मा अध्ययनरत सम्पूर्ण छात्राहरुलाई छात्रा छात्रवृत्ति दिई विद्यालय शिक्षामा छात्राको पहुँचको सुनिश्चितता वृद्धि गर्ने कार्यक्रमहरु समावेश गरिएका छन् । यसका अतिरिक्त लक्षित वर्गका लागि दलित छात्रवृत्ति, मुक्त कम्लहरी छात्रवृत्ति, अपांग छात्रवृत्ति, लोपोन्मुख तथा सिमान्तकृत छात्रवृत्ति, द्वन्द्वपिडित छात्रवृत्ति, माध्यमिक शिक्षा छात्रवृत्ति लगायतका छात्रवृत्तिको माध्यमबाट विद्यालय शिक्षामा लक्षित वर्गको पहुँच बढाउने क्रियाकलापहरु संचालन हुँदै आएका छन् ।

(अ) वर्तमान अवस्था तथा समस्याहरु

कम्पोनेन्ट	उद्देश्य	प्रावधान	अपेक्षित मुख्य मुख्य नतिजाहरु	प्राप्त उपलब्धीहरु	समस्या तथा चुनौतीहरु	समस्या समाधानका लागि गरिएका प्रयासहरु
प्रोत्साहन तथा सहयोग	गुणस्तरीय शिक्षामा पहुचका लागि लैङ्गिक विभेदको अन्त्य गर्ने ।		१ लैङ्गिक समता सुचक ०.९८ पुन्याउने लक्ष्य रहेको । २. आधारभुत तहका छात्रा ४००००, दालित १७५००, सीमान्तकृत २००, सवै तहका २००० मुक्त कम्लहरी र आवसीय कम्लहरी १५० जना ३०१ द्वन्द्व पीडित छात्रवृति र माध्यमिक तहमा माध्यीक छात्रवृति १००० दालित १७०० , लक्षित छात्रवृति १५ , अपांग १५० जनाले छात्रवृति पाएका हुनेछन । ३. लैङ्गिक अनुपात माध्यमिक तहमा समस्तरमा ल्याइनेछ । ।	१.विद्यालयहरुमा कम्प्यूटर तथा पुस्तकालयको व्यवस्थापन भएको २. छात्रवृत्तिले बालबालिकाहरुको पहुँचमा वृद्धि गरेको, ३ . ८० वटा विदालयमा कम्प्युटर लगायत समाग्रीको व्यवस्थापन भै ५ वटा विद्यालयमा ICT मार्फत शिक्षण सिकाई शुवाट गेरको ४. लैङ्गिक समता सुचक ०.९६ रहेको ५. लक्षित वर्गको विद्यालयमा निर्यमितामा सुधार भएको ।	१. पर्याप्त स्रोत साधन कमीले कम्प्यूटर तथा पुस्तकालयको व्यवस्थापनमा समेटन नसकेको २. सबैलाई एकै प्रकारको सहयोग दिदा लक्षित तथा सिमान्तकृत वर्ग लाभान्वित नभएको , ३. विद्यालयमा ICT मार्फत प्रभाकारी शिक्षण सिकाईका लागि शिक्षकको क्षमता विकास गर्न नसकिएको ४.केही छात्रवेति नर्म्स आधारमा बजेट प्राप्त नहुदा दामसाहीले वितरण गर्नु पर्ने् वाध्यता ५. Pro poor का आधार वितरण प्रणालीको अभ्यास नहुनु	१.पर्याप्त स्रोत, साधनको व्यवस्थापनका लागि सम्वन्धित निकायमा पहल गरेको २.सहयोगलाई वर्ग अनुसार विविधिकरण गरी वितरण गर्नु उपयुक्त हुने सन्दर्भमा पृष्ठपोष्ण दिइएको । ३. थप स्रोत साधनका लासग सरकारी तथा गैरसरकारी निकायसंग समन्वय गरी स्रोतको खोजी गरी परिचालन गरिएको ।

८.१.२ सिद्धान्त रणनीतिक प्राथमिकता क्षेत्रहरु

- विभिन्न प्रकारको छात्रवृत्तिको माध्यमबाट विद्यालय शिक्षामा लक्षित वर्गको पहुँच बृद्धि गर्ने,
- विद्यालयहरुको व्यवस्थापन तथा संचालनमा सुधार गरी संस्थागत क्षमताको सुधार गर्ने,

(इ) आगामी आ.व. को भौतिक लक्ष्य

क.स.	कियाकलाप	भैतिक लक्ष्य	लक्षित उपलब्धी सूचक
			आधारभुत शिक्षा
१	कक्षा १-८ मा अध्ययनरत सबै दलित विद्यार्थीका लागि छात्रवृत्ति	१७५००	कक्षा १-८ मा अध्ययनरत सबै दलित विद्यार्थीहरुले छात्रवृत्ति पाएको हुनेछन । - निकाशा , भरपाई)
२	कक्षा १-८ मा अध्ययनरत सबै छात्राहरुका लागि छात्रवृत्ति	५१०००	कक्षा १-८ मा अध्ययनरत सबै छात्राहरुले छात्रवृत्ति पाएको हुनेछन । - निकाशा , भरपाई)
३	आधारभूत तहमा अध्ययनरत लक्षित समुहका विद्यार्थीका लागि छात्रवृत्ति (२२ जनजाती तथा सिमान्तकृत समूह, मुक्त कमैया, वादी, हलिया, चरुवाका सन्ततिलाईसमेत)	२००	कक्षा १-८ मा अध्ययनरत सबै लक्षित विद्याथीहरुले छात्रवृत्ति पाएको हुनेछन । - निकाशा , भरपाई)
			माध्यमिक शिक्षा
४	मुक्त कम्लहरीका लागि छात्रवृत्ति	२०००	सबै अध्ययनरत मुक्त कम्लहर विद्याथीहरुले छात्रवृत्ति पाएको हुनेछन । (निकाशा , भरपाई)
५	मुक्त कम्लहरीका लागि छात्रावास सञ्चालन खर्च	१५०	सबै अध्ययनरत मुक्त कम्लहर विद्याथीहरुले छात्रवृत्ति पाएको हुनेछन । -(निकाशा , भरपाई)
६	द्वन्द्व पिडित छात्रवृत्ति	३०३	सबै अध्ययनरत द्वन्द्व पिडित विद्याथीहरुले छात्रवृत्ति पाएको हुनेछन । (निकाशा , भरपाई)
७	फिडर छात्रावासका विद्यार्थीका लागि छात्रवृत्ति	२०	२० जना फिडर छात्रावासका विद्यार्थीका छात्रवृत्ति पाएका हुनेछन । (निकाशा , भरपाई))
८	माध्यमिक शिक्षा छात्रवृत्ति (कक्षा ६-१०)	१०००	१००० माध्यमिक शिक्षा छात्रवृत्ति छात्रवृत्ति पाएका हुनेछन । (निकाशा , भरपाई))
९	दलित छात्रवृत्ति (कक्षा ९-१०)	१७००	१७०० जना दलित विद्यार्थीले दलित छात्रवृत्ति पाएका हुनेछन । (निकाशा , भरपाई))
१०	अपांग छात्रवृत्ति (कक्षा ९-१०)	१५०	१५० जना अपांग विद्यार्थीले अपांग छात्रवृति पाएका हुनेछन । (निकाशा , भरपाई)
११	लोपोन्मुख तथा अति सिमान्तकृतका लागि छात्रवृत्ति (मुक्त कमैया, हलिया, चरुवा र वादीका सन्ततीलाई समेत)	१५	१ ५ जना लक्षित विद्यार्थीले छात्रवृति पाएका हुनेछन । (निकाशा , भरपाई)
१२	लक्षित समूहलाई उच्च माध्यमिक तहमा अध्ययनरत विज्ञान विषयका विद्यार्थीका लागि छात्रवृत्ति	१५	१ ५ जना लक्षित विद्यार्थीले छात्रवृति पाएका हुनेछन । (निकाशा , भरपाई)
१३	विज्ञान विषयका उ.मा.वि.का लागि सघन कार्यक्रम	५	विद्यालयहरुले अनुदान पाएको हुनेछन । (निकाशा , सम्झौता , प्रतिवेदन)
१४	ICT plan का आधारमा विद्यालयहरुमा internet connectivity, ICT based education सञ्चालन र जोडकोषको आधारमा कम्प्युटर सहयोग	१०२	विद्यालयहरुले अनुदान पाएको हुनेछन । (निकाशा , सम्झौता , प्रतिवेदन)

१५	जोडकोषको आधारमा स्रोतकेन्द्र तथा विद्यालयमा पुस्तकालय स्थापना तथा सञ्चालनका लागि सहयोग	३०	विद्यालयहरुले अनुदान पाएको हुनेछन । (निकाशा , सम्झौता , प्रतिवेदन)
१६	मुक्त कम्लहरीका लागि क्षमता तथा सीप विकास तालिम	४५	मुक्त कम्लहरीहरुले क्षमता तथा सीप विकास तालिम पाएको हुनेछन । (निकशा सहभागी संख्या, भरपाई)

(ई) स्रोत बाँडफाँडको औचित्य

विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमको यस कम्पोनेन्टमा समावेश भएका क्रियाकलपका लागि आवश्यक मात्रामा बजेटको व्यवस्था गर्नु पर्ने देखिन्छ । माथी तालिकामा उल्लेखित प्रस्ताव गरिएका क्रियाकलाप जिल्लाको आवश्यकतामा आधार भएको हुदा उक्त क्रियाकलापहरु कार्यान्वयनका लागि निश्चित नर्म्सका आधारमा रकम विनियोजन का लागि प्रस्ताव गरिएको छ । विद्यालय शिक्षा लक्षित समूहका लागि शिक्षामा पहुँच वृद्धि, नियमितता तथा सिकाइ उपलब्धिमा समेत सहयोग पुग्ने हुनुका साथै शिक्षामा समानता कायम गर्न, सबैका लागि शिक्षा भन्ने अभियानमा सरकारी प्रतिबद्धता पूरा गर्नमा सहयोग पुऱ्याउन सम्भावना देखिएको छ ।

(उ) बजेट यस कम्पोनेन्टमा कूल बजेट रु..६२७५६००० हजार प्रस्ताव गरिएको छ ।

(ऊ) कार्यक्रम कार्यान्वयनमा सरोकारवाला निकायको भूमिका

यस कम्पोनेन्ट कार्यान्वयनको लागि शिक्षा विभागले बजेटको व्यवस्था गर्ने, जिल्ला शिक्षा कार्यालयले त्यसलाई परिचालन र अनुगमन मूल्यांकन गर्नेछ । ॅ र स्थानीय विद्यालय, समुदायले त्यसको सदुपयोग र व्यवस्थापनमा समेत जिम्मेवारी वहन गर्ने छन । अन्य सरकारी तथा गैरसरकारी संघ संस्था आवश्यकताका आधारमा स्रोत व्यावथापन तथा प्राविधिक सहयोग गर्नेछन ।

.९. पि. सि. एफ. गैर तलव अनुदान तथा विद्यालय कर्मचारीका लागि अनुदान

९.१. परिचय :

विद्यालयलाई संचालनको लागि विभिन्न कर्मचारी तथा सामग्रीहरुको आवश्यकता पर्दछ । यसका लागि प्राथमिक, निम्नमाध्यमिक तथा माध्यमि तह संचालनमा रहेका विद्यालयहरुलाई विद्यालय संचालन खर्च र तह अनुसारको कर्मचारीको व्यवस्थापन गर्नको लागि समेत अनुदान दिइदै आईएको छ ।

(अ) वर्तमान अवस्था तथा समस्याहरु

कम्पोनेन्ट	उद्देश्य	प्रावधान	अपेक्षित मुख्य मुख्य नतिजाहरु	प्राप्त उपलब्धीहरु	समस्या तथा चुनौतीहरु	समस्या समाधानका लागि गरिएका प्रयासहरु
गैरतलव अुनदान	विद्यालयको व्यवस्थापन तथा संचालनमा सुधार गरी शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न सहयोग पुन्याउने ।		१.सवै विद्यालयमा आवश्यक शैक्षिक समाग्रीको व्यवस्थापन हुनेछ । २.सवै विद्यालयमा नर्म्स अनुसारको विद्यालय कर्मचारी अनुदान रकम प्राप्त हुनेछ । ३. विद्यालय संचालन तथा व्यवस्थापनमा सुढ़ढ हुनेछ ।	१.विद्यालय संचालन तथा व्यवस्थापनमा सहजता प्राप्त भएको, २. विद्यालयमा शैक्षिक समाग्री व्यवस्थापनमा सहयोग भै शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिमा सहयोग पुगेको । ३. विद्यालयको लेखा अभिलेख सुढ़ढ गर्न सहयोग पुगेको । ४.विद्यालयको अभिलेख व्यव्सथापनमा सुधार भएको । ५. कर्मचारी नियुक्तिको कार्यविधि तयार भएको	१. पारिश्रमिक न्यून रहेको, २.फरक फरक खालको कर्मचारीहरुकोव्यवस्थापनले समस्या हुने गरेको ३. नर्म्स अनुसार बजेट प्राप्त नहुदाँ विद्यालय कमचारीहरुलाई दामासहीले परिश्रमिक दिनु पर्ने वाध्यता। ४.गैर तलव अनुदानको पुर्ण रुपमा शैक्षिक गुणस्तर सुधारमा उपयोग हुननसकेको ।	१.कर्मचारीको पारिश्रमिकमा वृद्धिकालागि सम्वीन्धत निकायमा अनुरोध गर्एको । २.कर्मचारी व्यवस्थापन सम्वन्धी नीतिमा स्थिरत,अनुरोध गरिएको । ३. गैर तलव अनुदानको पुर्ण रुपमा शैक्षिक गुणस्तर सुधारमा उपयोग छुटै निर्देशन गरिएको ।

आ) सिद्धान्त तथा रणनीतिक प्राथमिकता क्षेत्रहरु

- विद्यालयको व्यवस्थापन तथा संचालनमा सुधार गरी संस्थागत क्षमतामा सुधार गर्ने,
- विद्यालयका व्यवस्थापकीय समस्याहरु हल गर्न, निःशुल्क शिक्षा लागू गर्न सहयोग पुन्याउने

- विद्यालयका कर्मचारीहरुका लागी निर्देशिका तयार गर्न विद्यालयलाई प्राविधि सहयोग गर्ने।
- विद्यालयको शैक्षिक गुणस्तर सुधारमा सहयोग पुन्याउने ।

(इ) आगामी आ.व. को भौतिक लक्ष्य

क.स.	कियाकलाप	भैतिक लक्ष्य	लक्षित उपलब्धी सूचक
विद्यालयहरुलाई PCF का आधारमा Non Salary अनुदान सहयोग			
१	प्रारम्भिक बालविकास कक्षा	१३००१	प्रारम्भिक बालविकास सवै बालबालिकाहरुको लागि नर्म्सका आधारमा गैर तलव अनुदान निकाशा भएको हुनेछन । (निकाशा , वील ,अनुगमन प्रतिवेदन)
२	प्राथमिक तह	६३१०२	प्राथमिक तह सवै बालबालिकाहरुको लागि नर्म्सका आधारमा गैर तलव अनुदान निकाशा भएको हुनेछन । (निकाशा , वील ,अनुगमन प्रतिवेदन)
३	निम्न माध्यमिकतह	३५२१३	निम्न माध्यमिक तह सवै बालबालिकाहरुको लागि नर्म्सका आधारमा गैर तलव अनुदान निकाशा भएको हुनेछन । (निकाशा , वील ,अनुगमन प्रतिवेदन)
४	माध्यमिक तह (लक्षित समूह समेत)	१९६१०	माध्यमिक तह सवै बालबालिकाहरुको लागि नर्म्सका आधारमा गैर तलव अनुदान निकाशा भएको हुनेछन । (निकाशा , वील ,अनुगमन प्रतिवेदन)
५	उच्च माध्यमिक तह	७५२२	उच्च माध्यमिक तह सवै बालबालिकाहरुको लागि नर्म्सका आधारमा गैर तलव अनुदान निकाशा भएको हुनेछन । (निकाशा , वील ,अनुगमन प्रतिवेदन)
विद्यालय सञ्चालन मसलन्द			
७	प्रा.वि. तह	२५८	प्राथमिक तह सवै विद्यालयले नर्म्पका आधारमा विद्यालय सञ्चालन मसलन्द प्राप्त गरेका हुनेछन । (निकाशा , वील)
८	नि.मा.वि. तह	९५	निम्न माध्यमिक तह सवै विद्यालयले नर्म्पका आधारमा विद्यालय सञ्चालन मसलन्द प्राप्त गरेका हुनेछन । (निकाशा
९	मा.वि. तथा उ.मा.वि. तह	९२	म.वि.र उ.मा.वि. तहका सवै विद्यालयले नर्म्पका आधारमा विद्यालय सञ्चालन मसलन्द प्राप्त गरेका हुनेछन । (निकाशा
विद्यालय कर्मचारी व्यवस्थापन खर्च			
१०	प्रा.वि. तह	२५८	प्राथमिक तह सवै विद्यालय कर्मचारीले नर्म्पका आधारमा परिश्रमिक पाएका हुनेछन । (निकाशा , भरपाई))
११	नि.मा.वि. तह	९५	निम्न माध्यमिक तह सवै विद्यालय कर्मचारीले नर्म्पका आधारमा परिश्रमिक पाएका हुनेछन । (निकाशा , भरपाई)
१२	मा.वि. तथा उ.मा.वि. तह	९२	माध्यमिक र उ.मा.वि तह सवै विद्यालय कर्मचारीले नर्म्पका आधारमा परिश्रमिक पाएका हुनेछन । (निकाशा , भरपाई)

(ई) स्रोत बाँडफाँडको औचित्य

विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमको यस कम्पोनेन्टमा समावेश भएका क्रियाकलपका लागि आवश्यक मात्रामा बजेटको व्यवस्था गर्नु पर्ने देखिन्छ । माथी तालिकामा उल्लेखित प्रस्ताव गरिएका क्रियाकलाप जिल्लाको आवश्यकतामा आधार भएको हुदा उक्त क्रियाकलापहरु कार्यान्वयनका लागि निश्चित नर्म्सका आधारमा रकम विनियोजन भएमा मात्र विद्यालयको व्यवस्थापन तथा संचालनमा सुधार गरी संस्थागत क्षमतामा सुधार भै , निःशुल्क शिक्षा लागू गर्न सहयोग गर्नुका साथै विद्यालयको शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न सहयोग पुग्ने देखिन्छ ।

(उ) बजेट

यस कम्पोनेन्टमा कूल बजेट रु.६३९१२००० प्रस्ताव गरिएको छ ।

(ऊ) कार्यक्रम कार्यान्वयनमा सरोकारवाला निकायको भूमिका

यस कम्पोनेन्ट कार्यान्वयनको लागि शिक्षा विभागले बजेटको व्यवस्था गर्ने, जिल्ला शिक्षा कार्यालयले त्यसलाई परिचालन र अनुगमन मूल्यांकन गर्नेछ । ँ र स्थानीय विद्यालय, समुदायले त्यसको सदुपयोग र व्यवस्थापनमा समेत जिम्मेवारी वहन गर्ने छन । अन्य सरकारी तथा गैरसरकारी संघ संस्था आवश्यकताका आधारमा स्रोत व्यवथापन गर्न सहयोग गर्नेछन ।

परिच्छेद–३
अन्य कार्यक्रमहरु तथा सहकार्य

क) स्थानीयस्तर कार्यक्रम (क्रियाकलाप,कहिले,कहा, कुन क्षेत्रमा र कसकसका लागि)

- विद्यालयका विद्यालय भौतिक पुर्वाधार निमार्ण ।
- विद्यालयका प्राथमिक तहको १ देखि ३ कक्षा सम्म कक्षाको कर्पेटिड.
- शिक्षकको क्षमता विकास तालिममा सञ्चालनमा सहकार्य
- गुणस्तर सुधारका लागि सरोकारवालाहरुसंगअन्तरक्रिया सञ्चालन
- अतिरीक्त क्रियाकलापका उत्कृष्ट हुने विद्यार्थालाई प्रोत्सहान

ख) जिल्लामा कार्यरत गैरसरकारी तथा सामुदायिक संघसंस्थाहरुको कार्यक्रम तथा सहकार्यका क्षेत्रहरु

यस जिल्लामा शिक्षा क्षेत्रमा कार्य गर्ने विभिन्न सरकारी तथा गैर सरकारी संघ संस्थाहरु रहेका छन । ती संघ संस्थाहरुले शिक्षक, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक संघलाई तालिम अभिमुखीकरण , विद्याथी स्वागत तथा भर्ना लगायतका क्षमता अभिवृद्धि सम्बन्धी कार्यमा, विद्यालय भवन निर्माण कार्यमा, शैक्षिक सामग्री लगायत अनौपचारिक, आयआर्जन तथा विभिन्न सामग्रीहरु विद्यार्थीलाई समेत सहयोग प्राप्त हुँदै आएको छ । सहयोग गर्ने संस्थाहरुको विवरण तपसिल बमोजिम रहेको छ ।

क.स.	संस्थाको नाम	सहयोगको क्षेत्र	कैफियत
१	युनिसेफ	क्षमता अभिवृद्धि तथा बालमैत्री कक्षा कोठा व्यवस्थापन (बाल विकास केन्द्रको सहयो्गी कार्यकर्तालाई तालिम, तथा कार्पेटिड. व्यवस्थापन)	जि.शि.काको समन्वयमा
२	वेस	क्षमता अभिवृद्धि (कक्षा १ देखि ३ सम्म शिक्षकहरुलाई कक्षा शिक्षण , बालमैत्री शिक्षण सिकाइतालिम , SMC तथा PTA क्षमता विकास तालिम, शैक्षिक समाग्री व्यवस्थापन,पुस्तकालय व्यवस्थापनसहयोग , तारवार आदि	जि.शि.काको समन्वयमा
३	मुक्त कम्लहरी विकास मञ्च	जनचेतना , क्षमता विकास	जि.शि.काको समन्वयमा
४	स्वान	क्षमता विकास (भयरहित शिक्षण सिकाई तालिम)	जि.शि.काको समन्वयमा
५	हेफर नेपाल	आयआर्जन(सतवरिया गा.वि.स.का विद्यालयहरुमा स्थानीय जातका कुखुरा पालनका लागि सहयोग)	जि.शि.काको समन्वयमा
६	थारु कल्याणकारणी सभा	अनौपचारिक शिक्षा,	जि.शि.काको समन्वयमा
७	दालित सेवा संघ	जनचेतनामुलक कार्यक्रम	जि.शि.काको समन्वयमा

परिच्छेद–४

अनुगमन तथा प्रतिवेदन

जिल्लामा कार्यक्रम र वजेट अख्तियारी प्राप्त भए पछि कोष तथा लेखा नियन्त्रण कार्यालयमा निकासा माग गर्ने र निकासा प्राप्त भएपछि आम्दानी बाँधेर राख्ने गरिएको छ । कार्यक्रम सञ्चालनका लागि सम्बन्धित फाँट र शाखा, आर्थिक प्रशासन फाँट तथा कार्यालय प्रमुखको संलग्नतामा टिप्पणी स्वीकृत गराई नियमानुसार पेश्की र भुक्तानीद्धारा खर्च गरी आवश्यक स्रेस्ता राख्ने गरिएको छ । खर्चको आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली लागू गरी नियमित आय व्ययको व्यवस्था गरी नियमित रुपमा प्रतिवेदन पठाउने र ले.प. गराउने व्यवस्था गरिएको छ ।

विद्यालयमा जाने निकासाहरुमा चौमासिक माग फारामको आधारमा र कार्यक्रमगत रुपमा चौमासिक रुपमा जाने निकासाहरुलाई कार्यक्रममा प्राप्त चौमासिक विभाजन अनुसार शिक्षक, विद्यार्थी, विद्यालय लगायतका तोकिएको एकाईको आधारमा टिप्पणी स्वीकृत गरी कार्यक्रम शाखाको सिफारिशमा निकासा जाने, स्रेस्ता राख्ने र ले.प. गराउने, सामाजिक परीक्षण गराउने व्यवस्था गरिएको छ । सो को प्रतिवेदन पेश गर्न लगाएर विश्लेषण गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । विद्यालयमा जाने निकासाहरुलाई विद्यालयको कोषमा आम्दानी बाँधी सशर्त अनुदानलाई जुन शीर्षकमा निकासा भएको हो सोही शीर्षकमा र निशर्त अनुदानलाई वि.व्य.स.को निर्णय वमोजिम विद्यालय विकास तथा सुधारका विविध शीर्षकहरुमा खर्च गर्ने निर्देशन र खर्च गर्ने आधार समेत दिने गरिएको छ । जिल्लाले खर्च लेख्न र निकासा दिनका लागि प्रचलित आर्थिक ऐन, नियम, कार्यक्रम कार्यान्वयन निर्देशिका र विभाग/क्षे.शि.नि.को निर्देशन अनुसार गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । कार्य सम्पन्न प्रतिवेदनका साथ चौमासिक प्रगति विवरण तोकिएको समय भित्र तयार गरी पठाउने व्यवस्था गरिएको छ

अनुगमन तालिका

उद्धेश्य	सुचकहरु	कियाकलापहरु	अनुगमन अवधि	जिम्मेवार निकाय / व्यक्ति	तथ्यांकको स्रोत	विश्लेषण गर्ने निकाय/ व्यक्ति	कैफियत
वाल विकास केन्द्रको उद्धेश्यमुलक दंगबाट सञ्चालन भएको हुने	बविके सञ्चालन भएको दिन,	नियमित अनुगमन, अर्ध बार्षिक कार्यशाला, मोवइल टीमको निरन्रतता,	निरन्तर	स्रोतव्यक्ति , विनि, स.जिशि.अ,जि.शि. अ.	अनुगमन प्रतिवेदन , कक्षा अवलोकन, हाजिरी , सञ्चालित दिन	जि.शि.अ., शिक्षा ,क्षे.शि.नि.विभाग	
विद्यालय विशुय अध्यवधिक भै कार्यक्रम कार्यन्वयन भएको हुने	विशुय अध्यवधिक भएको संख्या	विशुय अध्यावधिक गर्ने कार्यसम्पादन गर्ने, कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने कार्ययोजनाको निमार्ण बार्षिक बजेट निमार्ण तथा स्वीकृत गरी गराई कार्यान्वयन गर्ने	चैमासिक	प्र.अ विव्यस, शिअस., शिक्षक स्रोतव्यक्ति , विनि, स.जिशि.अ,जि.शि. अ..	फल्यास रिपोर्ट , निर्णय ,	जि.शि.अ., शिक्षा ,क्षे.शि.नि.विभाग	
सवै विद्यालयमा सामजिक परीक्षण सहभागीतामुलक दंगबाट समयमा सम्पन्न भै पारदर्शिता तथा जवाफदेहीताम सुधार भएको भएको हुने	सामजिक परीक्षणको प्रतिवेदन संख्या	सामजिक परीक्षण समितिलाई विद्यालय व्यवस्थापन समितिले गरी अभिभावकभेलाबाट सुझाव संकलन गरी उक्त सुझावहरु समोवगरी सहभागीतादंगबाट समयमा निर्देशिका बमोजिम प्रतिवेदन तयारी सार्वजनिकीरण गरी सम्वन्धित निकाय र व्यक्तिलाई सम्प्रेष्ण गर्ने	पहिला चौमासिक भित्र	प्र.अ विव्यस, सपस स्रोतव्यक्ति विनि,	भेला , निर्णय प्रतिवेदन	जि.शि.अ., शिक्षा ,क्षे.शि.नि.विभाग	
सवै लक्षित विद्यार्थीले समयमा छात्रवृतिको सुविधा पाई विद्यार्थीको निरन्तरता तथा सिकाई स्तरमा सुधार भएको हुने ।	छात्रवृति पाएको संख्या , विद्यार्थीको उपस्थितिदर , नतिजाको अवस्था	छात्रवृति वितरण गर्ने दिन निर्धारण गरी विव्यसबाट निर्णय गराई भेलाको आयोजना गरी वितरण गर्ने , नतिजाको विश्लेषण गर्ने , विद्यार्थीको उपस्थितिको अवस्था पहिचान गर्ने	चैमासिक रुपमा	प्र.अ विव्यस, शिअस. शिक्षक स्रोतव्यक्ति , विनि, स.जिशि.अ,जि.शि. अ..	भरपाई , निर्णय ,हाजिरी, नतिजा विश्लेषण	जि.शि.अ.,	

भैर्गोलिक विकट भएको स्थानमा विद्यालय बाहिर र हेको विद्यार्थी वैकल्पीक विद्यालयमा पह'च ह'ने	भर्ना संख्या	वैकप्लीक विद्यालय भर्ना अवसर दिने प्रोतसहान कियाकलाप	पहिलो चौमासिक	प्र.अ विव्यस,. शिक्षक अ अभिभावक स्रोतव्यक्ति ,	भ्र्ना संख्या	जि.शि.अ., शिक्षा ,क्षे.शि.नि.विभाग	

कार्यक्रम कार्यान्वयनमा देखिएका समस्या र चुनौतीहरु

- भौतिक र वित्तिय लक्ष्य बीच तथा कार्यक्रम र बजेट बीचमा तालमेल नमिल्दा कतिपय कार्यक्रमहरु संचालन गर्न कठिनाई उत्पन्न हुने गरेको,
- भौगोलिक विकटता तथा दुर्गम क्षेत्रको कारणले विद्यालय भौतिक सुधार कार्यक्रम लगायतका कार्यक्रम कार्यान्यन गर्दा स्वीकृत नर्म्सले तोकिएको मापदण्ड अनुसारको काम गर्न गाह्रो भएको ।
- विद्यालय व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारीहरु, गाउं शिक्षा समिति, जनप्रतिनिधि, प्र.अ. शिक्षक तथा गैरसरकारी संस्थाका पदाधिकारीहरुको लागि १-२ दिनको क्षमता अभिवृद्धिका कार्यक्रमहरु अपर्याप्त रहेको ।
- केन्द्रवाट जिल्लामा प्राप्त हुने बजेट, अख्तियारी तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन सम्बन्धी निर्देशन समयमा नै जिल्लामा उपलव्ध हुन नसकेको
- तालिम प्राप्त बालविकास केन्द्रको सकाहरु न्यून सुविधाको कारण अन्यत्र पलायन हुने गरेको समस्या आईपरेको ।
- नियमित अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण हुन नसकेको,
- कार्यक्रम संचालनको लागि स्वीकृत नर्म्स अत्यन्त न्यून रहेको,
- माग अनुसारको कार्यक्रम तथा बजेट जिल्लामा प्राप्त नहुनु,
- छात्रवृत्ति, पाठ्यपुस्तक, विद्यालय संचालन मसलन्द, कर्मचारी व्यवस्थापन खर्च जस्ता अति संवेदनशील विषयका रकमहरु समेत समयमै प्राप्त नहुनु र प्राप्त रकम समेत नर्म्स भन्दा कम उपलव्ध हुँदा समस्या आई परेको,
- सामाजिक परीक्षण समयमा हुन नसकेको, औपचारिकतामा मात्र सिमित रहेको,
- शिक्षा ऐन तथा नियमावलीमा तोकिए बमोजिम सवै विद्यालयमा प्र.अ.हरुको व्यवस्थापन हुन नसकेको,
- पाठ्यपुस्तकहरु समयमै उपलव्ध हुन नसक्नु,
- अग्रेजी माध्यमबाट पठन पाठन भएको विद्यालयका शिक्षकहरुको क्षमता विकास कार्यक्रम पर्याप्त मात्रामा हुन नसकेको ।
- सरकारी तथा गैर सरकारी क्षेत्रबाट संचालन हुने विभिन्न शिक्षक तालिम कार्यक्रमले विद्यालयमा पठनपाठन हुने दिनमा कमी आएको तर तालिममा सिकेका सीपहरु कक्षाकोठामा प्रयोगमा पूर्ण रुपमा हुन नसकेको ।
- दरवन्दी मिलान कार्यको मर्म अनुरुप कार्यसम्पादन गर्न सरोकारवालाहरुमा सकरात्मक सोचको विकास हुन नसकेको ।

समस्या समाधानका उपायहरु

- भौतिक र वित्तिय लक्ष्य तथा कार्यक्रम र बजेट बीचमा तालमेल हुनुपर्ने,
- कार्यक्रम संचालन तथा व्यवस्थापनमा विभिन्न सरकारी तथा गैर सरकारी क्षेत्रहरुबीच आपसी समन्वयमा कार्यक्रम संचालन गरिनुपर्ने,
- भौगोलिक क्षेत्र अनुसार नर्म्समा विविधता कायम गरी पर्याप्त स्रोतको व्यवस्था गरिनुपर्ने,
- विद्यालय व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारीहरु, गाउं शिक्षा समिति, जनप्रतिनिधि, प्र.अ. शिक्षक तथा गैरसरकारी संस्थाका पदाधिकारीहरुको क्षमता अभिवृद्धिका कार्यक्रमहरु नियमित रुपमा पर्याप्त मात्रामा दिईनुपर्ने,
- साक्षरता अभियान लगायतका कार्यक्रममा स्थानीय निकायलाई जिम्मेवार बनाईनुपर्ने,
- केन्द्रवाट जिल्लामा प्राप्त हुने बजेट, अख्तियारी तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन सम्बन्धी निर्देशन समयमा नै जिल्लामा उपलव्ध हुन हुनुपर्ने,
- बाविकेका सकाहरुको पारिश्रमिकमा बृद्धि हुनुपर्ने र पुनर्ताजगी तालिमको नियमित व्यवस्था हुनुपर्ने
- नियमित अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण हुन पर्ने,
- कार्यक्रम संचालनको लागि स्वीकृत नर्म्समा बृद्धि गरिनुपर्ने,
- वार्षिक रणनीतिक कार्यानवयन योजनामा माग भए अनुसारको कार्यक्रम तथा बजेट जिल्लामा प्राप्त गरिनुपर्ने,
- छात्रवृत्ति, पाठ्यपुस्तक, विद्यालय संचालन मसलन्द, कर्मचारी व्यवस्थापन खर्च जस्ता अति संवेदनशील विषयका रकमहरु समयमै पर्याप्त मात्रामा उपलव्ध गराईनुपर्ने,
- सामाजिक परीक्षण समयमा हुनु पर्ने, लेखापरीक्षणसँग आवद्ध गरिनुपर्ने,
- पाठ्यपुस्तकहरु समयमै उपलव्ध हुनुपर्ने

अनुसुचि २

ख) स्थानीय स्तरमा गरिएका घोषणाहरु र कार्यान्वयन अवस्था

- बोडे, भक्तपुरमा गरिएको शैक्षिक प्रतिबद्धताको कार्यान्वयनका लागि गत २०६९ साल माघ २७, २८, र २९ गते जिल्लाका शैक्षिक अगुवाहरुको गोष्ठी सञ्चालन गरी सो गोष्ठीको समापन कार्यक्रममा २८ बूदे घोषणपत्र जारी गरिएको । विद्यालय तथा सरोकारवालाहरुबाट उक्त घोषण पत्र कार्यान्वयनका सन्दर्भमा केही स्रोतकेन्द्रका विद्यालयहरुमा प्र.अ बैठकबाट निर्णय गरी कक्षा कोठामा मोबइल प्रयोग निषेध गरिएको लगायत शैक्षिक सुधार कार्यक्रममा जोड दिइएको ।
- शैक्षिक सुधारका लागि जि.शि.अ. वि.नि , स्रोतव्यक्ति, प्र.अ शिक्षक र अभिभावक वीच अन्तक्रिया भै पठन पाठनलाई योजनावद्ध सञ्चालनमा प्रतिवद्ध भै उक्त प्रतिवद्धताको कार्यान्वयनमा जोड दिइएको ।
- सवै बालबालिकाहरुको शिक्षामा पहुँचको सुनिश्चिता कायम गर्नका लागि स्थानीय निकाय एवम् स्थानीय स्तरमा कार्यरत सरकारी र गैरसरकारी संघसंस्थाहरुसँगको सहकार्य मार्फत विद्यार्थी भर्ना अभियानलाई प्रभावकारी बनाएको र ३५ भन्दा बढि विद्यालयहरुले आफ्नो सेवाक्षेत्रमा विद्यालय उमेरका बालबालिका विद्यालय बाहिर नरहेको भनी घोषणा समेत गरिसकेको । विद्यालय बाहिर रहेको विद्यार्थीलाई शिक्षामा पहुच भित्र ल्याउन सरकारी ,गैरसरकारी संघ सस्था संग सम्वन्य भै पहुचमा ल्याउन प्रयास भैरहेको ।
- एक विद्यालय एक बगैचाको कार्यान्वयनको शुरुवाट भएको
- संयुक्त अनुगमन प्रणालीको कार्यलाई प्राथमिताका साथ कार्यान्वयनमा जोड दिइएको ।

अनुसुचि २

ग) सिकाइ उपलब्धीको अवस्था तथा शैक्षिक सुधारका लागि हाल सम्म भएका प्रयासहरु

कक्षा विषयगत सिकाइ उपलब्धी : २०७०

कक्षा	नेपाली	अंग्रेजी	गाणित	विज्ञान	सामजिक	जनसंख्या तथा वातावरण	कक्षागत औषत उपलब्धी
१	४५।९३	४४।७३	४३।७८	४५।३८	४५।४२		४५।०५
२	४६।६३	४५।६५	४३।९९	४६।६७	४६।६४		४५।९२
३	४६।११	४३।३८	४१।२३	४६।०३	४७।१०		४४।७७
४	४४।९९	४२।८९	३९।२८	४३।३८	४४।०५		४२।९२
५	४५।९७	४५।१७	३९।५१	४४।७७	४६।२०		४४।३२
तहगत	४५।९२	४४।३६	४१।५६	४५।२५	४५।८८		४४।६०
६	३९।५३	३९।४६	३३।१९	४२।१३	४३।२१		३९।५०
७	४२।७४	४०।०६	३३।४८	४२।६३	४३।४०		४०।४६
८	४०।५२	४४।७०	३१।८४	४३।७४	४६।८६		४१।५३

तहगत	४०।९३	४१।४०	३२।८३	४२।८३	४४।४९		४०।५०
९	४०।१५	३८।३८	२७।२९	४०।२३	३९।९१	४८।५१	३९।०८
१०	४०।८८	३८।३८	२७।२९	४०।४०	३९।६७	४८।५२	३९।१९
तहगत	४०।७०	३८।३८	२७।२९	४०।३२	३९।७९	४८।६५	३९।१४
कूल तहगत जम्मा	४२।५१	४१।३८	३३।८९	४२।८०	४३।३९	४८।६५	
सबै तहको सबै विषयको जिल्लाको औषत उपलब्धी							४२।१

शैक्षिक सुधारका लागि हाल सम्म भएका प्रयासहरु

- शैक्षिक उपलब्धिको अभिबृद्धि गर्नका लागि लक्ष्य निर्धारण गरिएको र सोको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि ३ वर्षे जिल्ला शिक्षा योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन भइरहेको । शैक्षिक उपलब्धिमा सुधार गर्नका लागि विद्यार्थीहरुबाट नै सिकाइ उपलब्धिको योजना (PLAS=Planning for Learning Achievement by Students) बनाउने कार्यलाई शैक्षिक सत्र २०७० देखि कार्यान्वयन गरिएको ।
- बोडे, भक्तपुरमा गरिएको शैक्षिक प्रतिबद्धताको कार्यान्वयनका लागि गत २०६९ साल माघ २७, २८, र २९ गते जिल्लाका शैक्षिक अगुवाहरुको गोष्ठी सञ्चालन गरी सो गोष्ठीको समापन कार्यक्रममा २८ बूदे प्रतिबद्धता जारी गरिएको ।
- जिल्लास्तर र विद्यालयस्तरमा बल्झिएका शैक्षिक समस्याहरुको निकासका निम्ति विव्यस, शिअसं, शिक्षकका संस्थागत प्रतिनिधिहरु, राजनीतिक दलका प्रतिनिधिहरु र नागरिक समाजसँग सामाजिक सम्बाद गर्ने कार्यलाई महत्वपूर्ण माध्यमको रुपमा अवलम्बन गरिएको ।
- एस.एल.सी तथा जिल्लास्तरीय परीक्षा कक्षा ८ नतिजामा सुधार गर्न जिल्ला शिक्षा अधिकारी , वि.नि, स्रोत व्यक्ति विद्यार्थी , शिक्षक, अभिभावक , प्र.अ विव्यस ,शिअसका वीच शैक्षिक अन्तरक्रिया गरिएको ।
- अंग्रेजी माध्यमबाट पढाइ हुने विद्यालयमा पेशागत सहयोगका लागि जिल्ला शिक्षा कार्यालयले छुटै स्रोतशिक्षक नियुक्ति गरी शिक्षण सिकाइमा शिक्षकलाई पेशागत सहयोग पुन्याइएको ।
- मा.वि. र उ.मा.वि. प्र.अहरुको जिल्लास्तरीय बैठक तीन तीन महिनामा आयोजना भै शैक्षिक सुधारका लागि पृष्ठपोषण अदान प्रदान गरिएको
- गत वर्षको तुलना प्रत्येक कक्षाको औषती सिकाई उपलब्धी कम्ती ५ प्रतिशत र एस.एलसी परीक्षाको नतिजाका १० प्रतिशत वृद्धि हासिल गर्ने गरी जि. शि.अ.ले वि.नि स्रोतव्यक्ति संगमा तथा वि.नि स्रोतव्यक्तिले प्र.अ.संग र प्र.अ.ले शिक्षकसंग कार्यसम्पादन सम्झौता गरी कार्यसम्पदान कार्यान्वयनमा जोड दिइएको ।

विद्यालय सुधार योजनाको निमार्ण अवस्था

क.स	विद्यालयस्तरमा	स्रोतकेन्द्रस्तरमा	जिल्लास्तरको सारांश

१	४२४ विद्यालयहरु मध्ये २७० विद्यालयले विद्यालय सुधार योजना अध्यवधिक गरेको	विद्यालय सुधार योजना आध्यवधिक गर्न स्रोतकेन्द्रले आ आपनो विद्यालयहरुलाई प्राविधिक सहयोग गरी अभिलेख व्यवस्थापनमा सहयोग गरेको ।	जिल्लामा विभिन्न तहका विद्यालयहरु मध्ये २७० ले विद्यालय सुधार योजना निमार्ण तथा आध्यवधिक गरेको सो अभिलेख राखिएको

घ) न्युनतम सक्षमताको अवस्था (Minimum Enabling Condition) तथा अगामी आ.व.का लागि विद्यालयको प्राथमिकता कमको सुचि

क.स.	विद्यालयको नाम ठेगाना	कैफियत
१	श्री बाल कल्याण प्रा.वि. तुल्सीपुर	
२	श्री नि.मा.वि. प्रतापकोट तुल्सीपुर	
३	श्री सरस्वती मा. वि. दमारगाउँ , तुल्सीपुर	
५	श्री नि.मा.वि. दोघरे तुल्सीपुर	
६	श्री प्रा.वि. थापापानी तुल्सीपुर	
७	श्री भवगती प्रा.वि. डाँडापातु , तुल्सीपुर	
८	श्री उ.मा.वि. अश्वारा , तुल्सीपुर	
९	श्री प्रा.वि. श्रीगैं तुल्सीपुर	
१०	श्री जनता प्रा.वि. हरनेटी , तुल्सीपुर	
११	श्री राष्ट्रिय प्रा.वि. लिथान तुल्सीपुर	
१२	श्री प्रा.वि. घौडदौरा तुल्सीपुर	
१३	श्री रात्री प्रा.वि. क्वाड. तुल्सीपुर	
१४	श्री राप्ती मा.वि. उचानिम्वुस, सतवरिया	
१५	श्री अर्जुन नि.मा. वि. हसनापुर , सतवरिया	
१६	श्री नि.मा.वि. सिक्टा राजपुर	
१७	श्री प्रा.वि. हरदहवा सतवरिया	
१८	श्री रात्री प्रा.वि. गंगदी , राजुर	
१९	श्री दीप ज्योति प्रा.वि. मुगरेठा खोला राजपुर	
२०	श्री बाल विकास प्रा.वि. पटौली नाका राजपुर	
२१	श्री दीप ज्योति प्रा.वि. जंग्रहवा	
२२	श्री बाल अधिकार प्रा.वि. सुकौलीनाका	
२३	श्री कृष्णा प्रा.वि. कुरुवाखोला , बेला	
२४	श्री रामेश्वरी प्रा.वि. रश्रीखोला	
२५	श्री जनकल्याण प्रा.वि. भेसहवा बेला	
२६	श्री सर्वोदय प्रा.वि. बनकटी	
२७	श्री दीपेंन्द्र प्रा. वि. गौरीयानाका	
२८	श्री बाल जनता प्रा.वि. कठवेरुवा	
२९	श्री शंकर नि.मा.वि. खरदरिया	
३०	श्री बाल कल्याण नि.मा. वि. खंग्रानाका	
३१	श्री जनज्योति नि.मा. वि. महतेनीखोला	
३२	श्री प्रा.वि. हलवार	
३३	श्री प्रा.वि. बनकट्टा	
३४	श्री शुभकोटी प्रा.वि. मनिकापुर मानपुर	
३५	श्री नि.मा.वि. बेलझुण्डी मानपुर	
३६	श्री सरस्वती प्रा.वि. जलजला हंसपुर	
३७	श्री सिद्धेश्वरी नि.मा.वि. हंसपुर	
३८	श्री जनज्योति प्रा.वि. खयरभटी	
३९	श्री सिद्धिगणेश प्रा.वि. सुन्दरखाल	
४०	श्री जनकल्याण मा.वि. पदमपुर	

४१	श्री प्रा.वि. सीतापुर	
४२	श्री सुधा शाह नि.मा.वि. कटकुइयाँ	
४३	श्री देउराली प्रा.वि. वञ्चारे	
४४	श्री जनश्रम नि.मा.वि. हस्तनापुर	
४५	श्री सरस्वती उ. मा.वि. चरकमटिया	
४६	श्री जनता नि.मा.वि. पुरन्धारा	
४७	श्री शिव शक्ति प्रा.वि. कालीतारा	
४८	श्री प्रा.वि. हुरुम	
४८	श्री प्रा.वि. क्युरेनी	
४९	श्री लोक कल्याण प्रा.वि. अम्रैखुटी	
५०	श्री सरस्वती जनता मा.वि. गंगटे	
५१	श्री प्रगतिशील प्रा.वि. हापुरे	
५२	श्री सुर्य ज्योति प्रा.वि. टिकुलीगैरे	
५३	श्री महेन्द्र नि.मा.वि. टापा श्रीवारी	
५४	श्री दोभानप्रा.वि. दुईखोली	
५५	श्री नि.मा.वि. गिठेपानी	
५६	श्री गणेश प्रा.वि. सेवार	
५७	श्री प्रा.वि. हरिद्धार	
५८	श्री बाल कल्याण प्.वि. कलमघारी	
५९	श्री सुनाली प्रा.वि. दम्ती	
६०	श्री प्रा.वि. करौटे	
६१	श्री प्रा.वि. कर्जाही	
६२	श्री प्रा.वि. भैसाही	
६३	श्री प्रा.वि. मदर्शा घोराही	
६५	श्री प्रा.वि. कलमघारी	
६६	श्री प्रा.चिमचिमे गोवरडिहा	
६७	श्री नि.मा.वि. गोवरडिहा	
६८	श्री मा.वि. पचहा	
६९	श्री नि.मा.वि. राड.सिड.	
७०	श्री प्रा.वि. सुपैला	
७१	श्री प्रा.वि. कालापानी	
७२	श्री प्रा.वि. सिड.गे	
७३	श्री प्रा.वि. खजरौटा	
७४	श्री प्रा.वि. प्रसेनी	
७५	श्री उदय प्रा.वि. मुसीनाका	
७६	श्री मा.वि. चैनप'र	
७७	श्री मा.वि. हसीप'र	
७८	श्री नि.मा.वि. सिसहनिया	
७९	श्री मा.वि. हासीपुर	
८०	श्री नि.मा.वि. हाँसीपुर	
८१	श्री नि.मा.वि. रुपाकोट	
८२	श्री प्रा.वि. बगरखुटी	
८३	श्री वलहित प्रा.वि. हासीपुर	
८४	श्री वलहित नि.मा.वि.. हासीपुर	
८५	श्री प्रा.वि. मसेरीडाडा	
८५	श्री प्रा.वि. स्याल	

ड.) विद्यालय वाहिर रहेका बालबालिकाहरुलाई विद्यालय ल्याउन गरिने कियाकलाप सहितको कार्य योजना

कस	कियाकलाप	प्रकिया	समयसीमा	जिम्मेवारी	अनुगमन	

					सुचक	
१	विद्यालय वाहिर रहेका विद्यालय सेवा क्षेत्रमा आधारमा बालवालिकाहरुको विवरण अध्यवधिक	ग्रामको विकास गरी सम्वन्धित सम्वीन्धत विद्यालयको प्र.अको अगुवाई शिक्षक विद्यार्थी परिचालन गरी विवरण संकलन गरिएको	२०७० पौष मसान्त सम्म	जि.शि.का, स्रोतव्यक्ति , प्र.अ शिक्षक, विद्यार्थी , अभिभावक	**संखात्मक विवरण तयारी**	
२	विद्यालय वाहिर रहेका बालबालिकाहरु लाई शिक्षामा पहुच भएकालाई सरकारी सैरसरकारी संघसस्थासंगको समन्वय तथा सहकार्यमा प्रोत्सहान	आवश्यकताका आधारम प्रोत्सहान सहयोग प्रदान गरेर	निरन्तर	जि.शि.का, स्रोतव्यक्ति , प्र.अ शिक्षक, विद्यार्थी , अभिभावक, सरकारी गैसस	**भर्ना तथा प्रोत्सहान पाएका संख्या**	
३	ढालबालिका विद्यालय वाहिर नरहेका घोषणा	सरोकारवालाहरुको भेलाको आयोजना गरी घोषणा गर्ने	२०७० मसीर भित्र	जि.शि.का, स्रोतव्यक्ति , प्र.अ शिक्षक, विद्यार्थी , अभिभावक, सरकारी गैसस	**निर्णय**	

प्रगति स्थिति

द्याड जिल्लामा ३५ वटा विद्यालयले कुनै पनि विद्यालय उमेरका बालबलिका विद्यालय बाहिर नरहेको घोषणा गरि सकिएको । ७६६ जना विद्यार्थी विद्यालयको पहुच ल्याइएको छ । बाकी विद्यार्थीको विरण अध्यवधिक गर्ने कार्य भएको ।

च)शिक्षक ,कर्मचारी तलव भता र विद्यार्थीको छात्रवृति बैक मार्फत भुक्तानीको विवरण :

क्रस.	शिक्षक	क्र्मचारी	विद्यार्थी
१	१६१०	५०	कार्य सम्पादनको क्रममा रहेको

छ) जिल्लामा सम्पादन गरिएका सृजनात्मक कार्यहरु

- विद्यार्थीबाटै सिकाइसम्बन्धी योजना निर्माण ९Planning of Learning Achievement by Students=PLAS) गरीगराई सोको कार्यान्वयन भइरहेको ।
- सत्य साइराम केन्द्रसंगको सहकार्यमा २ दिने शिक्षक तालिम संचालन गरिएको ।
- जिल्लाको शैक्षिक सुधारका निम्ति २८ बूदे विद्यालय शिक्षा सम्बन्धी शैक्षिक प्रतिबद्धताको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि निरीक्षण र अनुगमनलाई प्रभावकारी बनाइएको
- अंग्रेजी माध्यमको शिक्षण सिकाइका सुधारका लागि एकजना अंग्रेजी विषयको स्रोतशिक्षकको व्यवस्था गरी यस शैक्षिक सत्रमा ७ वटा विद्यालयहरुमा कार्यक्रममा समावेश गरिएको ।
- एक विद्यालय एक बगैचा को अभियान विद्यालयहरुमा लागू गर्नका लागि निर्देशन गरिएको ।

- विद्यालयहरुमा भड्किला र बालबालिकाहरुका निम्ति अनुपयुक्त गीत र संगीतलाई पूर्ण रुपमा निषेध गरिएको ।
- यस आर्थिक वर्षमा २१ वटा गाविसहरुलाई पूर्ण साक्षर गाविस बनाउने गरी अभियान सञ्चालन गरिएको ।
- यस शैक्षिक सत्रमै कक्षा ९ का विद्यार्थीहरुलाई साक्षरता कार्यक्रममा सहभागी गराउने गरी निर्देशन जारी गरेको ।
- शैक्षिक उपलब्धिमा सुधारका लागि शिक्षक, विद्यार्थी र अभिभावकहरुसंग संयुक्त रुपमा अन्तरक्रिया गर्ने कार्य जारी रहेको ।
- जिशिकाले स्रोतव्यक्तिसंग र स्रोतव्यक्तिहरुले प्रधानाध्यापकहरुसंग कार्यसम्पादन सम्बन्धी कार्य सम्झौता गरी तदनुरुप कार्य भइरहेको ।
- यस वर्षको एस.एल.सी. को नतीजा १० प्रतिसत र समग्र सिकाइ उपलब्धि ५ प्रतिसतका दरले बृद्धि गर्ने गरी कार्यक्रमको थालनी गरिएको ।
- कक्षा ८ को परीक्षा केन्द्रहरु माध्यमिक र उच्च माध्यमिक विद्यालयहरुमा मात्र हुने गरी कायम गरिएको ।
- बाविकेका सकाहरुको मोबाइल बैठकमा कोसेलीको रुपमा शैक्षिक सामग्री दिने व्यवस्थाको सुरुवात भएको

अ) शिक्षक तलव भतामा नपुग रकमको विवरण

क्रस.	व.शि.न.	शीर्षक	प्राप्त रकम	प्राप्त हुनु पर्ने	नपुग	कैफियत
१	३५००१६	प्रा.वि. तलव भता	४२२९४४२५३	४२९९२०६३१	**६९७६३७८**	
२	३५००१६	नि.मा.वि. मा.वि. तलव भता	२०२९७११२८	२०६४४५८२३	**३४७४६९५।**	
शिक्षक तलव भताा					**१०४५१०७३**	
३	३५००१४३	कार्यालय संचालन			**१०१०००**	**महगी भता, पोशाक**
					१००००।	**पानी विजुली**
					३००००।	**इन्धान**
					१५०००।	**मसलन्द**
					५०००।	**विविध**
					१६१०००।	
४	२२६११	भ्रमण खर्च			**२५०००।**	

ठ) विद्यालय कर्मचारीको अनुदान पाउने विद्यालयको विवरण

क्रस.	विद्यालयको तहगत विवरण	संख्या	कैफियत

१	उ.मा.वि. र मा.वि.	८६	
२	नि.मा.वि. (१-८)	७२	
३	नि.मा.वि र प्रा.वि ((१-७) सम्म	१८८	
४	प्रा.वि. १-४ सम्म	६०	
	जम्मा	४०६	

ड) करार कर्मचारीको विवरण

क्रस	नामथर	पद
१	वसन्त कुमार चन्द	ईन्जिनियर
२	ऋषिकेश पोखेल	सव ईन्जिनियर
३	गोपाल खड्का	सव ईन्जिनियर
४	प्रदीप भर्ट्टराइ	सव ईन्जिनियर
५	मान बहादुर चौधरी	कार्यालय सहयोगी

ढ) शिक्षकको सुविधा नपाएका विद्यार्थीहरुको संख्यात्मक विवरण

क्रस	शिक्षकको सुविधा नपाएका विद्यार्थीहरुको संख्या	तह
१	आधरभुत (प्रा.वि. , नि.मा.वि)४७०० +१२३५०	१७०५०
२	मा.वि.	४१७५
	जम्मा	२१२२५